

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

EĞİTİMLİ ÇOCUK BAKICILARININ TEŞVİKİ YOLUYLA KAYITLI KADIN İSTİHDAMININ DESTEKLENMESİ PROJESİ (EDU-CARE)

KAYITLI KADIN İSTİHDAMININ ARTIRILMASI BAĞLAMINDA ÇOCUK BAKIMI MODELLERİNİN İNCELENMESİ VE TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ ARAŞTIRMA RAPORU

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

EĞİTİMLİ ÇOCUK BAKICILARININ TEŞVİKİ YOLUYLA KAYITLI KADIN İSTİHDAMININ DESTEKLENMESİ PROJESİ (EDU-CARE)

KAYITLI KADIN İSTİHDAMININ ARTIRILMASI BAĞLAMINDA ÇOCUK BAKIMI MODELLERİNİN İNCELENMESİ VE TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİSİ

ARAŞTIRMA RAPORU

ISBN: 978-605-4844-30-2

Hazırlayanlar
Prof. Dr. Ömer DEMİR
Doç. Dr. Zeynep Burcu UĞUR
Öğr. Gör. Emre YILDIZ

Aralık 2021, Ankara

Çalışmanın dijital versiyonuna www.sgk.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Yönetici Özeti.....	1
1. Giriş.....	5
2. Kadın İstihdamı.....	5
2.1 Kadın İstihdamının Önemi.....	5
2.2 Kadın İstihdamında Türkiye'nin Durumu.....	6
2.2.1 Türkiye'de Kadın İstihdamı ve AB Ülkeleriyle Karşılaştırılması.....	6
2.2.2 OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma.....	9
2.2.3 Komşu Ülkelerle Karşılaştırma.....	10
2.2.4 Türkiye'de Kadın İstihdamı ile İlgili Detaylı Göstergeler.....	11
2.2.5 Kadınların Sosyal Güvenliği ve Kayıt Dışı İstihdam Oranının Yüksek Olması Sorunu.....	12
2.2.6 Ev Hizmetlerinde Çalışanların Kayıtlı İstihdamı ve Sosyal Güvenliği.....	16
2.3 Kadın İstihdamında Rol Oynayan Faktörler.....	21
2.3.1 Kadın İstihdamında ve Çalışan Kadınların İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Çocuk Bakım Sorumluluklarının Etkisi.....	21
2.3.2 Kadın İstihdamında ve Çalışan Kadınların İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Sosyal Normların Etkisi.....	23
2.4 Kadın İstihdamının Etkisi.....	25
2.4.1 Kadın İstihdamının Ülke Ekonomisine Etkisiyle İlgili Çalışmalar.....	25
2.4.2 Kadın İstihdamının Kadınların Kişisel Gelişimine Etkisi ile İlgili Çalışmalar.....	25
2.4.3 Kadın İstihdamının Çocuklara Etkisi ile İlgili Bulgular.....	26
2.5 Kadın İstihdamını Artırmaya ve İş Yaşam Dengesini Kurmaya Yönelik Uygulanan Politikalar.....	27
2.5.1 Dünyadan Örnekler.....	27
2.5.2 Avrupa Ülkelerinden Örnekler.....	28
2.5.3 Türkiye'nin Uyguladığı Programlar.....	30
3. Çocuk Bakım Uygulamaları.....	31
3.1 Erken Dönem Çocuk Bakımı Hususunda Dünyada Uygulamalar.....	31
3.1.1 0-36 Aylık Çocukların Bakım Seçenekleri.....	31
3.1.1.1 Tam Zamanlı Anne-Baba Bakımı.....	32
3.1.1.2 Akrabalar Tarafından Bakım.....	33
3.1.1.3 Dadı.....	34
3.1.1.4 Komşu Anne (Childminder).....	35
3.1.1.5 Kreş /Çocuk Bakım Evleri.....	36
3.1.1.6 Okul Öncesi Kurumları.....	37
3.1.1.7 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Maliyeti.....	38
3.1.1.8 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Kullanılma Saati.....	38
3.1.1.9 Hizmet Sağlayanların Eğitim Seviyeleri/Aldıkları Eğitimler.....	38
3.1.2 Çocuk Bakım Seçeneklerinde Devletin Rolü.....	39
3.1.2.1 Çocuk Bakım Sağlayıcısı Lisans/Kayıt Süreci.....	39

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3.1.2.2 Destek / Finansman.....	40
3.1.2.3 Denetim.....	41
3.2 Erken Dönem Çocuk Bakımı Hususunda Avrupa’da Uygulamalar.....	41
3.2.1 0-36 Aylık Çocukların Bakım Seçenekleri.....	43
3.2.2 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Maliyeti.....	44
3.2.3 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Kullanılma Saati.....	45
3.2.4 Hizmet Sağlayanların Eğitim Seviyeleri/Aldıkları Eğitimler.....	47
3.2.5 Çocuk Bakım Seçeneklerinde Devletin Rolü.....	49
3.2.5.1 Çocuk Bakım Sağlayıcısı Lisans/Kayıt Süreci.....	50
3.2.6 Destek / Finansman.....	52
3.2.7 Denetim ve Vergilendirme.....	55
3.3 Erken Dönem Çocuk Bakımı Hususunda Türkiye’de Alternatifler.....	57
3.3.1 0-36 Aylık Çocukların Bakım Seçenekleri.....	59
3.3.2 Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Arzı.....	60
3.3.3 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Maliyeti.....	68
3.3.4 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Kullanılma Saati.....	69
3.3.5 Çocuk Bakım Hizmetlerinin Yasal Altyapısının İncelenmesi.....	70
3.3.6 Çocuk Bakım Hizmetlerinin Kalkınma Planlarındaki Yeri.....	73
4. Türkiye İçin Model Önerisi.....	74
4.1 Paydaş Analizi.....	74
4.2 İhtiyaç Analizi.....	75
4.3 Türkiye’de Uygulanabilecek Alternatif Çocuk Bakım Uygulamaları.....	78
4.4 Komşu Anne Model Önerisinin Detayları.....	81
4.4.1 Kayıt Koşulları.....	82
4.4.2 Eğitim Gerekliliği.....	84
4.4.3 Komşu Annenin İş Statüsü.....	85
4.4.4 Komşu Annenin Denetimi.....	85
4.4.5 Komşu Annenin Vergilendirilmesi.....	86
4.4.6 Komşu Anneye Sağlanabilecek Devlet Destekleri.....	87
4.5 Türkiye’de Kayıtlı Kadın İstihdamını Artıracak Farklı Politika Önerileri.....	88
5. Sonuç.....	92
REFERANSLAR.....	94

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 15-74 Yaş Arası İşsizlik Oranları, 2019.....	8
Tablo 2: Cinsiyete Göre Ortalama Haftalık Çalışma Süreleri ve Yıllık Kazanç.....	11
Tablo 3: Yıllara Göre Kadın ve Erkeklerde Kayıt Dışı İstihdam Oranları.....	14
Tablo 4: Sektör Bazlı Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%).....	15
Tablo 5: Türkiye Genelinde Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadın ve Erkek Sigortalı Sayıları (Ek 9 Sigortası Ayda 10 Gün ve Fazla Süreli Çalışanlar).....	19
Tablo 6: Türkiye Genelinde Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadın ve Erkek Sigortalı Sayıları (Ek 9 Sigortası Ayda 10 Günden Az Süreli Çalışanlar).....	20
Tablo 7: Hanehalkında 3 Yaşın Altında Çocuğu Olanlarda İstihdam Oranları, 24-49 Yaş Arası.....	22
Tablo 8: 0-5 Yaş Arası Çocuklar İçin Bakım Seçenekleri Kullanım Oranları.....	58
Tablo 9: 0-5 Yaş Arası Çocuklar İçin Bakım Seçenekleri (Ücretsiz Aile İşçisi Olmayan Kadınlar).....	58
Tablo 10: 0-3 Yaş Arası Çocuklar İçin Bakım Seçenekleri Kullanım Oranları.....	59
Tablo 11: 0-3 Yaş Arası Çocuklar İçin Bakım Seçenekleri (Ücretsiz Aile İşçisi Olmayan Kadınlar).....	60
Tablo 12: Çocuk Bakımı Kurumları ve Öğrenci Sayısı.....	61
Tablo 13: Yaşa Göre ASHB'ye Bağlı Kurumların Göstergeleri, 2015.....	61
Tablo 14: Yaş Gruplarına Göre Net Okullaşma Oranı.....	62
Tablo 15: Okul Öncesi Eğitimde Devlet-Özel Okul Dengesi Göstergeleri, 2019.....	65
Tablo 16: Ev İçi Hizmetler ve Çocuk Bakımına Harcanan Tutarlar (Aylık - TL).....	69
Tablo 17: Çocuk Bakımı Ortalama Kullanım Süresi, Haftalık Saat.....	70

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: AB Üye ve Aday Ülkelerde Kadın İstihdam Oranları (15-64 Yaş), 2019.....	7
Şekil 2: AB Üye ve Aday Ülkelerde Kadınlarda İşsizlik Oranları (15-74 Yaş arası).....	8
Şekil 3: İş Gücüne Katılım Göstergeleri, 15-64 yaş arası.....	9
Şekil 4: Türkiye ile Komşu Ülkelerin İş Gücüne Katılım Göstergeleri, 2018.....	10
Şekil 5: Çocuk Bakım Alternatifleri.....	32
Şekil 6: AB Ülkelerinde 3-ZOBY Arası Çocukların Resmi Kayıtlı Yapılarda Bakılma Oranı, %, 2016.....	42
Şekil 7: AB Ülkelerinde 0-3 Yaş Çocukların Resmi Kayıtlı Yapılarda Bakılması, %, 2016.....	43
Şekil 8: AB Ülkelerinde Maliyet Nedeniyle Çocuk Bakım Hizmeti Kullanmama, %, 2018.....	44
Şekil 9: AB Ülkelerinde Çocuk Bakım Maliyetlerini Karşılama Zorlanma, %, 2016.....	45
Şekil 10: AB Ülkelerinde 3-ZOKY Yaş Çocukların Kayıtlı Yapılarda Bakılma Süresi, 2018.....	46
Şekil 11: AB Ülkelerinde 0-3 Yaş Çocukların Kayıtlı Yapılarda Bakılma Süresi, 2018.....	47
Şekil 12: 5 Yaş Grubu Çocukların Net Okullaşma Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019.....	63
Şekil 13: 4 Yaş Grubu Çocukların Net Okullaşma Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019.....	63
Şekil 14: 3 Yaş Grubu Çocukların Net Okullaşma Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019.....	64
Şekil 15: Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında İl Bazında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Oranı, 2019.....	65
Şekil 16: Okul Öncesi Eğitim Sunan Kamu Kuruluşu, İl Bazında Dağılım, 2019.....	66
Şekil 17: Kamu Kuruluşlarında Öğrenci/Öğretmen Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019.....	66
Şekil 18: Çocuk Bakım Hizmeti Sunan Özel Kuruluşlar, İl Bazında Dağılım, 2019.....	67
Şekil 19: Özel Kuruluşlarda Öğrenci/Öğretmen Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019.....	67
Şekil 20: Çocuk Bakımı Sisteminin Paydaşları.....	74
Şekil 21: Komşu Anne Modelinin Ana Sütunları.....	82

Eğitilmiş Çocuk Bakıcılarının Teşviki Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Doğrudan Hibe Operasyonu

“Çocuklarınız sizin çocuklarınız değil,
Onlar kendi yolunu izleyen Hayat’ın oğulları ve kızları.
Sizin aracılığınızla geldiler ama sizden gelmediler
Ve sizinle birlikte olsalar da sizin değiller.”

Halil Cibran

Yönetici Özeti

Kadınların ekonomik faaliyetlerde çalışmasının ülke ekonomisine ve kadınların kişisel gelişimine olumlu katkıları bulunmaktadır. Fakat kadın istihdamını artırırken bir sonraki kuşak çalışanları olacak bugünün çocuklarının nitelikli olarak gelişimini feda etmemek için kaliteli çocuk bakım yöntemlerine ihtiyaç vardır. Kadın istihdamını destekleyecek çok çeşitli politika araçları vardır, bunlardan biri de çocuk bakım hizmetleridir. Bu hizmetlerin ulaşılabilir ve hesaplı olması erken çocukluk eğitimi almış çocuk sayısını artırarak onların gelişimine pozitif katkıda bulunacaktır.

Çocuk bakımı, tam zamanlı ebeveyn bakımı, akrabalar tarafından bakım, kreş, anaokulu, dadı ve komşu anne (childminder) tarafından bakım şeklinde kategorize edilebilir. Çok çeşitli ve değişik ailelerin ihtiyaçlarına uygun, kaliteli, güvenli çocuk bakım hizmetleri ile çocukların sağlıklı ve yeteneklerine uygun gelişmelerini sağlamak sadece ebeveynlerin görevidir. Bunun aynı zamanda, toplumsal bir sorumluluk olduğunu idrak etmek önemlidir.

Gelişmiş ülkelerin çocuk bakım politikaları Türkiye için yol gösterici olmaktadır. Geçmişte Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında çocuk bakım hizmetlerini kullanma bakımından tarihsel çok büyük farklar bulunsa da AB Komisyonu 2002 yılından bu yana Barselona Hedefleri ile çocuk bakım hizmetlerinin artırılmasını hedefleyip belirli sürelerle takip ederek, bu farklılıkları önemli ölçüde azaltmıştır. AB ülkelerinin bu başarısında politik bağlılık ve bu konuya ayrılan fonlar birincil derecede önemlidir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) federal hükümetin izlediği politika, daha çok ekonomik, sosyal ve psikolojik durumlarından dolayı riskli olan ailelerin çocuklarına kurumsal bakım hizmeti sunarak annelerinin iş hayatına katılmasını desteklemektir. Böylece yoksul ailelerin sosyal yardımlara bağımlı olmasının engellenmesine ve çocuklarının gelişimine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

İngiltere’de de çocuk hizmetlerine verilen destekte önemli artışlar olmuştur. Çalışan ebeveynler için haftalık 30 saatlik çocuk bakımı ücreti devlet tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca, çocuk bakımı maliyetlerinin önemli bir yüzdesinin vergiden düşürülmesine imkân verilmektedir. Bu politikalar ile hem kadın istihdamını artırmayı hem de çocukların daha iyi eğitim almasına imkân vermeyi hedeflemektedirler.

Türkiye’de kurumsal bakım yerine 2018 yılı itibariyle hala yoğun olarak akrabalar tarafından bakımın kullanıldığı görülmektedir. Bununla beraber, kurumsal bakımın yüzdesinin zaman içinde artarak %11 seviyesine geldiği görülmektedir. Özellikle 0-3 yaş grubunda çocuğu olanların ücretli bakıcı oranı belirgin oranda kurumsal bakımdan daha yüksektir. Çocuk bakım arzı incelendiğinde, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) yayınladığı resmi istatistiklere dayanarak, 2019 yılı itibarıyla Türkiye’de toplam 32.554 çocuk bakım hizmeti sağlayan kuruluş ile 1.629.720 çocuğa bakım hizmeti sağlanmıştır. Hâlbuki bu yaş grubu ülkemizde yaklaşık 7,5 milyon çocuk bulunmaktadır. Bu da hiç okul öncesi eğitim almayan yaklaşık 6 milyonluk bir nüfus anlamına gelmektedir. 2011 yılından 2019 yılına çocuk bakım hizmeti sunan toplam kurum sayısı %13,7, öğrenci sayısı %39,3 artmıştır. 2019 yılı verilerine göre bütün çocuk bakım kuruluşlarının yaklaşık %7,5’i ASHB bağlı kreşler iken, kabaca %92 ile ana omurgayı MEB onaylı anaokulları ve anasınıfları oluşturmaktadır. Fakat, kalite açısından özel okulların önemli bir avantajı olduğu görülmektedir. Çünkü öğretmen başına düşen çocuk sayısı devlet okullarında 18,6 çocuğa tekabül ederken özel okullarda bu oran 10,9’dur. Ayrıca, özel kreşler arasında dahi 0-36 aylık çocuklara hitap eden Türkiye genelinde 2015 yılı itibariyle sadece 21 kuruluş olduğu raporlanmıştır. Bu yaş grubuna hizmet veren kuruluşların çok sınırlı olması çocuk bakım sisteminde önemli bir darboğaza neden olmaktadır. Okullaşma oranlarına bakıldığında, 5 yaş çocuklar için %75’lere varan okullaşma oranlarının, 4 yaş için %33’ler seviyesinde olduğu, 3 yaş için ise birdenbire %10’lar seviyesine düştüğü görülmektedir. Okullaşma oranlarında iller arasında önemli farklar vardır, özellikle 3 ve 4 yaş grubu için bu durum çok daha belirgindir.

Diğer bir husus ise çocuk bakımının maliyetidir. Resmi rakamlara göre yapılan hesaplamalar çocuk bakım hizmetlerinin aylık medyan gelirin %12,5-%15 civarında bir miktara tekabül ettiğini göstermektedir. Bu tutarlar birçok ailenin bütçesi için ödenmesi mümkün olamayacak kadar yüksektir ve diğer araştırmalar da maliyet yüzünden çocuk bakım hizmeti kullanamama oranlarının Türkiye’de birçok AB ülkesinden daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Bir diğer husus da Türkiye’de çalışma hayatında uzun saatler çalışmanın yaygın bir uygulama olmasıdır. Bu da çocuk bakım hizmetinin ebeveynin işten dönme saatine göre esnek olarak ayarlanması ihtiyacını doğurmaktadır. Çocuk bakım hizmeti sağlayan devlet anaokulları ebeveynin işten dönme saatine uygun olarak hizmet vermediği için her iki ebeveynin çalışması durumunda özel kreşlerden hizmet almaya mecbur kalınmaktadır. Fakat asgari ücretle çalışan bir kadının özel kreşlerden hizmet alması durumunda kazandığı paranın yaklaşık %70’ini kreşe geri ödemesi gerektiği için çalışmaması daha rasyonel olabilmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Gelişmiş ülkeler bu sorunu devlet destekleriyle aşma yoluna gitmişlerdir. Bu konuda bir gösterge olarak Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinin aileye yaptığı harcamaların GSYİH'ya oranının %2'ler seviyesinde iken, Türkiye'de bu oranın %0,5 civarında olması dikkati çekmektedir. Gelişmiş ülkelerde kamu tarafından aileye yapılan desteklerin arka planındaki gerekçe, çocuk bakım sorumluluklarının yoğun olduğu 2-3 senelik süre zarfında devlet desteğiyle kadınlar iş piyasasında tutunmayı başarabilirlerse, çocuklar kendine yeter duruma geldiklerinde kadının iş hayatından ayrı kalmayarak ekonomik büyümeye ciddi bir katkı sağlanabilecek olmasıdır.

Gerek Almanya, Fransa ve bir Akdeniz ülkesi olarak Türkiye'ye daha benzer olan Portekiz'de gerek diğer gelişmiş ülkelerden İngiltere ve ABD'de uygulanan ve ülkemizde hâlihazırda olmayan bir çocuk bakım modeli komşu anne veya childminder modelidir. Bu modelde bakıcı çocuklara kendi evinde bakmakta ve bu işi daha profesyonel yapabilmek için bir eğitimden geçirilmektedir. Bu sistemde çalışan kimseler kayıtlı olarak çalışmakta ve devlet kurumları tarafından da denetlenebilmektedir. Fransa'da statüsü çalışan iken, Almanya, Portekiz, ABD ve İngiltere'de statüsü kendi hesabına çalışandır. ABD'de sadece ilk yardım eğitimi almaları zorunlu iken, Fransa ve Almanya'da sırasıyla 120 ve 160 saatlik eğitimden geçirilmeleri gerekmektedir. Portekiz'de de bu meslekte çalışanlar ilk olarak 150 saatlik bir eğitimden geçirildikten sonra kısa bir staj süresi ile iş başında eğitime tabi tutulmaktadır. Bu kişilere ayrıca belirli periyotlarla yeniden eğitim verilmektedir. Türkiye'de de özellikle 0-3 yaş grubu çocuklarını kreşlere veremeyen bazı aileler çocuklarını tanıdıklara veya komşularına baktırmaktadır. Benzer sistemin Türkiye'de de uygulanmasıyla çoğunlukla kayıtsız olarak yapılan bu işin kayıt altına alınabilmesi ve kendine uygun çocuk bakım hizmeti bulamayan ailelere bir opsiyon sunulabilmesi mümkün olacaktır.

Bu önerdiğimiz sistemde, komşu anne adaylarının MEB tarafından sunulan asgari 180 saatlik 0-72 ay çocuk gelişimi eğitimi ve yine MEB tarafından verilen 18 saatlik ilkyardım eğitimi olarak merkezi bir sınavı geçtikleri takdirde yetkilendirilmeleri önerilmektedir. Ayrıca, bu işi yapacak kişilerin evinde müsait alan olması ve çeşitli ev kazalarına karşı güvenlik önlemleri alınması gibi şartlar getirilmelidir. İş statüsü olarak 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 4. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi kapsamında olmaları önerilmektedir. Bu kişilerin resmi denetiminin kreşleri de denetleme görevini taşıyan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılması uygun olacaktır. Hizmet sunan kişi ebeveynin yaşadığı yere yakın yerde yaşayacağı için doğal olarak sosyal bir denetim de sağlanacaktır. Ayrıca, online bir bakım hizmetleri platformunun kurulması bakım hizmetleri piyasasında oluşabilecek işlem maliyetlerini ciddi oranda düşürebilecek ve bu hizmeti sunanların puanlanabilmesine imkan veren bir platform piyasasının işlenmesine katkıda bulunabilecektir. Vergilendirme hususunda vergiden muafiyet veya istisna kapsamına girebileceği değerlendirilmektedir. Bakım işlerini yüklenen kişiler genel itibariyle kadın olduğundan bu işi cazip hale getirmek için Genç Girişimci Teşvikine benzer bir kadın girişimci teşviki de yerinde olacaktır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tüm bu detayların ötesinde, çocuğu kreşe veya dadiya emanet etmenin taşıdığı birtakım riskler vardır, elbette riskleri minimize etmek için tedbirler alınmalıdır. Fakat diğer konularda olduğu gibi çocuk bakımı hususunda da yardımlaşma gereklidir. Kadınların kendilerini geliştirmeleri ve uzmanlaşmaları için bu gereklidir. Kadınlar ancak işbirliği ve yardımlaşma olursa güçlenebilir. Bu işbirliğinin görünür hale geldiği bir yer de çocuk bakım sorumluluklarının diğer insanlarla paylaşılmasıdır.

Diğer yandan ev hizmetlerinde çalışanların kayıt dışı istihdamı dünyada olduğu gibi Türkiye’de de oldukça yaygındır. Komşu anne sistemi gibi akredite bir bakıcılık sisteminin uygulanması, çocuk bakıcılarının ve kadınların önemli bir bölümünü oluşturduğu bu sektörün daha fazla kayıtlı hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye’de çocuk bakımı konusunda kapasitenin artırılması, bu hedefin sahiplenilip takip edilmesini gerektirmektedir. Söz konusu uygulamayla hem daha ekonomik ve esnek yapısı ile çocuk bakım hizmeti alan kadınlar doğum sonrası iş hayatına devam edebilecek hem de bakıcıların kayıtlılığı desteklenecektir. Bu bağlamda uygulama her iki grup açısından da kadınların sosyal güvenliğini teşvik edici ve toplumsal statüsünü destekleyici nitelik taşımaktadır. Ayrıca, eğitilmiş bir bakıcı tarafından bakılması çocukların gelişimine de katkı sağlayacaktır.

1. Giriş

Türkiye’de kadın istihdamı birçok gelişmiş ülkenin altında kalmaktadır. Kadın istihdamını artırmaya yönelik kamu politikaları ve uygulamaları konusunda bir hayli mesafe alınmış olmasına rağmen, kadın istihdamı istenilen düzeyde artırılmamıştır. Bu proje ile kadın istihdamının artmasına mani olan alt yapı sorunlarının bazılarının bertaraf edilmesi ve böylece kadın istihdamının artırılması amaçlanmaktadır. Bu anlayışla, kadın istihdamın en önemli manilerinden olan çocuk bakımı konusunda Avrupa Birliği’nin de desteğiyle eğitilmiş bakıcılığın yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Eğitilmiş Çocuk Bakıcılarının Teşviki Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi (EDU-CARE) hem ülkemizin ekonomik potansiyeline hem de kadınların bireysel gelişimlerine, bunun yanı sıra çocukların becerilerinin artışına önemli katkılar sağlayabilecektir.

İlk olarak, kadın istihdamının artışı ile ülkemizin gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH) artırılması mümkündür. İleriki bölümlerde daha detaylı anlatılmış olmasına binaen burada kısaca bahsetmek gerekirse, bu hususta yapılan çalışmalar ekonomik büyüme ile kadın istihdamı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir.

İkincisi, kadınların ekonomik hayatta faaliyette bulunmaları, sosyal hayata daha çok katılmaları ve insani gelişmişlik açısından kalkınma anlamına da gelebilecektir. Herhangi bir işe katma değer sağlamaları, özgüvenleri ve kabiliyetlerinin açılımı ile bireysel gelişimleri de desteklenmiş olacaktır.

Üçüncüsü, annesinin çalışıyor ve topluma katkıda bulunuyor olması çocukların gelişimine de katkı sağlayabilir. Elbette, çalışma şartlarına bağlı olarak annenin çalışıyor olması çocukların bakımının eksik kalması anlamına da gelebilir. Bu nedenle bu projede annenin çalışması teşvik edilirken, gelecekteki işgücünü oluşturacak çocuklarının bakımının ihmal edilmemesi konusunda önemli bir farkındalıkla hareket edilmektedir. Bu bağlamda herhangi bir bakıcı değil de eğitilmiş bakıcıların çocuklar ile ilgilenmesi teşvik edilmektedir.

2. Kadın İstihdamı

2.1 Kadın İstihdamının Önemi

Ortalama olarak doğumdaki cinsiyet oranının 1:1 olduğunu varsayarsak, kadınların ekonomik hayatta olmadığı bir senaryoda ülkenin kapasitesinin yaklaşık yarısını kullandığını söyleyebiliriz. Bu da kadın istihdamının önemini çok çarpıcı olarak göz önüne sermektedir. İleriki bölümlerde detaylı olarak anlatılan araştırma sonuçlarına göre, kadın istihdamının ülke ekonomisi üzerinde çok büyük etkileri olabilmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde kadın istihdamının artırılması ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayacağından önemli bir politika hedefi olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan tarih boyunca kadınlar aslında her zaman çalışıyordu. Fakat bu işler

toplumda görünmüyordu veya yeterince değer görmüyordu (Deniz Kandiyoti, 1988). Kadınların geleneksel olarak üstlendiği bakım rolleri için de aile içinde bir ücret ödenmiyordu (Kabeer, 2008). Buna karşılık, erkekler genel itibariyle para kazanan işlerde çalışmaktaydı. Bu durum erkeklerin aile içindeki pazarlık kabiliyetlerinin kadınlara göre daha yüksek olmasını netice verdi. Aslında tarım öncesi toplumlarda görece daha eşitlikçi olan kadın erkek ilişkileri (Boehm & Boehm, 2009), sanayi toplumunda erkeklerin daha çok aile dışı işlerde çalışmasını netice verdiğinden kadınların aleyhine denge bozulmuştur. Günümüzde cinsiyete göre katı iş bölümü normları giderek ortadan kalkmaktadır (Inglehart, Norris, & Ronald, 2003). Boşanmanın nadirattan olduğu toplumlarda kadınlar ev içindeki ücretsiz işgücü erkeklerin dışarıda kazandığı para ile alınabilecek kaynaklar ile birleşerek aile aslında bir çeşit firma gibi ev içi üretim gerçekleştirebiliyordu (G. S. Becker, 1981). Bu durumda aile içinde iş bölümü ile verimlilik sağlanabileceği düşünülüyordu. Fakat gerek dünyada (Eurostat, 2020d) gerek Türkiye’de (Ugur, 2020) boşanma oranlarının artması ile kadınların maddi ihtiyaçlarının eşleri tarafından ömür boyu karşılanacağı fikri de artık gittikçe geçerliliğini yitirmektedir. Bu nedenlerle kadınlar da erkekler gibi hayatlarını idame ettirebilmek için ücret karşılığı bir işte çalışmak zorunda kalabilirler.

Kadınlar bireysel olarak ücretli bir işte çalışmamayı tercih etse bile, çalışabiliyor olması ve yüksek bir ücret kazanabilme potansiyelinin aile içindeki pazarlık kabiliyetini güçlendirmesi beklenir (Pollak, 2005). Diğer bir ifade ile ücretli bir işte çalışan kadınların iyi işlerde çalışabilmesinin, ücretli işte çalışmayan kadınların evlilik dışındaki opsiyonları ile ilgili bilgi taşınmasından dolayı kadınların aile içi refahını artırabilir (Lundberg & Pollak, 1996).

İşletmeler açısından kadınları istihdam etmenin hem birtakım faydaları hem de birtakım ekstra maliyetleri bulunmaktadır. Geçmişte de günümüzde de kadınlar birçok konuda tüketim kararlarını kendi verdiği için (DeGrazia, De Grazia, & Furlough, 1996; McIntosh & Zey, 2013), kadınların tükettiği veya satın almaya karar verdiği ürünlerin üretim süreçlerinin de kadınlar tarafından tasarlanması ürünlerin piyasadaki başarısını artırabilir. İşletmeler açısından diğer bir husus, bir firmanın çalışanlarının çeşitliliğinin firmanın problem çözme ve kendini geliştirme kabiliyetlerine pozitif katkı yapabileceği ve dolayısıyla firmada yenilikçiliği artırabileceği düşünülmektedir (van Knippenberg, Nishii, & Dwertmann, 2020).

2.2 Kadın İstihdamında Türkiye’nin Durumu

2.2.1 Türkiye’de Kadın İstihdamı ve AB Ülkeleriyle Karşılaştırılması

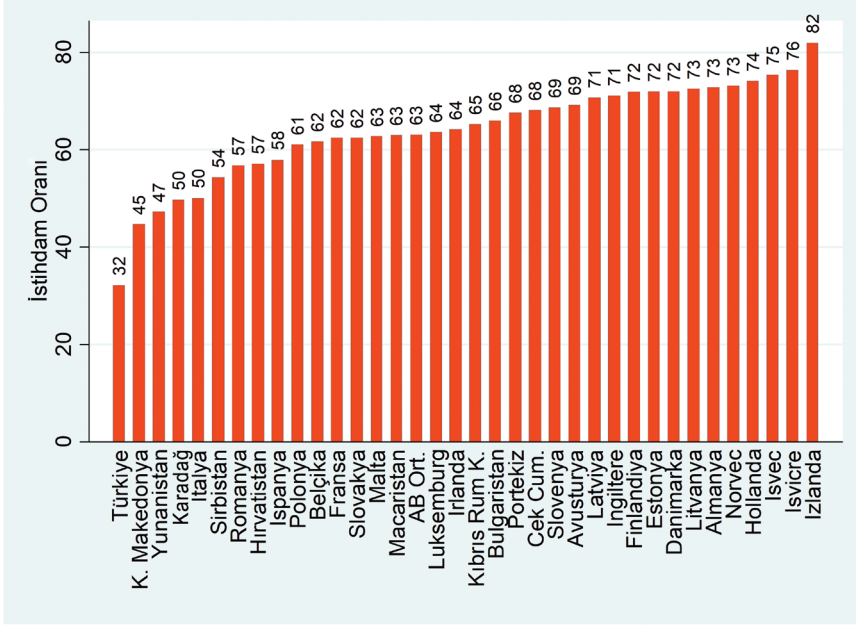
2019 yılında 15-64 yaş kadınlar arasından çalışanların nüfusa oranı olarak hesaplanan istihdam oranı Türkiye için %32,2 iken AB ülkelerinin (27 ülke) ortalaması aynı dönemde %63,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu orana erkekler için baktığımızda Türkiye’de %68,3; AB ülkelerinde %73,8 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin erkek istihdam oranı AB ülkelerinden biraz düşük iken, kadın istihdamı oranı açısından

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

AB ortalamasının yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. Şekil 1’de gösterildiği üzere Türkiye AB ülkeleri arasında kadın istihdamının en düşük olduğu ülkedir. Erkek istihdam oranı incelendiğinde ise, İtalya, Sırbistan, Hırvatistan, Yunanistan, Kuzey Makedonya ve Karadağ’ın istihdam oranları Türkiye’den daha düşük seyretmektedir.

Şekil 1: AB Üye ve Aday Ülkelerde Kadın İstihdam Oranları (15-64 Yaş), 2019

Kaynak: EUROSTAT (2020c)

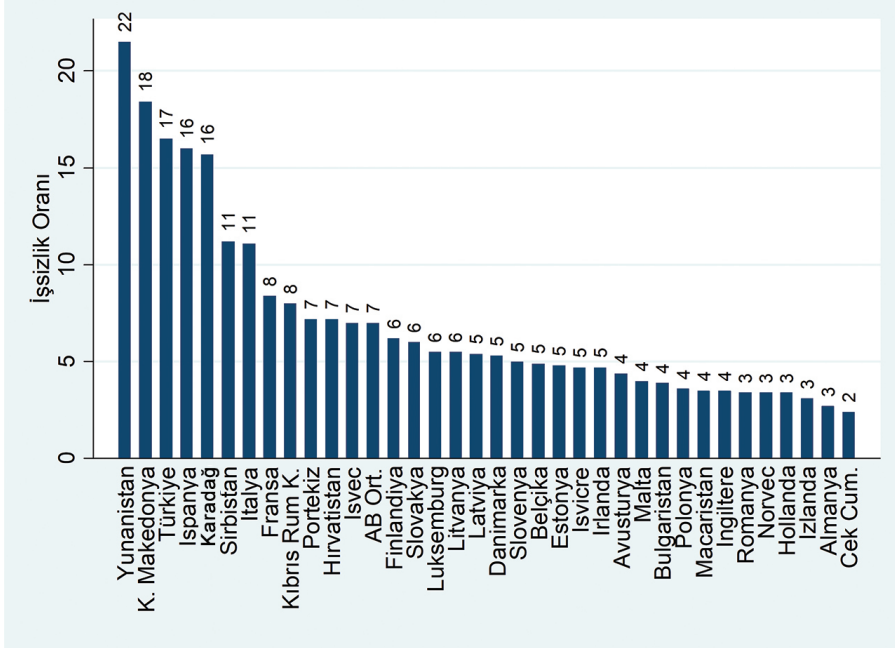
Kadın istihdam oranının düşüklüğü emek arzı tarafındaki sorunlara da işaret ediyor olabilir. Fakat Şekil 2’de gösterilen 15-74 yaş arası işsizlik oranlarına bakıldığında Türkiye’de 2019 yılı kadın işsizlik oranı %16,5 ile AB ülkeleri arasında en yüksek 3. sıradadır. AB ülkeleri kadın işsizlik oranı %7 olarak gerçekleştirmiştir. Erkek işsizlik oranı açısından AB ülkeleriyle Türkiye karşılaştırılınca, Türkiye’nin 15-74 yaş arası erkek işsizlik oranı %12,4 olarak gerçekleşirken, AB ortalaması %6,4 olmuştur.

Erkekler için de işsizlik oranının AB ortalamasından çok yüksek olması kadının iş hayatıyla ilgili yaşadığı sorunların Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarından olan düşük emek talebinden kaynaklandığına işaret etmektedir. Fakat kadın işsizlik oranının erkek işsizlik oranından 4 puan yüksek olması sorunun sadece ekonominin yapısı ile ilgili olmadığına işaret etmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 2: AB Üye ve Aday Ülkelerde Kadınlarda İşsizlik Oranları (15-74 Yaş arası)

Kaynak: EUROSTAT (2020c)

AB ile Türkiye'nin işsizlik - eğitim ilişkisini cinsiyet bazında kıyasladığımızda çok çarpıcı bir sonuç çıkmaktadır. Tablo 1'de görüldüğü gibi, erkekler için eğitim arttıkça hem Türkiye'de hem AB'de işsizlik oranı düşmektedir. Hâlbuki kadınlar için AB ülkelerinde eğitim arttıkça işsizlik düşerken, Türkiye'de en düşük kadın işsizlik oranının düşük eğitim seviyesine sahip kadınlar arasında olduğu görülmektedir. Bu da eğitim kalitesinin düşüklüğünü veya kadınların seçtiği bölümlerin iş piyasasına yönelik olmayabileceğini düşündürmektedir. Benzer şekilde, 15-64 yaş arası nüfusun istihdam oranına baktığımızda yükseköğretim görmüş kadınların %59,6'sının istihdam edildiği, AB ülkelerinde ise bu oranın ortalama %81,8 olduğu görülmektedir.

Tablo 1: 15-74 Yaş Arası İşsizlik Oranları, 2019

Eğitim Seviyesi	Kadın		Erkek	
	Türkiye	AB ort.	Türkiye	AB ort.
İlköğretim ve Altı	12,5	14,4	13,3	12,4
Lise ve Dengi	24,3	6,5	12,3	5,5
Yükseköğretim	18,3	4,6	10,2	3,8

Kaynak: EUROSTAT (2020c)

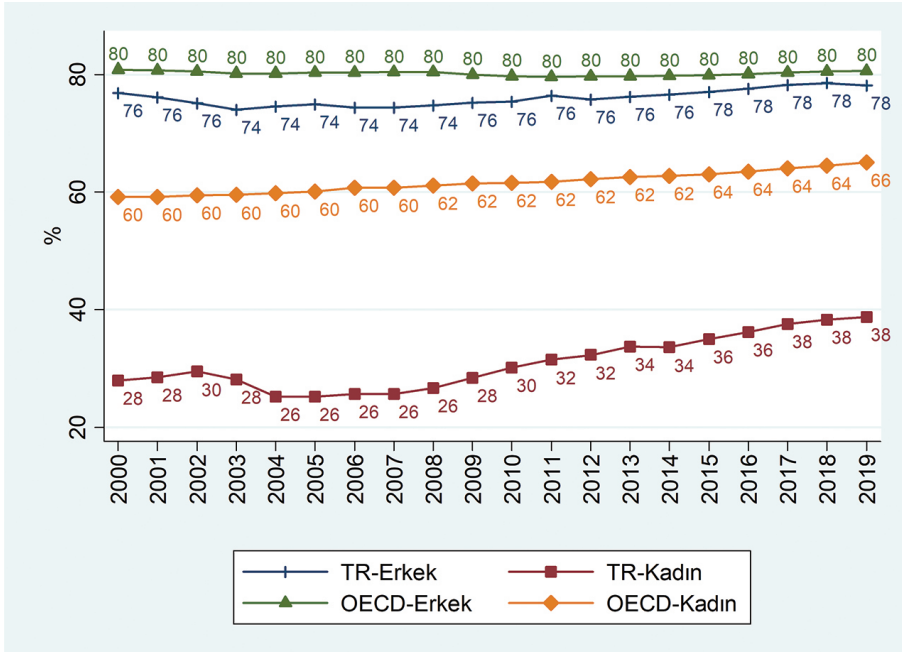
AB ortalaması yarı zamanlı çalışma açısından Türkiye’den daha esnek görünmektedir. 2019 yılı itibariyle Türkiye’de istihdam edilen kadınların %17’si yarı zamanlı çalışırken, bu oran AB ülkelerinde ortalama %29.9 olarak gerçekleşmiştir (Eurostat, 2021a).

2.2.2 OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma

Türkiye’de 15-64 yaş arası kadınların işgücüne katılım oranı 2019 yılı itibariyle ortalama %38.72’dir (Bakınız Şekil 3). Bu oran OECD ülkelerinin ortalama rakamının (%65) yaklaşık üçte ikisine tekabül etmektedir (Bakınız Şekil 3). Şekil 3’de görünen umut verici bir desen OECD ülkelerinde 2000’den itibaren artış eğilimi ve Türkiye’de de 2006 yılından itibaren yukarı yönlü bir trend olmasıdır.

OECD ülkeleriyle karşılaştığımızda Türkiye’deki emek piyasasının bir diğer özelliği uzun ve çok uzun çalışma saatlerinin yaygınlığıdır. OECD tarafından geliştirilen “İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index)” 2019 yılı verilerine göre Türkiye’de çalışanların %33’ünün çok uzun saatler çalıştığını (50 saat ve üzeri), bu göstergenin OECD ülkelerinde ortalama olarak %11 olarak gerçekleştiği görülmektedir (OECD, 2020e). Fakat bu endekste cinsiyet bazında ayrıştırma yapılmamıştır. Bununla beraber, cinsiyet - ücret açığı Türkiye’de %10 iken, OECD ülkelerinde ortalama %12,22’dir. Bu da OECD ülkeleriyle kıyaslandığında Türkiye’nin güçlü yönü olarak ortaya çıkmaktadır (OECD, 2020b).

Şekil 3: İş Gücüne Katılım Göstergeleri, 15-64 yaş arası

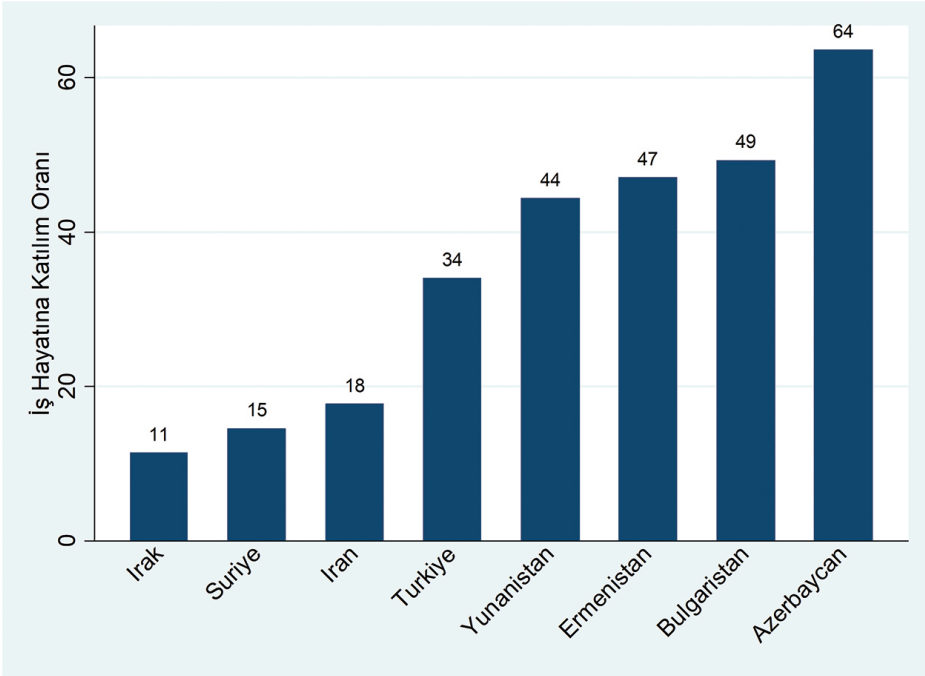
Kaynak: OECD (2020c)

2.2.3 Komşu Ülkelerle Karşılaştırma

Şekil 4’de Türkiye komşularıyla kadınların iş gücüne katılım oranları bakımından kıyaslanmaktadır. Şekle göre kadınların iş gücüne katılımı açısından en yüksek oran %64 ile diğer bir Türki Cumhuriyet olan Azerbaycan’dır. Komşularına kıyasla Türkiye’nin performansı, İran, Suriye ve Irak’tan yüksek, Yunanistan, Bulgaristan, Ermenistan ve Azerbaycan’dan düşük olmakla orta bir yerde bulunmaktadır.

Şekil 4: Türkiye ile Komşu Ülkelerin İş Gücüne Katılım Göstergeleri, 2018

Kaynak: World Bank (2020)

Ayrıca, Dünya Ekonomik Forum (WEF)’un her yıl hazırladığı Global Cinsiyet Açığı Raporu (Global Gender Gap Report)’una göre Türkiye, Azerbaycan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Tunus gibi birçok İslam ülkesinin de gerisinde 153 ülke arasında 130. sırada yer almaktadır (WEF, 2020). Bu endeksi oluşturan alt kategorilerden ekonomik hayata katılım ve bu hususta fırsat sağlanması kategorisinde çok geride bulunmaktadır, diğer alt kategoriler olan sağlık, eğitim ve politik katılımıda göreceli olarak performansı daha iyidir. Bu durum Türkiye’de kadın istihdamının geliştirilmesinde önemli bir potansiyelin varlığına işaret etmektedir.

2.2.4 Türkiye’de Kadın İstihdamı ile İlgili Detaylı Göstergeler

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Türkiye’de iş piyasasının diğer bir belirgin özelliği çalışma saatlerinin yüksekliğidir. Tablo 2’de görüldüğü gibi 2006, 2010 ve 2014 yıllarında kadınlarda ve erkeklerde ortalama haftalık çalışma süresi 44 saat civarında seyretmekte iken 2018 yılında erkeklerde 43.8 kadınlarda 42.7 saat civarına düşmüştür. Bu ortalamaların yarı zamanlı çalışanları da kapsadığı düşününce normal haftalık çalışma saati olan 40 saatin üzerinde çalışan kadınlarda da erkeklerde de büyük bir kesimin varlığına işaret etmektedir. Kadınlar ile erkekler arasında çok büyük farklar olmaması bir açıdan pozitif gibi görünmekle beraber, çocukları olan bir çiftin her ikisi birden çalışıyor olması durumunda aile içi sorumluluklarını yerine getirmekte zaman açısından ciddi sorun yaşayabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, bu veri yaş gruplarına göre incelendiğinde kadınların çocuk sahibi olduğu 25-40 yaşları arasında da çalışma saatleri ortalama 42 saat civarında seyretmektedir (TÜİK, 2021b). OECD 2019 verilerinde de Türkiye’de 50 saat üzeri çalışmanın çalışanların %33’ü için geçerli bir durum olması (OECD, 2020e) çalışma saatlerinin yüksekliği ile ilgili tespitimizi desteklemektedir.

Tablo 2: Cinsiyete Göre Ortalama Haftalık Çalışma Süreleri ve Yıllık Kazanç

Yıl	Kadın		Erkek	
	Çalışma Süresi	Kazanç (TL)	Çalışma Süresi	Kazanç (TL)
2006	44,7	14.036	44,9	14.316
2010	44,5	19.728	44,7	19.683
2014	44,6	27.974	44,8	27.775
2018	42,7	46.208	43,8	50.297

Kaynak: TÜİK (2020a, 2021a)

İş hayatıyla ilgili önemli bir gösterge de kazanç yapısıdır. Tablo 2’de TÜİK Kazanç Yapısı Araştırması sonucu verilen bilgilere göre 2006 ile 2014 yılları arasında kadınlar ile erkeklerin ortalama kazanç miktarları birbirine çok yakındır. Fakat bu fark 2018 yılından itibaren kadınlar aleyhine açılmakta olduğu görülmektedir. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verisi kullanılarak TÜİK ve ILO tarafından yapılan hesaplamalar 2018 yılı itibarıyla cinsiyete dayalı ücret farkını %15.6 olarak hesaplamıştır (T. ILO, 2020). Bu araştırmada özellikle çarpıcı olan cinsiyete dayalı ücret farkının kadınların çocuk sahibi olmaya başladığı yaş dönemiyle birlikte artıp, tekrar da düşmemesidir. Ayrıca, Kazanç Yapısı Araştırması’na göre eğitim seviyesi arttıkça kadınların kazancının artmasına rağmen, aynı eğitim seviyesine sahip erkekler ile aralarında yaklaşık %20’lik bir fark olduğu görülmektedir.

2.2.5 Kadınların Sosyal Güvenliği ve Kayıt Dışı İstihdam Oranının Yüksek Olması Sorunu

Türkiye'deki sosyal güvenlik hakları incelendiğinde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık içerdiği görülmektedir. Bu çerçevede, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda yer alan önemli düzenlemeler;

- Analık sebebiyle ayakta veya yatarak yapılan sağlık hizmetlerinin finansmanının karşılanması,
- Evli olan ancak çocuk sahibi olamayan kadınlara belirli şartları sağlamaları halinde yardımcı üreme yöntemi tedavilerinin finansmanının karşılanması,
- Analık hali süresince çalışamayan, dolayısıyla gelir kaybına uğrayan kadın sigortalıların gelir kayıplarını telafi etmek amacıyla geçici iş göremezlik ödeneğinin verilmesi,
- Doğum yapan sigortalı olan ya da kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan kadına ve sigortalı olan ya da kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan erkeğin sigortalı olmayan eşine emzirme ödeneği verilmesi,
- 4/a sigortalısı kadınların üç defaya mahsus olmak üzere, her bir çocuk için, doğum tarihinden sonra iki yıllık süreyi geçmemek kaydıyla gerekli şartları sağlamaları halinde 6 yıla kadar borçlanabilmeleri,
- Kademeli yaş uygulaması ile erkek ve kadınlarda yaşlar eşitleninceye kadar kadınların erkeklere göre daha düşük yaş ve sigortalılık süresiyle yaşlılık aylığına hak kazanabilmeleri,
- Bakıma muhtaç malul çocuğu bulunan kadın sigortalıların, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra geçen çalışmalarına ait prim ödeme gün sayılarının dörtte birinin hizmetlerine eklenmesi ve emeklilik yaş hadlerinden de indirilmesi,
- Kız çocuklarının evlenene veya sigortalı olarak çalışmaya başlayana kadar ölüm aylığından yararlanabilmesi,
- Evlenmeleri nedeniyle gelir veya aylıklarının kesilmesi gereken kız çocuklarına aylık veya gelirlerinin iki yıllık tutarının evlenme ödeneği olarak ödenmesi,
- Kadınların 18 yaşını doldurduktan sonra yurt dışında geçirdikleri sürelerin diledikleri kadarını herhangi bir şart aranmaksızın borçlanabilmeleri,
- Özellikle çocuk/yaşlı/hasta bakımı veya temizlik gibi alanlarda çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ev hizmetleri sektörünün 1.4.2015 tarihinden itibaren (Ek-9 sigortalılığı ile) daha fazla kapsama alınması ve daha kolay bildirim usullerine tabi tutulması şeklinde sıralanabilir.

Sağlık hizmetlerinin finansmanına ilişkin haklara bakıldığında ise; çalışan, aylık veya gelir alan ya da başkasının bakmakla yükümlüsü olan kadınlar genel sağlık

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

sigortasından faydalanmaktadır. Bununla birlikte kadın sığınma evlerinde kalan kadınlar da primleri devlet tarafından ödenmek suretiyle genel sağlık sigortası kapsamındadır. Bu sayılanlar dışında kalıp herhangi bir güvencesi olmayan kişiler de gelir durumlarına göre primleri kendileri veya devlet tarafından ödenmek suretiyle genel sağlık sigortasından faydalanmaktadır. Ayrıca eşi üzerinden sağlıktan faydalanmakta olan kadınlardan talepte bulunanlar da kendileri ayrı genel sağlık sigortalısı sayılma hakkına sahiptir. Eşlerden kadın veya kocanın hangisinin zorunlu genel sağlık sigortası kapsamında primlerini ödeyeceği ve diğerinin bakmakla yükümlü sayılacağı da hangisinin talepte bulunduğu bakılarak belirlenmektedir. Yapılan bu düzenlemeler toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında kadınlara erkekler ile aynı şartlarda sağlık sigortalısı olma hakkı sağlamaktadır.

Kadınları kapsayan istihdam teşviklerine bakıldığında doğrudan kadın istihdamına yönelik teşvike rastlanmasa da çeşitli teşviklerin kadınların avantajına hükümler içerdiği görülmektedir. 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun Geçici 19 uncu Maddesinde yer alan İlave İstihdam Desteği'nin kadınlarla ilgili yönü dikkate alındığında söz konusu teşvikin kadınlara yönelik olarak 18 ay süre ile uygulandığı ve dolayısıyla 12 ay olan genel teşvik süresinin kadınlar için 6 ay uzatılarak uygulandığı görülmektedir. Diğer yandan 4447 sayılı Kanununun Geçici 10 uncu maddesi kapsamındaki teşvik 18-29 yaş arası erkekler ile 18 yaşından büyük kadınların istihdamına yönelik unsurlar içermektedir. Söz konusu teşvik hakkından kadın istihdamına yönelik olarak faydalanıldığında ilave süre uygulanmaktadır.

Diğer yandan sosyal güvenlik kapsamında yukarıda bahsedildiği gibi kadınlar lehine uygulamalar olsa da bu hususta en büyük engel kadınların kayıt dışı istihdamı sorunudur. Kayıtlı hale gelmeyen kişiler için sosyal güvenlik haklarından mahrumiyet söz konusudur.

Bu kapsamda, kayıt dışı istihdam çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; kişinin çalışmasının SGK'ya hiç bildirilmemesi, çalışma günlerinin eksik bildirilmesi veya ücretinin eksik ödenmesidir. Tablo 3'de yıllar itibarıyla kadınlar ve erkeklerdeki kayıt dışı istihdam oranları karşılaştırması görülmektedir. Her ne kadar günümüze değin gelişme kaydedilmiş olsa da kayıt dışı istihdam sorununun kadınlarda daha yaygın bir şekilde yaşandığı görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi 2010'dan bu yana genel kayıt dışı istihdam oranı %43,25'ten %26,93'e düşmüştür. Aynı yıllar aralığında kadınlarda bu oran %58,49'dan %34,38'e gerilemiştir. Diğer yandan kadınlar ve erkekler arasındaki farkında yıllar itibarıyla azaldığı görülmektedir. Bunda kadın istihdamının zamanla artmasıyla emek piyasasına giren kadınlar arasında sigortalı istihdam edilenlerin de artmasının etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, kadınların emek piyasasına katılımını destekleyen politika ve uygulamaların kadınlarda kayıt dışı istihdam oranını azaltacağı değerlendirilmektedir. Diğer yandan 2020 yılı ve sonrası göstergelere bakıldığında COVID-19 salgınının ekonomiye olumsuz etkisine rağmen kayıt dışı istihdam oranlarında düşüşün devam ettiği görülmektedir. Bu durumun salgın sürecinde verilen çeşitli ödenekler, kredi destekleri, vergi ve prim ödemelerinde kolaylık şeklindeki devlet desteklerinin olumlu etkisinden kaynaklanıyor olabileceği değerlendirilmektedir.

Yıllar itibarıyla kayıt dışı istihdam oranlarındaki düşüşte -2006 yılında gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformunun itici gücüyle de birlikte- SGK'nın yürütmekte olduğu etkin rehberlik ve denetim faaliyetleri de etkili olabilir.

Tablo 3: Yıllara Göre Kadın ve Erkeklerde Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Yıl	Kadın	Erkek	Fark	Genel
2010	58,49	37,2	21,29	43,25
2011	57,79	35,65	22,14	42,05
2012	54,17	32,7	21,47	39,02
2013	52,00	30,22	21,78	36,75
2014	48,44	29,29	19,15	34,97
2015	46,05	28,15	17,90	33,57
2016	44,26	28,75	15,51	33,49
2017	44,56	29,22	15,34	33,97
2018	42,15	29,45	12,70	33,42
2019	42,18	30,95	11,23	34,52
2020	37,11	27,57	9,54	30,59
2021	35,86	25,90	9,96	29,01
2022 2. Çeyrek	34,38	23,37	11,01	26,93

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması

Diğer yandan yıllar itibarıyla sektör bazlı kayıt dışı istihdam oranları Tablo 4'te görülmektedir. Tarım sektörü kayıt dışılığın en yaygın olduğu alandır ve bu sektörde çoğunlukla kadınların sosyal güvencesiz çalıştığı bilinmektedir. Yine sanayi sektöründe de işgücü maliyetinin düşürülmesi amacıyla kayıt dışı çalıştırma eğilimi görülmekte ve ağırlıklı olarak bu duruma kadınlar maruz kalmaktadır.

Tablo 4: Sektör Bazlı Kayıt Dışı İstihdam Oranları (%)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 2.Çeyrek
Tarım	82,27	81,16	82,09	83,33	82,73	86,62	83,46	84,56	79,13
Tarım Dışı	22,32	21,23	21,72	22,1	22,28	22,96	19,3	17,49	16,83
Sanayi	20,26	19,13	20,2	20,03	20,29	20,03	16,46	14,16	13,82
Hizmet	21,09	20,05	20,35	20,95	21,46	22,55	18,76	17,16	16,64
İnşaat	36,61	35,58	35,76	35,8	34,39	37,74	34,72	31,95	29,73
Genel	34,97	33,57	33,49	33,97	33,42	34,52	30,59	29,01	26,93

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması

SGK kayıt dışı istihdamla mücadele kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetlerin dışında AB destekli olarak yürüttüğü projelerle de kayıtlı kadın istihdamını desteklemektedir. Bu kapsamda, çocuk bakımına ilişkin mali destek sağlayarak kadınların işe başlamasını/işe dönüşünü/istihdamda devamını teşvik eden *Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi (NANNY)*,¹ *Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi (INST-CARE)*² ve *Eğitilmiş Çocuk Bakıcılarının Teşviki Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi (EDU-CARE)*³ yürütülmüştür. Söz konusu projelerin toplam bütçesi yaklaşık 100 milyon avro olup toplamda 50.000 civarında kişi bu projelerden doğrudan veya dolaylı olarak faydalanmıştır. NANNY Projesi ile çalışan ve çocuk bakıcısını sigortalı istihdam eden annelere aylık 320 avro, INST-CARE Projesi ile çalışan ve çocuğunun bakımı için kurumsal bakım hizmetinden faydalanan annelere aylık 100 avro ile kırtasiye giderleri için tek seferlik 100 avro ve EDU-CARE Projesi ile de yine çalışan ve çocuğunun bakımı için eğitilmiş bir çocuk bakıcısını sigortalı çalıştıran annelere aylık 325 avro (200 avro ile başlayıp artırılmıştır) ödenmiştir ve yine bu proje kapsamında çocuk bakımına ilişkin MEB onaylı sertifika alan kadınlara tek seferlik 200 avroya kadar ödeme yapılmıştır. Söz konusu projeye küçük çocuğu olan ve çalışmak/çalışmaya

1 Detaylı bilgi için: <http://www.ikg.gov.tr/evde-cocuk-bakim-hizmetleri-yoluyla-kayitli-kadin-istihdaminin-desteklenmesi-operasyonu/>

2 Detaylı bilgi için: <http://www.ikg.gov.tr/kurumsal-cocuk-bakim-hizmetleri-yoluyla-kayitli-kadin-istihdaminin-desteklenmesi-operasyonu-inst-care/>

3 Detaylı bilgi için: <http://www.ikg.gov.tr/egitimli-bakicilarin-desteklenmesi-yoluyla-kayitli-kadin-istihdaminin-tesviki-icin-dogrudan-hibe-operasyonu/>

devam etmek isteyen annelere ödenen Çalışan Anne Desteğiyle çocuk bakıcılarının da sosyal güvenlik haklarıyla çalışmasına katkı sağlanıp bu mesleğin insana yararlı işler arasında yer alması desteklenmiştir. Bakıcı Eğitim Teşviğiyle de hem çocuk bakıcılarının mesleğinde gelişmesi hem de çocukların daha kaliteli bakım görmesi desteklenmiştir. SGK tarafından AB destekli finansmanla kayıtlı kadın istihdamına yönelik olarak yürütülen diğer bir proje “*Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi (WOMEN-UP)*”dir.⁴ Toplam bütçesi yaklaşık 30 milyon avro olan projenin amacı girişimci kadınları haksız rekabete karşı korumak, rekabete daha dayanıklı hale getirmek ve Türkiye’yi kayıtlı kadın istihdamı açısından daha iyi seviyelere çıkarmaktır. Bu amaçla proje kapsamında, kadın çalışan istihdam eden kadın işverenlere mali destek sağlanmaktadır.

2.2.6 Ev Hizmetlerinde Çalışanların Kayıtlı İstihdamı ve Sosyal Güvenliği

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre dünya çapında 15 yaş ve üzeri 75.6 milyon ev işçisi bulunmaktadır ve 57.7 milyonu kadınlardan oluşmaktadır (ILO, 2021a). Kadın ev işçileri dünya çapındaki kadın istihdamının %4.5’ini; işçi statüsündeki kadınların ise %8.8’ini oluşturmaktadır. %76.2’sini kadınların oluşturduğu ev hizmetleri, kadınlar için daha yaygın bir istihdam alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (ILO, 2021a).⁵

Ev hizmetlerinin emek yoğun bir sektör olmasına ve özellikle bakım alanı olmak üzere istihdam piyasasında önemli bir etkisi bulunmasına rağmen, ev işçileri hem küresel düzeyde hem de ülkemizde en kırılgan gruplar arasında yer almaktadır. Dünyanın her yerinde bu işin mahiyetinden kaynaklı olarak ev hizmetlerinde kayıtlılığın önünde bazı zorluklar vardır. Söz gelimi bu alanda işin net bir şekilde tanımlanması zordur. İşyerlerinin özel haneler olması denetimi zorlaştırmaktadır. Ev içi emek görünmez bir yapıdadır ve karşılıksız bir hizmet olarak görülebilmektedir. Bu da ücretlerin belirsizliği ve standartlaştırılamaması sorunlarını doğurmaktadır. Ev hizmetlerinde istihdam ilişkisi çoğunlukla düzensiz ve süreksizdir. Ev işçileri tam bir yasal korumadan yoksundur. Pek çok ülkede bu sektöre yönelik etkin bir sigortalılık sistemi bulunmamaktadır. Bulunan ülkelerde ise kayıt dışı çalışma yaygındır. ILO’ya göre küresel olarak ev işçilerinin yaklaşık %81.2’si kayıt dışı alandadır. Dünya çapında ev işçilerinin yaşadığı bu mağduriyetler ülkelerin iş ve sosyal güvenlik mevzuatındaki ve/veya bunların uygulamasındaki boşluklardan kaynaklanmaktadır (ILO, 2021c).

ILO’nun 189 sayılı “Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Hakkında Sözleşmesi”nin birinci maddesinde *ev ya da hanehalkı için veya ev içinde icra edilen işler ev işi* olarak adlandırılmaktadır ve *istihdam ilişkisi içerisinde ev işleri ile uğraşan herhangi bir kişi de ev işçisi* olarak tanımlanmaktadır. ILO, ev işleri ile ara sıra ya da geliş güzel meşgul olan ve ilgili işi mesleki bir temele dayalı olarak ifa etmeyen kişileri ev işçisi tanımının dışında tutmaktadır (ILO, 2013).

4 Detaylı bilgi için <http://www.ikg.gov.tr/kayitli-kadin-istihdaminin-desteklenmesi-operasyonu-womenup/>

5 Ev işçisi sayıları 2019 yılına dayandığından COVID-19 dönemindeki iş kayıplarını yansıtmamaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ILO'nun konuya yaklaşımının temelini 1999 yılında ILO tarafından gündeme getirilen ve daha genel bir çerçeveyi içerisinde barındıran İnsana Yakışır İş Raporu oluşturmaktadır (ILO, 1999). Devamında bu hususta 2008 yılında *Adil Bir Küreselleşme İçin Sosyal Adalet Bildirgesi* yayımlanmıştır (ILO, 2015). Daha da ötesi 2011 yılında 100. Uluslararası Çalışma Konferansı'nda *189 Sayılı Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Hakkında ILO Sözleşmesi* ve Sözleşme'nin tamamlayıcı kılavuzu niteliğindeki *201 sayılı ILO Tavsiye Kararı* kabul edilmiştir.

189 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 14 üncü maddesinin birinci fıkrası ev işçilerinin sosyal güvenlik kapsamına dahil edilmesi ile ilgili tedbirlerin alınmasını öngörmektedir (ILO, 2011). Bu bağlamda, 2020 yılında ILO tarafından yapılan bir çalışmada 168 ülkenin düzenlemeleri incelenmiştir. Buna göre ülkelerin %60,7'si (168 ülkeden 102'si) ev işçilerini en az 1 sosyal sigorta kolu kapsamına almaktadır. Bu çerçevede küresel olarak ev işçilerinin neredeyse yarısının (%49,9) en az 1 sigorta kolu kapsamında olduğu söylenebilir. Söz konusu verilere göre küresel olarak ev işçilerinin %6'sının ise tüm sigorta kolları kapsamında olduğu görülmektedir. Tüm sigorta kollarına tabi olma oranında %57,3 ile Avrupa ve Orta Asya öne çıkmaktadır. İncelenen ülkelerin yarısında ev işçilerinin en sıklıkla emeklilikten faydalanabildiği görülmektedir. Analık sigortası da ev hizmetlerinde yaygın olarak faydalanılan diğer bir sigorta koludur. En az faydalandığı görülen sigorta ise işsizlik sigortasıdır, incelenen ülkelerin ancak %25'inde görülmektedir (ILO, 2021b).

Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışma bağlamında yasal düzenlemeler incelendiğinde, 4857 sayılı İş Kanunu'nun dördüncü maddesinde ev hizmetlerinin söz konusu Kanun'un kapsamı dışında bırakılmış bir çalışma şekli olduğu görülmektedir. Ev hizmetinde çalışan ve işveren arasındaki ilişki İş Kanunu'nda yer alan iş sözleşmesiyle değil, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda bulunan hizmet sözleşmesiyle kurulmaktadır. İş Kanunu'na tabi olmamasından kaynaklı olarak da çalışan, kıdem ve ihbar tazminatı, bildirim süresi, yıllık izin, tatil ücreti ve iş güvencesi gibi haklardan faydalanamamaktadır. Ev hizmetlerinde iş sağlığı ve güvenliği konusuna bakıldığında ise, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun ikinci maddesine göre bu Kanun'un da kapsamı dışında olduğu ve yine 6098 sayılı Kanun hükümlerine göre işlem yapıldığı görülmektedir. Bu da daha dar anlamda bir uygulamaya neden olmaktadır. Diğer yandan ev hizmetlerinde özel fertler tarafından çalıştırılanların vergilendirilmesi hususuna bakıldığında 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 23 üncü maddesine göre istisna kapsamında oldukları görülmektedir.

Söz konusu sektörde çalışanların sosyal güvenlik haklarına ilişkin düzenlemeler ise, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 1.4.2015 tarihinde yürürlüğe giren Ek 9 uncu maddesiyle düzenlenmiştir. Bir kişinin Ek 9 uncu madde kapsamında sigortalı olması için gerçek kişi tarafından çalıştırılıyor olması ve yaptığı işin Kanun'a göre ev hizmeti sayılması gerekmektedir. Buna göre ev içerisinde yaşayan aile bireyleri tarafından yapılabilecek temizlik, yemek yapma, çamaşır, ütü, alışveriş, bahçe işleri gibi gündelik işler ile çocuk, yaşlı veya özel bakıma ihtiyacı olan kişilerin **bakım işlerinin** aile bireyleri dışındaki kişiler tarafından yapılması ev hizmeti sayılmaktadır. Diğer yandan aynı evde ikamet

eden üçüncü derece dahil bu dereceye kadar hısımların yaptıkları işler ev hizmeti sayılmaktadır. Ayrıca çocuk veya yaşlı bakımı ve özel bakım işinin çalışanın evinde ya da hastane vb. yerlerde yapılması da ev hizmeti sayılmaktadır. Ek 9 Sigortası kapsamında işveren için bildirim ve ödeme yükümlülükleri çok daha kolaylaştırılmış olarak uygulanmaktadır.

5510 sayılı Kanun'un Ek 9 uncu maddesine göre ev hizmetlerinde çalışanlar, bir veya birden fazla gerçek kişi tarafından çalıştırılan ve çalıştıkları kişi yanında ay içinde çalışma saati süresine göre hesaplanan çalışma gün sayısına göre ayda 10 gün ve daha fazla ve ayda 10 günden az olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ay içindeki çalışma gün sayısı hesap edilirken aynı işveren yanında geçen süreler esas alınmaktadır. Haftanın belirli günlerinde belirli saatlerde çalışma yürütülüyor ise bu durumda aydaki toplam çalışma saatinin 7.5'e bölünmesiyle çalışma gün sayısı bulunmaktadır. Ek 9 Sigortası kapsamında ayda 10 gün ve daha fazla süreli çalışanlar 4/a sigortalısı sayılmakta ve tüm sigorta kollarından faydalandırılmaktadır (genel sağlık sigortası, iş kazası-meslek hastalığı, analık, hastalık, malullük, yaşlılık, ölüm ve işsizlik sigortaları). Bu kapsamda çalışanların ay içindeki çalışma günlerinin 30 günden az olması halinde, eksik süreler sigortalılar ya da hak sahipleri tarafından talepte bulunularak borçlanılabilmektedir. Ayda 10 günden az süreli çalışanlar ise iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından faydalandırılmaktadır. İlgili primi ait olduğu ayı takip eden ayın sonuna kadar kendileri ödeyerek uzun vadeli sigorta kolları (malullük, yaşlılık, ölüm sigortaları) ve genel sağlık sigortasından da faydalanabilmektedirler.

Diğer yandan kayıtlı istihdamın artırılması amacıyla uygulanan istihdam teşviklerinden bazılarında Ek 9 Sigortası kapsamında ayda 10 gün ve fazla süreli işçi çalıştıranlar da faydalanabilmektedir. Bu bağlamda tescil anında şartların sağlandığı istihdam teşvikleri tanımlanarak prim yükünün azaltılması suretiyle diğer bir kolaylık sağlanmış olmaktadır. Bu çerçevede faydalanılabilecek teşvikler aşağıda sıralanmaktadır:

- 5510 sayılı Kanun'un 81 inci maddesinin birinci fıkrasının (1) bendi kapsamında uygulanan Beş Puanlık İndirim Teşviki,
- 6111 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na eklenen Geçici 10uncu madde kapsamında uygulanan Kadınlar, Gençler ve Mesleki Yeterlilik Belgesi Sahiplerinin İstihdamına Yönelik Teşvik,
- 7103 sayılı Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'na eklenen Geçici 19 uncu madde kapsamında uygulanan İlave İstihdam Teşviki,
- 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nun 50 nci maddesinin beşinci fıkrası kapsamında uygulanan İşsizlik Ödeneği Alanların İstihdamı Halinde Uygulanan Prim Teşviki,

- 5510 sayılı Kanun'un Geçici 88 inci maddesi kapsamında uygulanan Asgari Ücret Desteği,
- 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun Ek 1 inci maddesi kapsamında uygulanan Sosyal Hizmetlerden Faydalananların İstihdamı Halinde Uygulanan Teşvik,
- 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun Ek 5 inci maddesi kapsamında uygulanan Sosyal Yardım Alanların İstihdamı Halinde Uygulanan Teşvik.

SGK verilerine göre çoğunlukla ilk üç teşvikten faydalandığı görülmektedir. Mahiyeti itibarıyla özellikle çocuk bakımı olmak üzere ev hizmetleri, daha fazla güven ağırlıklı ve hassas niteliği nedeniyle işe giriş ve işten çıkış sirkülasyonu nispeten fazla olan işler olduğundan 6111 sayılı ve 7103 sayılı Kanunlarla getirilen teşviklerin işçinin belirli bir süre işsiz olması ve ilave istihdam oluşturmasıyla ilgili şartları bu teşviklerden faydalanılmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu teşviklerden faydalanmak için ev hizmetlerinde bilhassa bakım alanında kolaylaştırılmış şartlar uygulanabilir. Böylece işverene maliyeti fazla gelen ve kayıt dışı eğilimi bulunan ev hizmetlerinin kayıtlılığı daha fazla teşvik edilmiş olacaktır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine dayanan ILO Türkiye Ofisi hesaplamalarına göre, Türkiye'deki ev işçilerinin tahmini sayısı 2020 yılı itibarıyla 221.751'dir (Güler, 2021). Tablo 5 ve 6.'da SGK verilerine göre ülkemizde ev hizmetlerinde Ek 9 Sigortası kapsamında çalışan kişilere ait bilgiler sunulmaktadır.

Tablo 5: Türkiye Genelinde Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadın ve Erkek Sigortalı Sayıları (Ek 9 Sigortası Ayda 10 Gün ve Fazla Süreli Çalışanlar)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	6/2022	7/2022
Kadın	18.881	33.405	38.078	44.600	46.413	59.913	47.394	41.528	39.611
Erkek	552	1.209	1.656	2.196	2.644	4.035	3.568	3.338	3.309
Toplam	19.433	34.614	39.734	46.796	49.057	63.948	50.962	44.866	42.920

Kaynak: SGK Verileri

Tablo 5'te çalışma gün sayısı ayda 10 gün ve fazla olanların yıllara göre sayıları görülmektedir. Ek 9 Sigortası 2015 yılından bu yana uygulanmaktadır. Bu bağlamda, 2015 yılına yansıyan göstergelerin bir sonraki yılda neredeyse iki katına yakın bir oranda arttığı görülmektedir. Ek-9 kapsamında çalışanlar 2019 yılına kadar düzenli olarak artmıştır. 2015-2017 yılları arasında uygulanan NANNY Projesi etkilerinin de belirli oranda rakamlara yansımış olduğu değerlendirilmektedir. Diğer yandan 2019 yılında hayata geçirilen EDU-CARE Projesi de 2022 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. 2020 yılında gerçekleşen hızlı artışta bu projenin de katkısının olabileceği değerlendirilmektedir. Devamında görülen tekrar düşüş eğiliminin

nedenin 2020 yılı Mart ayında Türkiye’de de görülmeye başlayan COVID-19 salgınının etkilerinin hayata yansımaları olabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 6: Türkiye Genelinde Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadın ve Erkek Sigortalı Sayıları (Ek 9 Sigortası Ayda 10 Günden Az Süreli Çalışanlar)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	6/2022	7/2022
Kadın	2.527	4.844	5.740	5.342	5.360	4.342	4.345	4.244	3.951
Erkek	39	110	160	171	187	233	233	241	213
Toplam	2.566	4.954	5.900	5.513	5.547	4.575	4.578	4.485	4.164

Kaynak: SGK Verileri

Tablo 6’da ise ev hizmetlerinde çalışma gün sayısı ayda 10 günden az olanların yıllara göre dağılımı görülmektedir. Bu kapsamda nispeten daha az sigortalı sayıları olduğu göze çarpmaktadır. Bunun nedeninin bu çerçevede uygulanan Ek 9 sigorta kapsamının iş kazası ve meslek hastalığı sigortası dışındaki diğer sigorta kollarını kapsamaması nedeniyle tercih edilmiyor olabileceği ve 10 günden az süreli çalıştırmalarda kayıtlı çalıştırma kültürü ve bilincinin daha zayıf olabileceği değerlendirilmektedir. Diğer yandan genel olarak artış eğilimi olsa da 2020 yılında belirgin bir düşüş görülmektedir. Yine bunun nedeninin de salgın bağlantılı olabileceği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, ev hizmetlerinde çalışma, niteliği itibarıyla özellik arz eden bir çalışma türüdür. İstihdam alanı çok geniş ve çalışma ilişkileri düzensizdir. Ev alanında gerçekleştirilen işler olmasından kaynaklı olarak kayıt dışı istihdam oranı yüksek bir sektördür. Bu durum Türkiye’de olduğu gibi tüm dünyada da böyledir. ILO’nun 189 sayılı “Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Hakkında Sözleşmesi” küresel anlamda alana katkı sağlayan bir gelişmedir. Türkiye 189 sayılı ILO Sözleşmesi’ni onaylayan ülkeler arasında yer almasa da ev işçileri için insana yakışır iş standartlarının sağlanması açısından yeni düzenlemeler getiren ülkeler arasındadır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun 1.4.2015 tarihinde yürürlüğe giren Ek 9 uncu maddesiyle düzenlenen ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılığı uygulaması söz konusu sektörde işçi çalıştıranlar için kolaylaştırılmış prosedürleri ile ev hizmetlerinde çalışanların kayıtlı istihdamını desteklemektedir. Bu uygulama Türkiye’de ev hizmetlerine verilen değeri artırarak bu sektördeki emeğin görünür hale gelmesine ve ev işçilerinin insana yakışır işe erişimine katkı sağlamıştır.

Özetle, Türkiye’deki kadın istihdamına bütüncül olarak bakıldığında ortaya çıkan tablo dört noktaya işaret etmektedir. Birincisi, ekonomideki yapısal sorunlar doğal olarak kadınların istihdamını olumsuz etkilemektedir. İkincisi, ekonomi dışındaki faktörler de kadın istihdamında etkilidir çünkü benzer ekonomik yapıda olduğumuz ülkeler arasında bile Türkiye’deki kadınların iş gücü katılımı göstergeleri çok daha aşağılardadır. Bu büyük farklılıklar, eğitim, ekonomik yapı gibi faktörlerin yanı sıra kadın istihdamının aile içi iş bölümü ve toplumsal değer yargılarıyla çok ilintili olduğunu akla getirmektedir. Üçüncüsü, yüksek eğitime sahip kadınların

işsizliğinin azalmıyor olması eğitim kalitesine ilişkin sorunlara işaret etmektedir. Dördüncüsü, uzun çalışma saatlerinin varlığı özellikle kadınlar açısından çalışmayı zorlayıcı bir rol oynayabilir. Son olarak, cinsiyete dayalı ücret açığının diğer ülkeler ile kıyaslandığında düşük seyrediyor olması olumlu iken, farkın açılıyor olması not düşülmelidir.

2.3 Kadın İstihdamında Rol Oynayan Faktörler

Kadınların iş hayatına daha çok katılmaları ve daha nitelikli işlerde çalışmaları hususunda eğitim seviyelerindeki düşüklük, ekonomik yapıdaki kayıt dışılık ve sosyal güvenceden yoksun olmak gibi daha uzun vadede çözülebilecek faktörler (İlkkaracan, 2012) ile birlikte, çocuk bakım sorumlulukları ve sosyal normlar da engelleyici bir rol oynamaktadır.

2.3.1 Kadın İstihdamında ve Çalışan Kadınların İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Çocuk Bakım Sorumluluklarının Etkisi

Birçok ülkede yapılan araştırmalar üzerine bina edilen geniş bir literatür çocuk bakım sorumluluklarının kadınların istihdamında bariyer teşkil ettiğini göstermektedir. (Brilli, Del Boca, & Pronzato, 2016; Cassirer & Addati, 2007; Samman et al., 2016; Todd, 2013)

Dünya Bankası'nın yıllık en önemli yayını olan World Development Report 2012 yılında cinsiyet eşitsizliği ve bunun kalkınmaya bakan yönlerini ele almaktadır. Bu rapora göre, Dünya'da birçok ülkede kadınlar hala aile içi çocuk ve yaşlı bakım sorumluluklarını büyük oranda üstlenmektedirler (World Bank, 2012) Bu durum sadece gelişmekte olan ülkelerin sorunu değil, ABD'de yaşayan kadınlar için de (Bianchi, Milkie, Sayer, & Robinson, 2000; Bianchi, Sayer, Milkie, & Robinson, 2012), İngiltere'de yaşayan kadınlar için de geçerli bir sorundur. Neredeyse dünyada hiçbir ülkede ev içi işler açısından cinsiyetler arasında tam bir eşitlik sağlanmış değildir (Agarwal, 1994; D. Kandiyoti, 1998; Sullivan, 2019).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2015 yılı raporuna göre hala dünyada erkekler ücretli işlerde ana aktör, kadınlar da ücretsiz işlerde ana aktör durumundadır (UNDP, 2015a). Bununla beraber, bakım sorumluluklarının ebeveynler arasında paylaşımı açısından ülkeler arasında önemli farklar da bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinden Danimarka, Finlandiya ve İsveç'te babaların çocuk bakımına harcadıkları zamanın Güney Avrupa ülkeleri olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'e oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kuzey ülkelerinde genel aile yapısı iki yetişkinin de çalışması üzerine kurulu iken, Güney Avrupa ülkelerinde daha çok erkeğin eve ekmek getirdiği bir aile yapısı hakimdir (Eydal & Rostgaard, 2016). Avrupa ülkelerinin kendi arasında böyle farklılıkların olması, kadın üzerindeki bu yükün aslında daha aile dostu kamu politikalarıyla azaltılabileceğine işaret etmektedir.

Türkiye'de 2006 yılından 2014 yılına özellikle eğitim seviyesi yüksek olan erkeklerin çocuk bakımına ayırdıkları zamanda da bir miktar iyileşme olmuştur

(Memiş, 2020). Her ne kadar yavaş da olsa, sosyal değişimin sürdüğü ile ilgili bir gelişme olarak yorumlanabilir. Evdeki bu orantsız iş yükünün kadınların emek piyasasındaki durumlarına etkisini incelemek istersek, ilk olarak iş gücüne katılım durumu incelenebilir. TÜİK tarafından yapılan İş Gücü Anketi sonuçlarına göre de 2014 yılında iş gücüne katılmama nedeni olarak 15 yaş üstü nüfusun %41'i ev işleriyle meşgul olmayı gerekçe göstermiştir. 2020 yılında bu oran %33'e düşmüş olsa bile, hala bakım sorumluluklarını da kapsayan ev işlerinin çok büyük bir bariyer olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020b). Türkiye'de çocuk sahibi olmak ve onun öncülü olan evlenme kararı kadınların kariyerleri ile ilgili önemli sonuçları beraberinde getirmektedir. Çocuk sahibi olma ve evlenme, kadın işçilerin işten ayrılma nedenlerinin %70'ini, işverenin işten çıkarma nedenlerinin de %20'sini oluşturmaktadır (Erkek & Karagöz, 2009) Ayrıca, çalışmaya devam eden annelerin de iş hayatı çocuk sahibi olmaktan etkilenmeye devam etmektedir. Dünyada birçok ülkede bulunan anne olan kadınlar ile anne olmayan kadınlar arasındaki ücret farkı olarak ölçülen "annelik ücret farkı", Türkiye için %29.6 olarak hesaplanmıştır (ILO, 2018). Bu oran Türkiye emek piyasasındaki birçok ülkede annelik ile ilintili olan maaş düşüklüğünden çok daha ağır bir yüke işaret etmektedir. ABD'deki annelerde de diğer bütün emek kategorileri arasında bir ücret açığı bulunmakta iken, babalara ise bir ücret bonusu olduğunu araştırmalar göstermektedir (Bear & Glick, 2017)

Tablo 7: Hanehalkında 3 Yaşın Altında Çocuğu Olanlarda İstihdam Oranları, 24-49 Yaş Arası

Yıl	Çocuklu		Çocuksuz	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2014	90,2	24,3	77,3	48,7
2015	90,4	24,3	78,1	50,1
2016	89,2	25,4	78,1	51,3
2017	90,3	27,4	78,4	53,0
2018	90,4	26,5	78,1	53,4
2019	87,3	26,7	75,1	52,8

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2014-2019

Tablo 7'de İşgücü Araştırması sonuçlarına göre 24-49 yaş arası çocuklu erkeklerin istihdam oranı çocuklu olmayanlardan daha yüksek iken, aynı yaş grubunda kadınlar için çocuk sahibi olmak daha az istihdamda olmak anlamına gelmektedir. Bu da ABD'deki bulgular ile paralel olarak çocuk sahibi olmanın erkekler için bir nevi avantaj olduğunu fakat kadınlar için iş piyasasına bakan yönüyle bir dezavantaj olabileceğini göstermektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Kadınlar arasından bir azınlık istihdama katılsa, dezavantajlı ücretlere razı olsa bile, dışarıda çalışıyor olması hane içindeki iş yükünde çok büyük bir azalmaya neden olmamaktadır. Bu da çalışan kadınların toplamda yaptıkları işleri artırmakta (Hochschild & Machung, 2012) ve bu durum da anlaşılabilir nedenlerle kadınların iyi oluş hallerini negatif etkileyebilmektedir. Amerika’da ekonomik imkânların artıyor olmasına rağmen, kadınların öznel iyi oluş halindeki sürekli gözlenen düşüşü açıklayan bir mekanizma da çalışan kadınların ev işi sorumluluklarıdır (Stevenson & Wolfers, 2009). Türkiye’de de Zaman Kullanım Anketi 2014-2015 yılı verilerine göre, çalışan kadınlar ev işlerine çalışan erkeklerin 5 katı daha fazla zaman harcamaktadır (TÜİK, 2020d). Elbette bu şartlar altında çalışmanın kadınları çok yoracağı ve yıpratacağı tahmin edilebilir.

Bu sonuçlar bize kadın istihdamını artırmak için ya aile içi iş bölümünde ciddi değişiklikler olması gerektiğini ya da çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukların bir kamu sorumluluğu olarak görülerek en azından bir kısmının kadınların omzundan alınması gerektiğini ifade etmektedir.

2.3.2 Kadın İstihdamında ve Çalışan Kadınların İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Sosyal Normların Etkisi

Her toplumda iş bölümüne dair genel olarak yapılan işlerden yola çıkılarak bazı kategoriler oluşabilmektedir. Bu kategorizasyonlar zamanla uyulduğunda alkışlanan uyulmadığında da kınanan toplumsal normlara dönüşebilmektedir (Cialdini, 2007). Kadın-erkek işbölümü ile ilgili çocukların çok sayıda olduğu ve çocuk bakımı ile ilgili profesyonel bakım sağlayabilecek kurumların olmadığı önceki asırlarda oluşan değer yargıları, hala günümüz toplumunda varlığını sürdürebilmektedir. Çünkü toplumsal şartlar değişse bile normların değişmesine mani olan birtakım mekanizmalar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi insanların karar alırken sadece kendi şartlarını ve çalışmanın getirilerini değil, bu kararının toplum tarafından nasıl algılanacağını da hesaba katmasıdır (UNFPA, 2015; World Bank, 2014)

Hâlbuki teknolojik gelişme sayesinde ev içinde yapılması gereken işlerde büyük ölçüde zaman tasarrufu sağlanabilmiştir. Örneğin bulaşık makinesi, çamaşır makinesi, mikrodalga ev içi işlerde çok büyük kolaylıklar getirmiştir ve bu ürünlerin fiyatlarındaki azalma ile kadın istihdamı arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (de V. Cavalcanti & Tavares, 2008).

Diğer yandan doğum kontrol hapı ile de istenmeyen gebelikler ile ilgili çok büyük bir ‘teknolojik’ gelişme olmuştur (Goldin & Katz, 2002). Buna paralel olarak çocuk sayıları da gerek Türkiye’de (Z. B. Uğur, 2018) gerek dünyada (Kohler, Billari, & Ortega, 2006) ciddi oranda düşmüştür. Fakat değer yargılarının teknolojik gelişime adapte olması bir miktar zaman almaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Goldin (1990) çok uzun süreli ekonomik gelişme ile cinsiyet bazlı eşitsizliklerin Amerikalı kadınlar için azaldığını bulmuş fakat eşitliği olumsuz etkileyen kurumsal engellerin ve kadınların hayat içinde oynaması gereken rol ile ilgili sosyal normların bazı alanlarda negatif etkiye neden olduğunu tespit etmiştir. Jayachandran (2015) kadınların iş hayatına katılımı ile ilgili tutumların ekonomik olarak zengin ülkelerde daha elverişli olduğunu bulmuştur. Bu sonuç Dünya Değerler Anketi verisinden “Genel olarak, erkekler kadınlardan daha iyi şirket yöneticisi oluyor” yargısına verilen yanıtların ülkelerin kişi başına düşen gayri safi milli hasıllarına kıyaslanmasıyla elde edilmiştir. Genelde yoksul ülkelerde bu yargıya katılma oranı daha yüksek olarak bulunmuştur.

20 düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkede yapılan anketler, birçok insanın kadınların ev dışında bir işte çalışmasıyla ilgili önyargılarını ortaya koymaktadır. Birçok kez kadınların dışarıda çalışması ile ilgili önyargılar erkeklerle olan münasebetlerinin tehlike oluşturacağı ile alakalı olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Sudan’da, çay-kahve veya yiyecek satan kadınların müşteri olarak gelebilecek erkeklerden kötü muamele görebileceği ile ilgili fikirleri olduğu ortaya çıkmıştır. Hindistan’da çağrı merkezinde çalışma kadınlar için güvenli bir iş olarak algılanmaktadır. Bazı toplumlarda ise çağrı merkezinde çalışmak gece vardiyası olduğu ve iyi maaşı olan genç erkeklerle aynı ortamda olmayı gerektirdiğinden kadınlar için uygunsuz olarak değerlendirilmektedir (Boudet, Petesch, & Turk, 2013).

Her ne kadar ev içi işlerde azalma olsa bile, bu işler tamamen ortadan kalmış değildir. Kadın istihdamının artmasını engelleyen bir değer yargısı da evdeki işlerin kadının sorumluluğu olduğuna dairdir (Greenstein, 2000). Her ne kadar gelişmiş ülkelerde erkekler daha fazla ev işlerinde rol alıyor da olsa, kadınlar yine de büyük ölçüde ev işi yükünü sırtlamaktadır (Bianchi et al., 2000). Bu da demek oluyor ki, erkekler dünyanın hiçbir yerinde kadınlar kadar ev içi işlerde çalışmamaktadır ve bunun da yetiştirildikleri sosyal normlar ile ilgili olduğu görülmektedir (Sunstein, 1996). Ev içindeki iş yükünün kadınlar tarafından yükleniliyor olması ve yüklenilmesi gerektiği ile ilgili yargılar da kadın istihdamına engel oluşturmaktadır (Dedeoğlu, 2000; C. W. Hansen, Jensen, & Skovsgaard, 2015; Kabeer, 2008).

Teknolojik gelişme her ne kadar ev içi kadın emeğine ihtiyacı azaltmışsa da bu sefer kadınların çok mükemmel annelik yapmaları ve evlerinin çok hijyenik olması gerektiği ile ilgili sosyal değerler oluşmaya başlamıştır (Bernstein & Triger, 2010). Bu yargıların da -insanlar diğer insanların fikirlerini hesaba katan sosyal varlıklar olduğu için- kadın istihdamının artmasına engel teşkil etmesi muhtemeldir.

Jayachandran (2020)’in çalışmasında kapsamlı olarak ele alındığı gibi toplumsal normlar, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kadınların iş hayatına katılımını olumsuz etkilemektedir. Kadınlar iş hayatına katılma yönünde karar verdiklerinde de ev içi işlere ayırdıkları zamanda çok büyük azalma olmamakta ve bu da iş-yaşam dengelerini olumsuz etkilemektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

2.4 Kadın İstihdamının Etkisi

2.4.1 Kadın İstihdamının Ülke Ekonomisine Etkisiyle İlgili Çalışmalar

Bu alanda yapılan çalışmalar endüstrileşmiş toplumlarda ekonomik büyüme ile kadın istihdamı arasında doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir (Olivetti, 2013). Kadınlar iş gücüne katılımı verimlilik artışını da destekleyici bir politika olarak tespit edilmiştir (Loko & Diouf, 2009) Erkek istihdamına göre kadın istihdamındaki gerilik ekonomik büyümeyi düşürücü bir faktör olarak ortaya konmuştur (Klasen & Lamanna, 2009). Kadın istihdamının düşüklüğü ülkemizin bir açıdan parçası olduğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin Uzak Doğu ve Pasifik ülkelerinden ekonomik büyüme açısından geride kalmasının bir nedeni olduğu bulunmuştur (Klasen, 1999)

Kadın istihdamındaki gerilik elbette sadece ekonomik büyümeyi değil, ekonomik büyümeden daha kapsamlı bir kavram olan, sağlığı ve eğitimi de içine alan kalkınmayı da negatif etkilemektedir. Duflo (2012) kadınları güçlendiren politikaların kalkınmaya nasıl bir kaldıraç etkisi yaptığını detaylı olarak anlatmaktadır. Doepke, Tertilt, and Voena (2012) da kadınlara sağlanan yasal hakların kalkınmayı tetiklediğini ortaya koymuştur.

2.4.2 Kadın İstihdamının Kadınların Kişisel Gelişimine Etkisi ile İlgili Çalışmalar

Kadınların iş hayatına katılımları ülke ekonomisine sağladığı fayda kadar kendi gelişimlerine de birçok katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Bir kadının ev dışında çalışıyor olması, ilk olarak hem kendine hem de ailesine maddi kaynak sağlaması anlamına gelmektedir. Böylece kadınlar yoksulluktan ve onun beraberinde getirdiği istenmeyen durumlardan kurtulabilir (Gottlieb, 2017; Stier & Lewin, 2002). Kadınların çalışmasının maddi getirisinden belki daha önemlisi, aile içindeki pazarlık gücünü artırarak, daha çok söz sahibi olmalarına neden olmasıdır (Braunstein, 2008). Aslında ücretli olmayan kadınlar da ev işlerinde ve çocuk bakımıyla ilgili birçok iş yapmaktadır. Fakat bu işler çoğunlukla görünmez olduğu veya kadınların yapması gereken sorumlulukları olarak görüldüğünden, ücretli olarak çalışmak kadınlara daha çok otonomi kazandırmaktadır (Kabeer, 2008; Kessler-Harris, 2003; Sen, 1990). Diğer aile üyeleri için de aileye getirdikleri kaynakların ailenin aldığı stratejik kararlara etkisi olduğu bilinmektedir (Katz, 1997). Ayrıca, ücretli bir işte çalışmak boşanma durumunda kadın için bir sigorta gibi rol oynamaktadır (Folbre, 1997) Fakat Jane Humphries (1977)'in klasik sayılabilecek eserinde bahsettiği gibi yapılan işin niteliği de dikkate alınmalıdır. Özellikle çok düşük nitelikte bir işte çalışmak yukarıda bahsedilen faydaları sağlamaktan uzak olup tam tersine kadınların hem dışarıda hem evde iki kat çalışmalarını da netice verip refahları için olumsuz da olabilir (Elson, 1999; UNDP, 1996) Türkiye verisi kullanılarak yapılan Z. Uğur (2017) çalışmasında da, kadınların ücretli bir işte çalışmalarının kendi başına yoksunluk hissetmekle istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Bu da yapılan işin mahiyetinin önemini ortaya koymaktadır.

2.4.3 Kadın İstihdamının Çocuklara Etkisi ile İlgili Bulgular

Eğer çalışan kadın anne ise, çocuğuna bakan yönleri de ele alınmalıdır. Çalışan bir annenin çocuğu olmanın hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. Çocuk gelişiminin daha çok zaman istediği bebeklik döneminde çocuk ile annenin bir arada olmasının annenin çocuğunu daha çok emzirebilmesi, ona daha çok zaman ayırabilmesi ve çocuğundan ayrılmadığı için suçluluk hissetmemesi gibi birçok avantajı olabilir. İktisat alanında Nobel alan Gary S Becker (1985) tarafından geliştirilen ‘Yeni Ev Ekonomisi’ modeline göre, annenin iş hayatına ayırdığı zaman, çocuk yetiştirmeye ayrılmayan zaman anlamına gelmektedir. Ayrıca, annenin çocuk yetiştirmeye harcadığı zaman, annenin kazandığı parayla satın aldığı çocuk bakımı hizmetine göre daha verimli bir yatırım olma potansiyeline sahip olarak değerlendirilmiştir (J. Ermisch & Francesconi, 2013). Örneğin annenin tam zamanlı çalışıyor olması ile çocuğun ve annenin sağlığına kısa ve uzun vadede pozitif etkileri olan emzirme arasında negatif ilişki bulunmaktadır (Hawkins, Griffiths, Dezateux, Law, & Group, 2007). Annenin çalışma saatlerinin artması ile çocuğun obez olma ihtimali de artmaktadır (Anderson, Butcher, & Levine, 2003; Herbst & Tekin, 2011).

ABD’de annesi çalışan 0-5 yaş arası çocuklar sıklıkla birden çok çocuk bakım seçeneğini aynı anda kullanmak zorunda kalmaktadır (Adams, Tout, & Zaslow, 2007) Fakat birden çok bakım seçeneğini beraber kullanmak zorunda kalan çocuklarda daha çok davranış sorunları gözlemlenmektedir (Morrisey, 2009). Bununla beraber, eğer anne sadece ev işleriyle ilgilenip bu işlerden de bıkmışsa, böyle bir ortam çocuğun bilişsel gelişimi ve mutluluğu için pozitif olmayabilir (Verropoulou & Joshi, 2009). Çalışan bir anne, çocuğa hayatta istenen şeyleri elde etme konusunda iyi bir rol model de olabilir. Çalışan anneler, çalışmalarının çocuklara pozitif etkileri olduğunu düşünmektedir (Hays, 1998). Ruhm (2008) çalışan ve sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olan annelerin çocuklarıyla daha kaliteli zaman geçirdiğini de raporlamaktadır.

Sosyo-ekonomik seviyesi çok düşük aileler için annenin çalışıyor olması, çocuğun yoksulluktan bir derece kurtulması ve maddi ihtiyaçlarının daha fazla karşılanması anlamına gelebilir (TARKI, 2010). Annelerin kazandıkları parayı genelde daha çok çocuklarına ve ailelerine harcadıkları ve babaların kazandığı paranın daha az bir yüzdesinin aileye harcadığı da bilinmektedir (OECD, 2010). Brezilya’da annelerin hane gelirini kontrol ettiği ailelerde, çocukların hayatta kalma ihtimalinin %20 daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (OECD, 2012). Özellikle çocuğun daha çok zamana ihtiyaç duyduğu erken bebeklik döneminden sonra, maddi imkânların daha önemli olduğu 10’lu yaşlarda annenin çalışıyor olmasının çocuğun hayatta kavuşacağı imkânlarla etkisi daha pozitif olabilir. Bunda çocuk yetiştirmenin maliyetinin artıyor olması da önemli bir etkendir. Amerika’da 1960’lı yıllarda gelir dağılımının ortalarında olan bir aile için bir çocuğu 17 yaşına kadar yetiştirmek ortalama 25.000 USD’ya mal olurken, 2015 yılında bu rakam çocuğu üniversiteye gönderme masrafları hariç tutularak takriben 233.000 USD olarak hesaplanmıştır (Lino, Kuczynski, Rodriguez, & Schap, 2017). Diğer bir husus, sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan annelerin çocuklarıyla günde ortalama konuştukları kelime

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

sayısının sosyo-ekonomik seviyesi yüksek olanlara kıyasla çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Neuman, 2009). Ebeveynlik stillerinden gelen farklar çocuklar arasında 3 yaşından itibaren ciddi bilişsel ve bilişsel olmayan kabiliyetlerinde farkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bu farklar çocuklar ilkokula gittiğinde de kapanmamaktadır (Heckman, 2011) Bu bir anlamda çocuklar arasındaki farkı kapatmak noktasında ilkokul yıllarında artık çok geç kalındığı anlamına gelmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin, boğuştuıkları birçok sorun içinde çocuk gelişimine önem vermesini beklemek çok akla yatkın bir beklenti olmayabilir. Bu nedenle, erken dönem çocukluk eğitimi dezavantajlı ailelerden gelen çocukların gelişimine de katkı sağlayabilir. Annenin çalışıyor olması dolayısıyla gönderilen iyi kalitede bir çocuk bakımıyla çocuğun diğer çocuklarla pozitif ilişkiler kurarak sosyal gelişimi de olumlu etkilenebilir. Belsky et al. (2007) 'ın çalışmasında da, yüksek kaliteli çocuk bakım evlerinde bulunan çocukların bilişsel gelişimlerinin ve kelime dağarcıklarının pozitif olarak etkilendiği tespit edilmiştir.

2.5 Kadın İstihdamını Artırmaya ve İş Yaşam Dengesini Kurmaya Yönelik Uygulanan Politikalar

Kadın istihdamını artırmak ve kadınların iş yaşam dengesine katkı sağlamak için yapılan politikalardan başarılı olanları dört başlıkta toplamak mümkün görünmektedir.

1. Esnek çalışma imkânlarının sağlanması
2. Çocuk bakım sorumluluklarını kamusal bir sorumluluk olarak ele alan politikalar
3. Çocuk bakım sorumluluklarının aile içinde daha eşitlikçi paylaşımına yönelik politikalar
4. Sosyal normlara yönelik politikalar

2.5.1 Dünyadan Örnekler

Kadın istihdamını artırmaya yönelik politikalardan birisi çocuk bakım hizmetini hesaplı hale getirmektir. Birleşik Krallık son dönemde gelir düzeyi düşük ailelerin istihdama katılımlarını desteklemek için birçok tedbir almıştır. Bunlardan biri erken dönem çocuk bakım hizmeti sağlayıcıların çalışma saatlerinin uzatılmasıdır. Ayrıca, çocuk bakım ücretlerine yönelik verilen devlet desteği %70'ten %85'e çıkarılmıştır (Edenred, 2018). Bunun için devlet 350 milyon poundluk bir bütçe ayırmaktadır. Bu destek düşük gelirli veya iş arayan ebeveynleri de içerecek şekilde tasarlanmıştır (OECD, 2020h).

ABD'nin kadın istihdamına yönelik uygulanan politikalar açısından pek başarılı bir karnesi yoktur. Örneğin, ABD gelişmiş ülkeler içinde tek ücretli doğum izni olmayan ülkedir. Ücretsiz doğum izni de 12 hafta gibi göreceli olarak kısa bir süredir. 2018 yılında ABD'nin temel ilkokul çocuk eğitimine yaptığı toplam kamu harcaması 296,000 USD civarında olup, birçok Avrupa ülkesinden çok daha yüksek kaynak harcanmaktadır (OECD, 2017). Bununla beraber, kaynaklar erken çocukluk eğitiminden daha çok zorunlu eğitime gitmektedir. ABD'nin düşük gelirli ailelerin

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

çocuklarının ilkokula uyumunu kolaylaştırmak için 1965'ten bu yana hedefleri geliştirilerek ve katılımcılar da artırılarak başarılı bir şekilde uygulanan 'Head Start' programı bahse değerdir (Currie & Thomas, 1995). Bu programda özellikle ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarına doğumdan 3 yaşına kadar kreş desteği gibi alt başlıklarla çocuklara destek verilmektedir (U.S. Department of Health and Human Services, 2010). ABD'de kamunun ailelere yardımı temel olarak vergi muafiyeti şeklinde olduğundan annelerin çocuk sahibi olduktan sonra işe dönmeleri halinde bu yardımlardan yararlanmaları söz konusu olabilmektedir. Kamunun çok iyi politikalar uygulamamasına rağmen, ABD'de kadın istihdamının yüksek olması, eğitilmiş kadın işgücü, aktif bir iş piyasası ve güçlü ekonomik büyüme ile alakadar görünmektedir.

2.5.2 Avrupa Ülkelerinden Örnekler

AB'nin üzerinde ciddiyetle durduğu hedeflerden biri iş yaşam dengesinin sağlanmasıdır. Buna uygun olarak 2014 yılı "İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Yılı" ilan edilmiştir. 2015 yılında alınan 2079 no'lu ilke kararı ile ebeveynlerin her ikisinin de çocuğun büyümesinde yapacağı katkının ehemmiyeti belirtilmiş, özellikle babaların bu süreçlerde daha aktif rol alması için ücretli babalık iznine imkan tanınmasından bahsedilmiştir (Avrupa Konseyi, 2015) 2017 yılında annelik izni, babalık izni, ebeveynlik izni, bakım izni (Carer's leave) ve esnek çalışma imkânları başlıkları altında kapsamlı bir teklif hazırlanmıştır (Avrupa Konseyi, 2017). 13 Haziran 2019 tarihinde Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayınlanarak yürürlüğe giren direktif temel olarak üç amaca ulaşmayı hedeflemektedir (Avrupa Konseyi, 2019).

1. Kadınların iş hayatına katılmasını desteklemek
2. Erkeklerin esnek çalışma ve aile izinlerinden yararlanmasını artırmak
3. İhtiyacı olan yaşlılara bakım için çalışanları desteklemek

AB dokümanlarında iş ve aile hayatını uyumlaştırmada çalışanlar, işverenler, kamu ve ailelerden oluşan bütün paydaşların karar verme mekanizmalarında söz hakkı olması gerektiğine, "herkes için geçerli bir çözüm" yerine her bir firmanın büyüklüğüne ve sektörüne göre bir çözüm stratejisi geliştirilmesi ihtiyacına işaret edilmektedir.

Almanya'da ücretli annelik izni 14 haftadır, babalık ise ebeveynlik izni kapsamında değerlendirilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021). Ayrıca, ebeveynlerden biri veya her ikisine de çocukları 3 yaşına gelene kadar ücretsiz ebeveynlik izni hakkı tanınmıştır. Bu hak kapsamında, ebeveynler maksimum 30 saat de çalışabilmektedir. Ebeveynlere 12 aylık temel ebeveynlik ödemesi hakkı da tanınmıştır. Bu ödeme kişilerin doğum öncesi kazandığı miktara bağlı olarak değişmektedir, genel itibarıyla kişinin doğum sonrası ücret kaybının %65'i geri ödenmektedir (BMFSFJ, 2021). 2015 yılında yapılan reform ile ebeveynlik izni kullananlara da esnek çalışma/ yarı zamanlı çalışma imkânı getirilmiştir. Ayrıca, çocuk bakım hizmetlerine ödenen paranın %80'i devlet tarafından karşılanmakta, ebeveyn %20'lik kısmı ödemektedir

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

(Hoessle, 2016). Almanya’da yenilikçi bir politika, büyük şirketlerin kamunun desteğiyle aile dostu yaklaşımları iş hayatıyla bütünleştirmeye yönelik çabalarıdır. Bu programa “Erfolgsfaktor Familie (Başarı Aracı Olan Aile)” adı verilmiştir (BDA, 2016). 2007 yılından itibaren yaklaşık 7000 işletme bu programa dâhil olmuştur. Bu program ile şirketlerin aile dostu personel politikaları izlemelerinin kendi uzun vadeli çıkarlarıyla da örtüştüğüne yönelik bilgiler ve pratik eğitimler verilmekte ve önerilerde bulunmaktadır. Bu programa dahil olan bir çok sağlık sektörü kuruluşu olduğu görülmekte ve sağlık çalışanları için aile dostu kurumlarda çalışmanın ücret ve kariyer imkanları kadar önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir (Struck, 2012).

Almanya’da diğer ağırlık kazanan bakış açısının kuşaklar arası sözleşme (Generationenvertrag) ile tabir edilen, nasıl ki sosyal güvenlik sisteminde emeklilerin maaşı halihazırda çalışanların maaşlarından yapılan kesintiler ile ödeniyorsa, iş gücüne katılamayan toplumsal grupların da bu şekilde değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili bakış açısı oluşmaya başlamıştır. Bu da devletin çocuk bakımı ile ilgili sağladığı olanakları ve vergi indirimlerinin toplumda tepki çekmemesini netice vermektedir (Hoessle, 2016)

İsveç’te iş-yaşam dengesine katkı amacıyla bazı şirketler ve çalışanlar için haftalık 30 saat çalışma saati denenmekte ve sonuçların çok olumlu olduğu raporlanmaktadır. Toyota-İsveç 13 yıl önce bu uygulamaya geçmiş ve söz konusu uygulamanın satışlarını ve müşteri memnuniyetini pozitif etkilediği raporlanmıştır (Alderman, 2016).

Fransa’da da kamu kaynaklarından aile politikalarına ayrılan bütçe 2018 yılında yaklaşık GSYH’nın %2.9’una tekabül etmektedir (OECD, 2020d). OECD tarafından tutulan sosyal koruma faktörleri açısından ülkelerin kıyaslandığı veri tabanına göre 2005 yılından bu yana Fransa’da babalara yönelik 2 haftalık izin bulunmaktadır (OECD, 2021b). Ayrıca, 2014 yılında yapılan bir değişiklik ile 2 veya daha fazla çocuk ebeveyni olanların 3 yıla kadar işi bırakıp veya daha az saat çalışarak sabit bir çocuk ödeneği almasına imkân veren bir uygulama başlatılmıştır. Bu uygulamada 2,5 yıl bir ebeveyn diğer 6 ayı da diğer ebeveyn alabilmektedir. Pratikte 2,5 yılı anneler, kalan 6 ayı da babalar almaktadır. Bu uygulamaya babaların çocuklarının bakımında daha aktif rol alması için geçilmiştir.

Portekiz’de de çocuk bakım izinleri doğum izni şeklinde kadınlar tarafından kullanılmaktayken, 2022 yılı itibarıyla çocuk doğduktan sonra 120 ila 150 günlük ücretli bir ebeveynlik izni tanımlanmıştır. Bu iznin ilk 6 haftası zorunlu olarak annelerin kullanımına tahsis edilmektedir. Geriye kalan süre ise anne veya babadan biri tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmıştır. Erkeklerin ebeveyn izni almasını teşvik etmek için erkeklerin ebeveyn izni kullandığı durumda toplam izin süresi 30 gün daha artırılarak 150 gün olarak uygulanmaktadır. Ayrıca, bunlara ek olarak Portekiz’de doğumdan sonra 20 (+5) günlük bir babalık izni de bulunmaktadır (SGK, 2022). Belçika’da uygulanan başarılı bir örnek Belçika Sosyal Güvenlik Kurumunun (FPS) oluşturduğu dinamik işyeri anlayışıdır. Bu anlayışa göre çalışanlara evden çalışma imkanı büyük ölçüde tanınmıştır. Bu programın amacı kabiliyetli kişilerin bulunup işyerinde tutulabilmesidir. Bu anlayış ile kişilerin ne zaman, nerede ve

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

nasıl çalıştıklarından ziyade çalışmalarının sonuçları değerlendirilmektedir. Bu uygulamanın federal hükümete her yıl 6 milyon € kazandırdığı, ofis alanından %30, yazıcıda kullanılan kâğıttan %55 ve ofis mobilyasından %60 tasarruf edildiği raporlanmıştır. Buna ek olarak, FPS Sosyal Güvenlik Kurumu Belçika Federal Yönetimi içinde en iyi işveren olarak ilan edilmiştir (OECD, 2021c) . Bu yapı ile hem çalışanların memnuniyeti artırılabilmiş hem de maliyet tasarrufu sağlanabilmiştir.

2.5.3 Türkiye'nin Uyguladığı Programlar

Türkiye'nin uyguladığı programlardan en önemlisi ücretlik analık, babalık izni ve ücretsiz ebeveyn izni ve hızlı bir şekilde yaygınlaştırılmaya çalışılan okul öncesi eğitimidir. UNDP (2015a) ücretli annelik izinlerini kadınların çocuk sahibi olduktan sonra tekrar işe dönmesine imkân veren en önemli araç olarak nitelemektedir. Türkiye'de 4857 sayılı İş Kanunu'na ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre 8 haftası doğumdan önce 8 haftası doğumdan sonra olmak üzere çalışan kadınlar 16 hafta ücretli doğum iznine ayrılabilir. Diğer bir politika aracı babalık iznidir. 2016 yılında yapılan düzenlemelerle eşinin doğum yapması halinde memurlara 10 gün, işçilere ise 5 gün ücretli babalık izni verilmektedir (Kavas, 2018). Ebeveynlerin 24 ay ücretsiz izin hakkı da bulunmaktadır. Ayrıca, 2016 yapılan düzenleme ile çocuğu ilkokula başlayan kadara ebeveynlerden birine kısmi süreli çalışma izni hakkı verilmiştir. Bu araçlar ebeveynlere iş hayatlarıyla ilgili bir miktar esneklik sağlayabilmektedir.

Türkiye'den bir diğer güzel örnek Yalova Belediyesi'nin 2012 yılında uygulamaya koyduğu "Zamandan ve Mekândan Bağımsız Kamu Yönetimi Sistemi (ZAMBAK)" adı verilen sistemdir (Yalova Belediyesi, 2012). Bu sistemin asıl amacı internet tabanlı uygulamalarla vatandaşın belediye ile ilgili taleplerini etkin bir şekilde alıp, yanıtlayarak, kamu hizmetlerinde verimliliğin artırılmasıdır. Bununla birlikte sistemin internet tabanlı olması çalışanların %70'inin kamu binasına gelmeden internetin olduğu herhangi bir yerden çalışabilmelerine imkan vermektedir (OECD, 2020g). Bu ve benzeri sistemler gelişmiş ülkelerde yıllardır uygulanmaktadır ve uygulamada karşılaşılan problemler zaman içinde minimize edilmiştir. Türkiye'de uygulama yeni olduğu için sistem daha oturmuş değildir. Fakat kadınlar açısından önemli olan, ZAMBAK sistemiyle evden çalışanların hem ev işlerini hem belediyenin işlerini yapmaya çalışıp aşırı yorgunluğa maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Tatlıoğlu, 2015)

Türkiye'de de kurumsal şirketlerin aile dostu politikalara önem vermeye başladığının bir göstergesi, Vodafone'da uygulanan tüm ebeveynlere verilmeye başlanan 16 hafta doğum izni ve bebeğin doğmasından itibaren ilk 6 ay haftada 4 gün çalışıp maaşını eksiksiz alma imkanıdır (Üçhisarlı, 2019).

3. Çocuk Bakım Uygulamaları

Çocuklar her ne kadar sevimli de olsalar, çocuk bakımı çok zaman ve enerji gerektiren bir iştir. Özellikle vurgulamak istediğimiz çocuk bakımının emek yoğun bir iş olduğudur.

3.1 Erken Dönem Çocuk Bakımı Hususunda Dünyada Uygulamalar

Bir çocuğun doğmasından kabaca 8 yaşına kadar geçen süre erken çocukluk dönemi olarak adlandırılmaktadır (UNESCO, 2021). Bu dönemde 0-2 yaş, 3-5 yaş ve 6-8 yaş olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. 0-2 yaş ve 3-5 yaş dönemi çocuğun bakıma en muhtaç olduğu ve dolayısıyla bakım işinin en zor olduğu dönemdir. Bu işi bazı kültürlerde çocuğun annesi ve/veya babasının yapması gerekli görülmektedir. Dünyada çocuk bakımı ile ilgili çok çeşitli uygulamalar vardır. Bu uygulamalar aslında çocuğun küçük yaşta neyi öğrenmesi gerektiği ile ilgili değer yargıları ile çok alakadardır (Yunus, 2005).

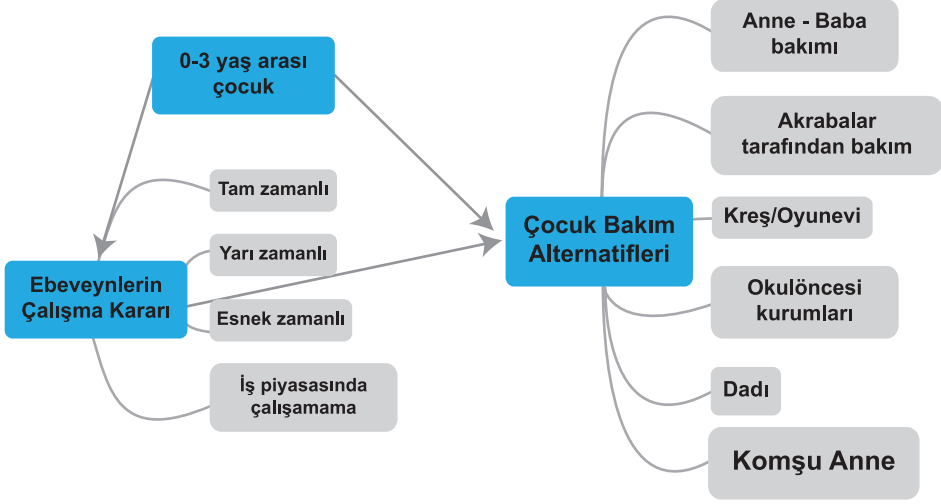
Tamamen anne-baba tarafından sağlanan bakım bir uç, tamamen kurumlarda sağlanan bakım da diğer bir uçtur. Çocuk bakımının aile dışında sağlanabilmesinin doğal bir limiti olacağı akademisyenler tarafından dile getirilen bir husustur (Abraham & Mackie, 2005; J. F. Ermisch, 1989). Ayrıca, çocukların kurumsal bakıma erken başlamalarının ve bakım kuruluşunda haftada 30 saatten fazla kalmalarının gelişimlerine zararları da raporlanmıştır (Bradley & Vandell, 2007). Fakat diğer taraftan bir çocuğun sadece iki kişiyi görerek büyümesinin de sağlıklı olmayacağı hususunda kolaylıkla fikir birliğine varılabilir. Buna mukabil olarak, değişik çocuk bakımı alternatifleri tamamen anne-baba bakımı ile tamamen kurum bakımı sistemleri arasında opsiyonları oluşturmaktadır.

UNDP tarafından izlenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin 4. Maddesi olan 'Nitelikli Eğitim'in alt hedeflerinden 4.2, tüm kız ve erkek çocuklarının ilkokula hazır olabilmesi için nitelikli erken çocukluk dönemi gelişimi ve okul-öncesi eğitime ulaşabilmelerinin garanti edilmesidir (UNDP, 2015b). Bu hedefin konulması tüm dünyada erken çocukluk gelişimine verilmesi gereken önemin bir ifadesi olarak görülebilir.

3.1.1 0-36 Aylık Çocukların Bakım Seçenekleri

Şekil 5'te gösterilen doğumdan 3 yaşına kadar çocuklar için bakım seçenekleri şu şekilde sıralanabilir: ebeveyn tarafından bakım, akrabalar tarafından bakım (informal care), çocuk bakımevi veya kreşler (nursery), okul-öncesi eğitimi (pre-school), komşu anne (childminder) ve dadılar (nanny). Bu seçeneklerin her birinin kendine göre avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır.

Şekil 5: Çocuk Bakım Alternatifleri

3.1.1.1 Tam Zamanlı Anne-Baba Bakımı

Çocuk bakımı önceden de belirtildiği gibi zaman ve emek yoğun bir iş olduğu için, çocuklarına tamamen kendi bakmak isteyen ebeveynlerden birinin iş piyasasından çekilmesi gerekmektedir.

Tam zamanlı anne-baba bakımı seçeneğini kullanmanın görünüşte bir maliyeti yok gibi görülmektedir. Halbuki hayatta alınan bütün kararlarda olduğu gibi, bu kararında bir fırsat maliyeti vardır. Bu seçeneğin maliyeti çocuğun bakımını tam zaman üstlenen ebeveynin iş piyasasında kazanabileceği ücrettir.

Tam zamanlı anne-baba bakımı seçeneği ile çocuğa yaklaşık 7/24 bir bakım sağlanmaktadır. Bu seçenek için, anne-babaların alması gereken formal bir eğitim bulunmamaktadır. Bununla beraber, çocuklarına karşı doğal bir yakınlık ve merhamet duydukları için, dış denetim ihtiyacı en az olan sistemdir.

Her ne kadar bu alternatif, iki ebeveynin birinin çocuk ile ilgilenmesi manasını da çağırırsa, pratikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu görevi çoğunlukla anneler üstlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde sadece babaları tarafından ilgilenilen çocuklar da vardır. Bu sistem her ne kadar ideal olarak da görülse, aslında birçok avantajı ile beraber dezavantajı da vardır. Dezavantajlarından ilki, ebeveynlerin kariyer gelişimine mani olmasıdır. Örneğin kadınlar genellikle çocuk bakımı görevleri

dolayısıyla iş piyasasından uzun süre ayrı kaldıktan sonra tekrar dönmeleri çok mümkün olmamakta, geri dönenler arasında da terfi ihtimali ciddi anlamda daha düşüktür (Cassirer & Addati, 2007; K. Hansen, Joshi, & Verropoulou, 2006; Schochet & Malik, 2017). Bu durumda kişinin kendi çocuğunu kendine engel gibi görmesi mümkün olabilmektedir. Ayrıca, çocuk ile her daim beraber olduğu için çocuğu kıymetsiz görme mümkün olabilmektedir (azalan marjinal fayda nedeniyle). Bununla beraber, ev işleri de yüklendiği için çocuğun beyin gelişiminin en hızlı olduğu bu dönemin çocuğu televizyonun önüne koyarak heba edilmesi de söz konusu olabilmektedir.

Tam zamanlı anne-baba bakımı geleneksel toplumlarda yaygın bir seçenektir. Ebeveynlerden birinin piyasada kazanabileceği ücret diğer çocuk bakım alternatiflerine ödenmesi gereken tutardan düşük ise, çocuğun ebeveyn tarafından bakılması ihtimali artmaktadır.

ABD’de Nüfus İdaresi tarafından hazırlanan raporda anneler çalışmıyorsa çocuk bakımının annelerin görevi olduğu varsayımı ile çocukların yüzde kaçına annelerin baktığı ayrıca hesaplanmamıştır. Fakat çalışmayan annelerin çocuklarının kurumsal ve diğer çocuk bakım alternatiflerine gitme yüzdeleri çıkarıldığında %71’lik bir pay kalmaktadır. Bu da çalışmayan annelerin 0-5 yaş arasındaki çocuklarının %71’inin anneleri veya babaları tarafından bakıldığı anlamına gelmektedir. Annelerin çalışıyor olduğu durumda babanın çocukla düzenli olarak ilginiyor olması oranı yaklaşık %18 olarak raporlanmıştır (Laughlin, 2013).

3.1.1.2 Akrabalar Tarafından Bakım

Akrabalar tarafından bakım seçeneği de diğer seçeneklere göre daha enformel bir bakım yöntemidir. Bu yöntemde akrabalarından birinin veya birkaçının kendi evinde veya çocuğun evinde çocukla ilgilenmesi söz konusu olmaktadır. Bu görevi üstlenen akrabalara genel itibariyle aynı veya nakdi bir ücret ödenmesi söz konusudur. Bu ücretin miktarı akrabanın yakınlığına göre değişmektedir. Bu sistemde çocukla ilgilenen akrabanın kendi ailevi sorumlulukları ve şahsi tercihlerine göre bakım süresi kurum bakımından daha uzun olabilmektedir. En azından ebeveynin iş ile ilgili gecikmelerinde bakım daha esnek olarak ayarlanabilmektedir.

Akrabaları tarafından bakımda da formel bir eğitim yoktur. Anne-baba tarafından bakıma benzer şekilde çocuğa karşı doğal yakınlık ve sevgi olduğu için denetim ihtiyacı kurumsal bakıma göre daha az olmaktadır. Bu sistem pratikte genelde teyze, hala, babaanne veya anneannenin çocuğun bakımını üstlenmesi olarak gerçekleşmektedir.

Çocuğun akrabalar tarafından bakımı her iki ebeveynin de çalıştığı fakat kazanılan ücret kurumsal bakıma göre daha düşük olan aileler tarafından tercih edilmektedir. Bu seçeneğin kullanılmasını artıran diğer bir husus da kişinin sosyal grubu veya yakınları dışındakilere güvensizlik duyması olabilmektedir.

Bu sistemin dezavantajı çocuk ile ilgilenen kişinin yaşlı olması durumunda çocuk bakımının gerektirdiği enerjiyi sarfedemeyecek durumda olabilmesidir. Anneanne ve babaanneler torunlarına bakmaya istekli olabilirler fakat yetkin ve yeterli olup olmadıkları ayrıca değerlendirilmelidir. Ayrıca, babanneler ve anneanneler çocuklarını kendi yetiştikleri çağdaki normlara göre yetiştirmek isteyebilirler fakat toplumsal değişimlerin çocuk yetiştirme normlarına da birçok etkisi olmaktadır. Bu normlar arası farklılık ebeveyn ile akrabalar arasında çatışmaya ve akrabalık ilişkilerinin zedelenmesine neden olabilir. Bu seçeneğin kullanıldığı durumlarda eğer ücret varsa, çalışma saatleri ve yapılması gereken işlerin baştan konuşulmasında ve net şekilde belirlenmesinde yarar vardır. Çocuk gelişimine bakan yönü ise, çocuk ile ilgilenen kişi profesyonel olmadığı için çocuğun beyin gelişiminin en hızlı olduğu zamanların çok faydalı olmayan aktiviteler ile geçirilmesi *şeklinde karşımıza çıkabilmektedir.*

ABD’de 2011 yılında 0-5 yaş arasında çocukların %34’e yakın oranda anne-baba haricindeki akrabaları tarafından düzenli olarak bakılmakta olduğu raporlanmıştır. Akraba bakımı arasında en büyük payı nine ve dedeler (grandparents) almıştır (Laughlin, 2013).

3.1.1.3 Dadı

Dadılık bir ailedeki bütün çocuklar ile ilgilenmek üzerine kurulu, çocuğun evinde bakıldığı bir seçenektir. Bazı durumlarda özellikle çocukların çok küçük olduğu dönemlerde veya ikiz bebek olan durumlarda dadının yatılı kalması da mümkün olmaktadır. Diğer durumlarda dadı eve çalıştığı belirli saat aralığında gidip dönmektedir.

Dadılara ödenen ücret de lokasyona göre çok farklılaşmaktadır. ABD’de 2017 yılında yapılan Uluslararası Dadılar Birliği’nin dadıların kazançlarına dair yapılan araştırmasına göre, saatlik çalışma ücreti yaklaşık 171 TL (19 USD) olarak gerçekleşmiştir (INA, 2018). Bu tutar eğer dadı 40 saat çalışıyorsa yaklaşık aylık ücret 24.000 TL (3.062 USD) olmaktadır. İngiltere’de tüm gün çalışan dadılara ödenen ücret aylık yaklaşık 17.000-28.000 TL (1600-2600 Pound) olarak hesaplanmıştır (Nanyplus, 2021).

ABD’de bir kişinin dadılık yapması için alması zorunlu olan eğitimler yoktur. Fakat daha kolay iş bulabilmek amacıyla kişinin kendini yetiştirmesi için özellikle gelişmiş ülkelerde Uluslararası Dadılar Birliği (International Nannies Association-INA) gibi kuruluşların tasarladığı eğitimler ve sertifikalar bulunmaktadır. ABD’de bu sertifikaları alan dadıların daha yüksek ücret aldığı gösteren bulgular da vardır (INA, 2018). Dadılar ile çocuk arasında zaman ile bağ oluşmakta olduğu için güvenilir bir dadı bulduktan sonra sürekli bir denetim ihtiyacı kalmayabilmektedir.

Bununla beraber, güvenilir bir kişi bulmak için de epey arama maliyetine katlanmak gerekebilmektedir. Dadılar da genellikle bir başka kişinin tavsiyesi ile bulunmakta böylece güvenlik riski minimize edilmeye çalışılmaktadır.

Bu sistemin bir dezavantajı çocuk bakım işinin tek bir kişi üzerinden ilerliyor olmasıdır. Bu durumda dadının acilen işi çıktığı veya sağlık sorunları dolayısıyla gelemeyeceği durumlarda, çocuk ile ilgilenen yedek birini bulmak gerekecektir.

Dadılar eğer yatılı ise çocuk ile ilgilenme süresi 7/24'e yakın olabilmektedir. Eğer yatılı değil ise, çalışma saatleri daha belirgindir. Bununla beraber kreşlerdeki çalışma saatlerine göre daha uzun olabilmektedir. Örneğin, 8:00-6:00 veya 7:30-6:30 gibi standart çalışma saatlerinden daha da uzun olabilmektedir. En azından ebeveynin iş ile ilgili gecikmelerinde bakım daha esnek olarak ayarlanabilmektedir.

Dadılar genellikle aynı aile ile uzun yıllar çocuk bakımına devam etmekte, ailenin çocuk bakım ihtiyacı bittiğinde genellikle onların tavsiyesi ile yeni bir işe başlayabilmektedir.

ABD'de de 0-5 yaş arasında çocukların %3.7'si düzenli olarak çocuğun evinde dadı tarafından bakılmaktadır (Laughlin, 2013). İngiltere'de de 2001 yılı itibariyle çocukların %3'ü dadı tarafından bakılmaktadır (K. Hansen et al., 2006).

3.1.1.4 Komşu Anne (Childminder)

Komşu annelik sisteminde bir kişi kendi evinde belirli bir sayıda çocuğa bakabilmektedir. Bu sistemde değişik yaş gruplarından çocuklar aynı ortamda bulunmaktadır. Bu da birden fazla kardeşin aynı kişi tarafından ev ortamında bakılmasına imkan vermektedir.

Almanya'da komşu annelik kurumu "*Tagespflege*" olarak adlandırılırsa da genellikle kadınlar bu işle iştigal ettiği için gündelik konuşmada "*Tagesmutter*" daha yaygın bir kullanımdır. Fransa'da da "*Des Assistants Maternels*" diye ifade edilmektedir. Bu sistem AB ülkelerinden Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka, Finlandiya ve Almanya'da, diğer gelişmiş ülkelerden de ABD ve İngiltere'de bulunmaktadır (Collombet & Unterreiner, 2019).

Komşu annelikte de nakdi ödeme söz konusudur. İngiltere'de kişinin kendi evinde çocuk bakması durumunda ödenen ücret aylık yaklaşık 3800 TL olarak hesaplanmıştır (London Assembly, 2012). ABD'de New York'da 2020 yılı itibariyle ortalama ödenen ücret 6.500 TL (816 USD) (CCAW, 2020b) ve Missisipide ödenen ücret ortalama 2.800 TL (354 USD) civarındadır (CCAW, 2020a). Almanya'da maliyetlere komşu annelik özelinde baktığımızda da çok farklı ücretler görmek mümkündür. Alman Aile Bakanlığı çok büyük bir sübvansiyon sağladığı için ve bazı bölgelerde tamamıyla ücreti devlet karşıladığı için bir rakam bulmak mümkün olamıyor. Fakat bir fikir vermesi açısından, Almanya'da yaşayan yabancılar 20 saatlik haftalık bakım için aylık 300-600 € arasında bir ücret ödediklerini beyan etmektedir (EXPAT INFO, 2021). Ebeveyn tarafından ödenen özel ücretin miktarı arz ve talebe bağlı

olduğu için yere ve orada talebi oluşturan koşullara bağlı olarak önemli değişiklikler göstermektedir.

Bir kişinin ABD’de evinde çocuk bakması için bitirmesi zorunlu eğitimler yoktur. Fakat işinde ehil olmak için elbette meslek yüksekokulu bitirmek bir avantajdır. İngiltere’de komşu annelerin en azından ilk yardım eğitimi almış ve yerel yönetimlerce onaylanmış 6 aylık eğitimden geçmiş olması gerekmektedir (GOV. UK, 2021a) Almanya’da komşu annelerin 160 saatlik çocuk bakımı temel eğitimi almaları gerekmektedir (Bundesministerium FSFJ, 2021b). Fransa’da komşu annelerin 120 saatlik bir eğitim ve sınavdan geçmeleri gerekmektedir (Republique Française, 2021f).

Komşu annelikte çocuk tek bir kişiyle muhatap olduğu için ve yine ev ortamında kaldığı için birtakım hususlarda daha rahat olmak mümkün olmaktadır. Fakat bununla birlikte çalışanların birbirini denetlemesi mümkün olmadığı için, bakımı sağlayan kişinin güvenilirliği daha kritik hale gelmektedir. İngiltere’de komşu annelik yapmak için Ofsted adı verilen kuruluşa kayıt olmak gerekmektedir (GOV.UK, 2021d). Bununla beraber, komşu annelik yapanların da en azından bir kısmı kayıtlı ve sadece kayıtlı olanları denetime tabidir. ABD’de de komşu annelik yapanların bir kısmı kayıtlıdır ve bu işi yapabilmek için birtakım yönergeleri uyguluyor olmak gerekmektedir. Komşu annelerin Almanya’da yerel gençlik ofislerine (Jugendamt) kayıt olması gerekmektedir (Bundesministerium FSFJ, 2021b). Fransa’da komşu annelerin yerel anne ve çocuk sağlığı ofisine (Protection maternelle et infantile/ PMI) kayıt olması gerekmektedir (Republique Française, 2021f).

Dadılık ve akrabalar tarafından bakımdaki gibi, bu sistemin de dezavantajı çocuk bakım işinin tek bir kişi üzerinden ilerliyor olmasıdır. Bu durumda komşu annenin acilen işi çıktığı, sağlık sorunları dolayısıyla çocuk ile ilgilenemeyeceği durumlarda, yedek birini bulmak gerekecektir. Bu sistemin bir diğer dezavantajı kurumsal bakım opsiyonlarına göre eğitim içeriği daha düşük olabilmektedir. Çünkü komşu annelerin eğitim seviyeleri kurumsal bakım sağlayanlara göre ortalama olarak daha düşüktür.

Komşu annelik sisteminde çocuk ile ilgilenilmesi süresi kreşlerdeki çalışma saatlerine göre daha uzun olabilmektedir. Çocuk ile ilgilenen kişi kendi evinde olduğu için ebeveynin iş ile ilgili gecikmelerinde bakım daha esnek olarak ayarlanabilmektedir.

ABD’de de 0-5 yaş arasında çocukların %7.6’sı düzenli olarak bakım sağlayanın evinde bakılmaktadır (Laughlin, 2013). İngiltere’de de 2001 yılı itibarıyla çocukların %5’i komşu anne tarafından bakılmaktadır (K. Hansen et al., 2006).

3.1.1.5 Kreş /Çocuk Bakım Evleri

Kreş veya oyunevleri kurumsal bakım kategorisine girmektedir. Kreşler çocuk bakım işini profesyonelce yapmak için açılmış kuruluşlardır. Kreşler yarı zamanlı, tam zamanlı olabilmekte, ticari olarak kurulabildiği gibi, kamuya ait veya belediyeye ait de olabilmektedir. Kreşlerde çocuklara eğitimden ziyade bakım daha ön plandadır. Kreşlere nakdi bir ücret ödenmektedir. Bu ücret kreşin bulunduğu şehre ve kreşin

sunduğu hizmetlere göre değişmektedir. İngiltere’de 0-2 yaş arası çocukların, çocuk bakım evinde bakım ücreti ortalama ayda 4200 TL, 2 yaşından büyük çocukların çocuk bakım evinde bakım ücreti 4000 TL civarında raporlanmıştır (London Assembly, 2012). Bununla birlikte Londra’daki çocuk bakım ücretlerinin İngiltere ortalamasından dahi yüksek olduğu bulunmuştur. ABD’de kreşlere ödenen ücretlerin eyaletten eyalete büyük değişiklik gösterdiği görülmektedir. 0-1 yaş arası çocuklarının kreş ücretleri Mississippi’de aylık 4000 TL (488 USD) iken New York’da aylık 9000 TL (1,115 USD) tutarında olduğu raporlanmaktadır (CCAW, 2020a, 2020b) Bu tutarlar çocuğun yaşı arttıkça bir miktar düşmektedir.

Kreşler veya çocuk oyunevleri belirli saat aralıklarında çalışmaktadır. Ebeveynin işi ile ilgili gecikmelere toleransı en az olabilecek bakım türü budur. Gecikmelerde ABD’de dakika başına 1 USD ceza uygulayan kurumlar dahi vardır. İngiltere’de de sabah 8 akşam 6 sonrasındaki çocuk bakım hizmetleri hem çok pahalı hem de bulunması çok zordur (Singler, 2011).

Kreşlerde eğitim veren personelin çocuk gelişimi /okul öncesi eğitim alanlarında bir diploması veya diploma almak üzerine eğitimine devam etmesi gerekmektedir. Küçük yaş grubu çocuklar kreşte başlarına gelebilecek olumsuz durumlarda meramlarını tam olarak anlatamayacaklarından bu tarz kurumların denetlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, kreş açılması için birtakım kurallar belirlendiği için ve işletmenin devlet kurumlarında kaydı olduğu için denetlenmesi en kolay çocuk bakım alternatifidir.

Bu yöntem genelde ekonomik durumu kreş ücretini ödeyebilecek kadar iyi olan aileler tarafından seçilmektedir. Kişinin yaşadığı yere yakın böyle bir kurumun ulaşılabilir olması da bir kriterdir. Diğer türlü 0-3 yaş grubu çocuğun servis ile bu kurumlara gitmesi kolay olamayabilir. Bu sistemi seçenler kendi sosyal grubu dışındaki insanlara da güven duyanlar olmaktadır.

Bu sistemin en önemli avantajı çocuk gelişimi konusunda eğitim almış kimseler tarafından çocukların bakılıyor olmasıdır. Diğer bir avantaj, bir kurum tarafından hizmet sağlandığı için kişiye bağımlılık daha düşük olmakta, herhangi bir alternatif ayarlamaya ihtiyaç nadir olmaktadır.

2011 yılında ABD’de 0-5 yaş arasında çocukların %13.4’ü *düzenli olarak kreşlere/oyunevlerine* devam etmektedir (Laughlin, 2013). OECD kayıtlarına göre, 0-2 yaş grubundan resmi kayıtlı erken dönem eğitime katılma oranı ABD için 2011 yılında %28 olarak açıklanmıştır. İngiltere’de ise 2017 yılı itibarıyla 0-2 yaş arası çocukların %37.7’si resmi kayıtlı erken dönem eğitime katılmaktadır (OECD, 2020a)

3.1.1.6 Okul Öncesi Kurumları

Okul öncesi kurumları da kreş veya oyun evleri gibi kurumsal bakım kategorisine girmektedir. Okul öncesi kurumlar da okula gidemeyecek kadar küçük çocukların eğitimine odaklanmak ve bakımını sağlamak için açılmış kuruluşlardır. Okul öncesi eğitim, yarı zamanlı, tam zamanlı olabilmekte, ticari olarak kurulabildiği

gibi, kamuya ait veya belediyelere de ait olabilmektedir. Okul öncesi kurumlarda bakımdan ziyade eğitim daha ön plandadır. Genellikle 4-6 yaş kategorisinde çocuklar okul öncesi kurumlara gitmektedir. Fakat 0-3 yaş arasına da hitap eden okul öncesi kuruluşlar bulunmaktadır.

ABD’de de 0-5 yaş arasında çocukların %6’sı düzenli olarak okul öncesi kurumlarına devam etmektedir (Laughlin, 2013). OECD veri tabanındaki kayıtlara göre 2018 yılında ABD’de 3-5 yaş arası çocukların %66’sı, İngiltere’de %100’ü okul öncesi kurumlarına devam etmektedir. (OECD, 2021a) İngiltere’de de 0-2 yaş arası kurumsal olmayan bakım daha yaygın iken, 3-4 yaş grubunda kurumsal bakım kullanma yüzdesi önemli bir sıçrayış göstermektedir (K. Hansen et al., 2006). Özellikle son yıllarda devletin verdiği sübvansiyonlar ile İngiltere’de kurumsal bakım kullanan ailelerin yüzdesinin arttığı görülmüştür.

Almanya’da ilkokula giden çocuklara okulların bir ücret karşılığı sağladığı bakım hizmetini de belirtmek isteriz. Schulhort olarak adlandırılan sistemde ebeveynin çalışma saatleri ile çocukların okulda olacağı süreyi uyumlaştırmak için, okullar tarafından çocuk bakım hizmeti sağlanmaktadır. Elbette her okulun sağladığı hizmet yerel talebe bağlı olarak bölgeden bölgeye ciddi oranda değişmektedir. Ücret de çocuklara sağlanan hizmetin çeşitliliğine, yemek sunulup sunulmadığına ve sağlanan hizmet süresine göre değişmektedir (Berliner Familienportal, 2021).

3.1.1.7 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Maliyeti

Yukarıda verilen tutarlara göre bir kıyaslama yapıldığında gerek ABD’de gerek İngiltere’de en pahalı çocuk bakımı eve gelen dadı olup, en ucuz çocuk bakımı çocuğa evinde bakan komşu annelik yöntemi olduğu ortaya çıkmaktadır. Kurumsal bakım maaliyet açısından *dadılık ile komşu annelik arasında bir yere yerleşmektedir.*

3.1.1.8 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Kullanılma Saati

Kreşler ve oyunevleri genel itibariyle Pazartesi’nden Cuma’ya sabah 8 akşam 6 arası yaklaşık 10 saat hizmet vermektedir.

Okul öncesi kurumları genel itibariyle 2-5 yaş grubuna bakımdan daha çok eğitim vermeyi amaçladığı için süreleri daha kısa olabilmektedir. İngiltere’de 2 veya 4 saat arası çalışan okul öncesi kurumlar bulunmaktadır, genellikle takvimleri okulların takvimine benzemektedir (London Assembly, 2012)

Dadılar ve komşu anneler daha esnek çalışma imkânı sağlayabilmektedir. Okuldan çıkan çocukları aldığı için öğleden sonra 4-6 arası çalışan komşu annelik de yaygındır (Singler, 2011).

3.1.1.9 Hizmet Sağlayanların Eğitim Seviyeleri/Aldıkları Eğitimler

Anne-babanın alması gereken zorunlu bir eğitim olmasa da gelişmiş ülkelerde de ana-baba okulu uygulamaları yaygınlık kazanmaktadır. Benzer şekilde, akrabalar da

enformel bakımları için herhangi bir eğitime sahip olmak zorunda değildir. Resmi kayıtlı olarak dadılık, komşu annelik veya kurumsal bakım kuruluşlarında çalışmak için birtakım eğitimleri tamamlamış olmak gerekmektedir.

İngiltere’de komşu anneliğe (childminder) kayıt olabilmek için çocuklar için ilk yardım eğitimi almış ve yerel yönetimlerin belirlediği çocuk gelişim eğitimlerine sisteme kayıt olduktan 6 ay içerisinde katılmak gerekmektedir (GOV.UK, 2021a). Dadıların ise çocukların evinde hizmet verdikleri için orası özel alan sayılıp, herhangi bir eğitim almaları zorunlu tutulmamıştır. Fakat çocuk bakım sistemini denetleyen Ofsted adlı kuruma isteğe bağlı olarak kayıt olabilirler. Bu sisteme kaydolmak için dadıların da çocuklar için ilk yardım eğitimi ve çocuklar ile iletişim, gençler ve aileler ile iletişim hususunda eğitimlere katılmış olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte dadılığı profesyonel olarak yapanların bakım sektörünün uzmanı olarak nitelenen CACHE (the Council for Awards in Care, Health and Education) adlı kuruluşun organize ettiği birçok eğitim ve sertifika programına katıldığı da bilinmektedir (London Assembly, 2012). İngiltere’de okul öncesi eğitim kurumları, kreş ve oyunevlerinin yöneticilerinin 3. seviye erken çocukluk eğitmeni, diğer personelin de en az yarısının 2. seviye erken çocukluk eğitmeni eğitimlerini tamamlamış olması gerekmektedir. Bu eğitimlerde çocukların sağlığı, çocuklar ile iletişim gibi konular işlenmektedir (GOV.UK, 2019).

3.1.2 Çocuk Bakım Seçeneklerinde Devletin Rolü

İnceleyebildiğimiz bütün örnekler gelişmiş ülkelerde çocuk bakım sektöründe devletin aktif bir rol aldığını göstermektedir. Bu roller şu şekilde özetlenebilir: (1) okul öncesi çocuk bakım hizmeti sunma, (2) çocuk bakım opsiyonları ile ilgili bilgi sunma, (3) hizmet sunanların kayıt altına alınması, (4) çocuk bakım ile ilgili kuralları belirleme, (5) kurallara uyulup uyulmadığını denetleme (6) finansman başlıkları altında toplanabilir.

3.1.2.1 Çocuk Bakım Sağlayıcısı Lisans/Kayıt Süreci

Devletler çocuk bakımı sağlayıcılarına belirli kurallara uyduklarında lisans vermektedir. Lisans değişik kurumlar için değişik kurallar olmakla beraber, temelde (1) hizmet sunulacak alanın büyüklüğü (2) çalışan-çocuk oranı (3) çalışanların alması gerekli eğitimler (4) suç geçmişi kriterlerine göre değerlendirmektedir.

ABD’de her eyaletin kendi lisanslama uygulamaları ve kuralları bulunmaktadır. Ortak olarak tüm eyaletler çocuk bakımı yapan kurumlara her yıl lisanslarını yenileme zorunluluğu getirmiştir. Bu lisans yenileme yangın çıkışı ile ilgili bir form doldurmayı ve çevrimiçi sistemler üzerinden başvuru yapmayı zorunlu hale getirmiştir. Missisipi eyaletindeki çevrimiçi sistemlere erişmek için MSDH (2021)’ye ve New York eyaletinin uygulamalarına erişmek için NYDCCS (2021) ‘ye bakılabilir. Ayrıca, komşu annelik yapanların da kayıt olması gerekmektedir. Bazı eyaletler evde bakılabilecek bebek ve çocuklar için yaş gruplarına göre maksimum sayı belirtmektedir. Örneğin, New York’ta (NY) bir komşu anne tek başına çalışıyorsa maksimum 6 çocuğa bakabilir. Ayrıca, NY valiliği ailelere günlük faaliyet planı olan

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

kayıtlı komşu anne seçilmesini tavsiye etmektedir. Kayıtlı komşu annelik lisansı için yangın ve acil durumlara ile ilgili uyulması gereken standartlar belirlenmiştir. Ayrıca, komşu annelerin temel ilk yardım eğitimi almış olması da gerekmektedir.

İngiltere’de de bütün kurumsal ve kurumsal olmayan kayıtlı hizmet sunan çocuk bakım endüstrisinde çalışanların uyması gereken kurallar bütünü Eğitim Bakanlığı tarafından bütüncül olarak “Erken Dönem Gelişim Hususunda Yönetmelik (Statutory framework for the early years foundation stage)” ile belirlenmiştir (Department of Education, 2017). Komşu annelik yapanlar da Ofsted adlı kuruluşa kayıt yaptırmak zorundadır. 35 poundluk bir ücret ödeyerek, çevrimiçi kayıt yaptırmak mümkün olmaktadır. Detaylar için GOV.UK (2021b)’a bakılabilir. Komşu anneler için belirlenmiş standart, 8 yaşının altında maksimum 6 çocuğa bakabilecekleri ve bu çocukların 1 yaşının altında en fazla 1 çocuk, 5 yaşının altında maksimum 3 çocuk olabileceği şeklindedir. Komşu anneliğe kayıt için suç işleme kaydı olmadığına dair belge, çocuklar için ilk yardım eğitimi aldığına dair belge, yerel ofisler tarafından sağlanan çocuk bakım eğitimi, sağlık raporu, referans olacak 2 kişinin iletişim bilgileri ve yurtdışında yaşamış kişilerden de elçilikten alınacak belge istenmektedir.

3.1.2.2 Destek / Finansman

Gelişmiş ülkelerde devletin çocuk bakımı ile ilgili finansal destek vermesi yaygın bir uygulamadır.

ABD’de bir ailenin bakım desteklerinden faydalanabilmesi için 3 şart vardır: (1) Çocuk 13 yaşının altında olmalı, (2) Ailenin geliri bulunduğu eyalette aynı büyüklükte ailelerin medyan gelirinin %85’inin altında olmalı (3) Çocuğun ebeveyni çalışıyor olmalı ya da bir eğitim kurumuna bağlı olarak öğretime veya mesleki eğitime devam ediyor olmalıdır (Chien, 2019) Bununla beraber birçok ülkede bu hususta sorunlar olduğu bilinmektedir. Örneğin ABD’de çocuk bakım desteği alma hakkı olan 6 kişiden sadece 1’i bu desteklerden faydalanabilmektedir (Chien, 2019).

Çocuk bakım konusunda devletin sağladığı desteklerden biri, gerçekleştirilen çocuk bakım masraflarının devlete ödenmesi gereken vergiden düşülmesidir. Bir çocuk için yapılan harcamanın ilk 3000 USD’sinin %35’i ödenmesi gereken vergiden düşülebilmektedir. İki veya daha fazla çocuk için ise, yapılan harcamanın ilk 6000 USD’sinin %35’i ödenmesi gereken vergiden düşülebilmektedir (Kamerman & Gatenio-Gabel, 2007). Devlet destekli bir program da ‘Head Start’ adı verilen 1965 yılından bu yana düşük gelir grubundaki çocuklara okula hazır olmaları yönünde destek veren uygulamadır. Federal devlet lisanslı/kayıtlı her türlü çocuk bakım sağlayıcısının sunduğu yemek, kahvaltı ve atıştırılmalıklardan besleyicilik standartlarına uyanlara sübvansiyon vermektedir. Bu program Tarım İdaresi tarafından yürütülmektedir (USDA (2021)).

İngiltere’de merkezi hükümet ailelerin çocuk bakımı ücretlerinin bir kısmını karşılayarak ailelere finansal destek sunmaktadır. İlk olarak her 3-4 (bazı durumlarda 2) yaşındaki çocuğun 15 saat ücretsiz çocuk bakımı hakkı vardır. Eğer ebeveynlerden her ikisi de çalışıyorsa ve belirli bir gelirin üzerinde para kazanıyorsa

30 saat ücretsiz çocuk bakım hakkı vardır. Bu hakkın kullanılması ancak kayıtlı çocuk bakım hizmetlerinden yararlananlar için geçerlidir. Kayıtlı komşu annelere veya dadılara ödenmesi gereken ücretin 30 saatini de devlet karşılamaktadır. Ayrıca, devletin sunduğu çocuk yardımı da vardır. Buna göre, ilk çocuk için haftalık £21.15, diğer bütün çocuklar için çocuk başına £14 ödenmektedir (GOV.UK, 2021c). Üçüncüsü, devlete ödenmesi gereken vergilerden düşülme uygulaması İngiltere’de de uygulanmaktadır. Buna göre, ebeveynleri çalışan bir aileye yaptığı çocuk bakım masraflarının %85’ini geri talep etme hakkı verilmektedir. Bir çocuk için maksimum geri talep edilebilecek tutar £646.35, iki veya daha fazla çocuk için £1,108.04 geri talep edilebilmektedir (MAS, 2021). Yerel yönetimlerin de yerel farkları ve ihtiyaçları gözeterek uyguladığı faaliyetler bulunmaktadır.

3.1.2.3 Denetim

Amerika’da her ne kadar parçalı bir yapı varsa da çocuk bakımı sağlayıcıları üzerinde ciddi denetim bulunmakta ve hatta internet üzerinde yapılacak aramalar ile kural ihlali yapanları potansiyel müşteriler de görebilmektedir. Detaylar için bakınız MSDH (2021b). Bu sistem kural ihlali yapanlar için çok büyük caydırıcılık taşımaktadır. Ayrıca, komşu annelik yapan kişiler ve evler de düzenli olarak kurallara uyulup uyulmadığı ile ilgili denetlenmektedir. Örneğin, çocuklara bakılan evlerde kurşun, asbest gibi çevre riski faktörleri bulunmamalıdır. Ayrıca, evde çocukların uyuyabileceği ve oynayabileceği uygun alanlar olmalıdır. Bebeklerin olduğu evlerde bebeğin uyurken güvende olmasını sağlayacak birtakım tedbirler belirlenmiştir.

İngiltere çocuk bakımı konusunda sıkı denetim uygulayan bir ülke olarak nitelendirilebilir. Ofsted adlı kuruluş denetim raporlarını çevrimiçi olarak yayınlamaktadır. Detaylar için bakınız Ofsted (2021). Devlet bu kuruluşlara ödeme de yaptığı için kurallara uymamak çok hızlı bir şekilde maddi kayıplara neden olmaktadır.

3.2 Erken Dönem Çocuk Bakımı Hususunda Avrupa’da Uygulamalar

Dünya’daki bakım alternatifleri (tamamen anne-baba bakımı, akrabalar tarafından bakım, kurumsal bakım, çocuğun evinde veya bakım sağlayıcının evinde bakım) Avrupa ülkeleri için de geçerlidir. Tarihsel olarak Avrupa ülkelerinde küçük çocuğu olan annelerin çalışıyor olması durumunda büyük farklılıklar görülmektedir. 1980’li yıllarda erken çocuk bakımı ve kreşleri sübvans eden Fransa ve İsveç’te annelerin çalışma oranı daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Joshi & Davies, 1992). Bu farkları minimize etme adına 2002 yılında Barselona’daki Avrupa Konseyi toplantısında resmi kayıtlı çocuk bakım servislerinin artırılması bir politika hedefi olarak belirlenmiştir (EC, 2018). Bu hedefe ulaşmak için 2 alt hedef belirlenmiştir.

1. 3 yaşından zorunlu okula başlama yaşına (ZOBY⁶) kadar olan çocukların %90’ının resmi kayıtlı çocuk bakımına devam ediyor olması

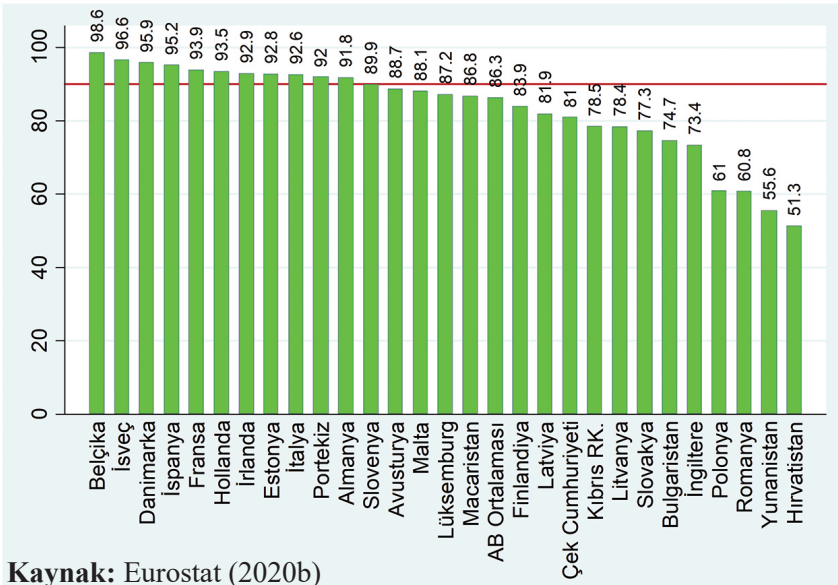
⁶ Zorunlu okula başlama yaşı Finlandiya ve İsveç’de 7 olup, diğer Avrupa ülkelerinde genel itibarıyla 6 yaştır.

2. 3 yaşının altında olan çocukların %33'ünün resmi kayıtlı çocuk bakımına devam ediyor olması

Bu alt hedeflere ulaşmak için süre olarak, 2010 yılı tayin edilmiştir. AB'nin öncelikli konuları arasında cinsiyet eşitliğinin sağlanması olduğu için bu konuyu dikkatle takip ettikleri söylenebilir. 2008 yılında ilerlemeyi izlemek için ilk değerlendirme yapılmış (EU COM, 2008). Bu raporun ana bulgusu, 2006 yılında AB ülkelerinde 0-3 yaş çocukların %26'sının resmi kayıtlı bakım sağlayıcılar tarafından bakıldığını, 3 yaş ile ZOKY arasındaki çocukların ise %84'ünün resmi kayıtlı bakım hizmeti aldığını göstermektedir. 2013 yılında gelinen nokta tekrar değerlendirilmiştir (EU COM, 2013). 2018 yılında ise en güncel değerlendirme yapılmıştır. Son değerlendirmede de raporlanan Şekil 6'da gösterilen verilere göre, 2016 yılında AB üyesi ülkelerin 3 ile zorunlu okul başlama yaşı arasındaki çocukların %86,3'ünün kayıtlı bir çocuk bakım hizmeti aldığı görülmektedir. Bu sonuç Barcelona hedefi olan %90'ının bir miktar altında kalmaktadır. Bununla beraber 2011'deki seviyeden ilerleme katedildiği de raporlanmaktadır. Barcelona hedefine ulaşan ülkeler Belçika, İsveç, Danimarka, İspanya, Hollanda, İrlanda, Estonya, İtalya, Portekiz, Almanya ve Slovenya'dır. Hedefe ulaşan 12 ülke ile birlikte, 16 ülkede hedefe ulaşılmamıştır. Avusturya, Malta, Macaristan hedefe ulaşmaya yakın iken, özellikle Hırvatistan, Yunanistan, Romanya ve Polonya'nın %60'dan düşük çocuk bakım oranları ile geriden gelmekte oldukları söylenebilir. Her ne kadar 2002 yılından bu yana bir kurumsal kapasite geliştirilmeye çalışılıyor olsa da AB ülkeleri arasında çok büyük farklar bulunmaktadır. Bununla beraber, 3 yaş üstü çocuklarda kurumsal bakımın AB ülkeleri arasında artık bir norm haline geldiği de söylenebilir.

Şekil 6: AB Ülkelerinde 3-ZOBY Arası Çocukların Kayıtlı Yapılarda Bakılma Oranı, %, 2016

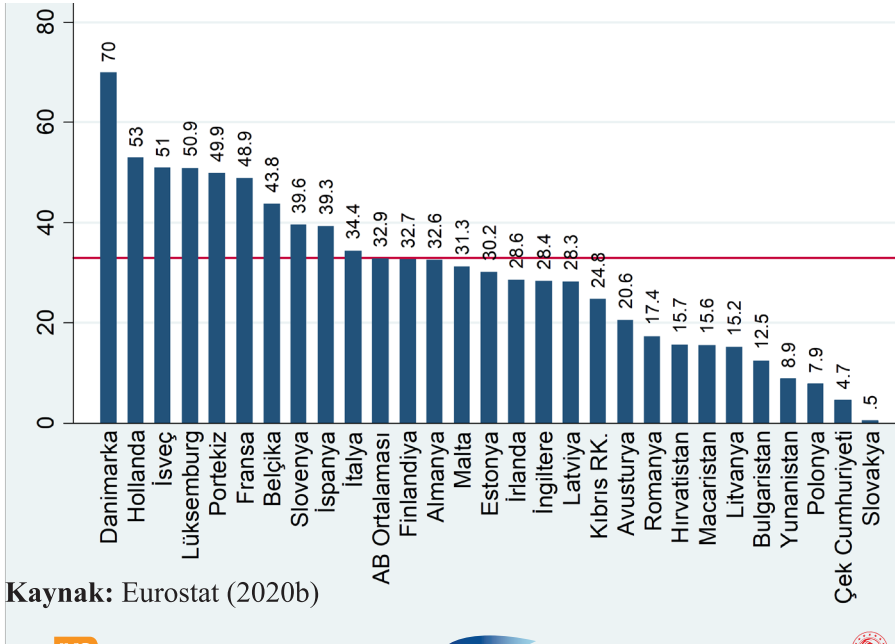
Kaynak: Eurostat (2020b)

3.2.1 0-36 Aylık Çocukların Bakım Seçenekleri

Barcelona hedeflerinin bir alt hedefi de 0-3 yaş çocukların bakımı olduğu için, bu hedefteki gelişmeler de AB Komisyonu tarafından takip edilmektedir. 2018 hazırlanan rapora göre, 2016 yılında 0-3 yaş çocukların kayıtlı olarak çocuk bakım sağlayıcıları tarafından bakılıyor olma ortalaması %32,9'dur. Şekil 7'de AB ülkelerinde 0-3 arası çocukların kayıtlı çocuk bakım hizmetlerinden faydalanma oranları sunulmaktadır. Bu grafikte AB ülkeleri arasındaki farklılık Şekil 6'da gösterilen dağılımdan çok daha belirgin farkları içermektedir. Ülkeler arası bu kadar farklı hizmet sunumu sosyal devlet olma anlayışlarındaki farklılardan da kaynaklanmaktadır. %33'lük alt hedef 12 üye ülke tarafından ulaşılmıştır. Bu ülkeler, Danimarka, Hollanda, İsveç, Lüksemburg, Portekiz, Fransa, Belçika, Slovenya, İtalya, Almanya ve Finlanda'dır. Danimarka 0-3 yaş arası çocukların %70'inin kayıtlı çocuk bakım hizmeti alıyor olması ile lider konumda bulunmaktadır. Geride kalan 16 üye ülkenin durumu ise pek iç açıcı görünmemektedir. Özellikle Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Yunanistan'da oranlar %10'un altında kalmaktadır.

Bununla beraber yaygın kullanım bu konudaki talebin karşılandığı anlamına gelmeyebilir. AB ülkelerinde yapılan bir araştırma sonucuna göre ebeveynlerin %60'ı çocuk bakım hizmetlerini kullanmakta ulaşılabilirliğin (bekleme listeleri, hizmetlerin yakında olmaması vs.) çocuk bakım hizmetlerini kullanmalarında zorluğa sebep olduğunu belirtmiştir (COFACE, 2015). Bu da AB'de de hizmetlerin yaygınlaşmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

Şekil 7: AB Ülkelerinde 0-3 Yaş Çocukların Kayıtlı Yapılarda Bakılması, %, 2016

Kaynak: Eurostat (2020b)

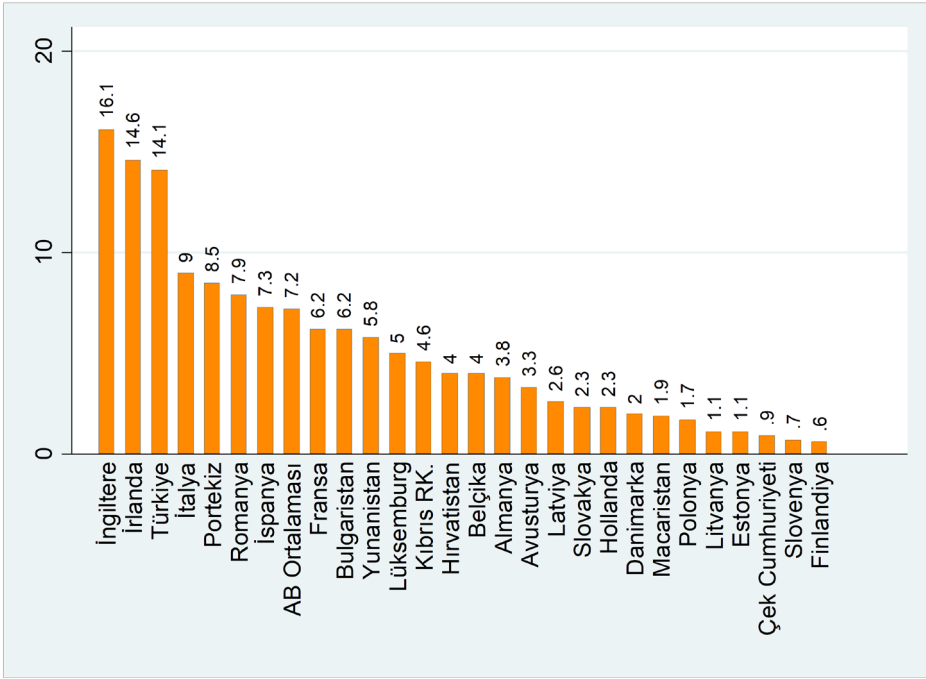

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3.2.2 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Maliyeti

Kayıtlı çocuk bakımı kullanmanın önündeki engellerden biri de maliyetlerin yüksek olmasıdır. AB ülkelerinde sosyal devlet anlayışını benimseyen önemli sayıda devlet olduğu için maliyetlerin yüksek olmasının çocuk bakımı hizmetlerini kullanmada *çok büyük bir bariyer teşkil etmediğini görüyoruz*. Eurostat (Avrupa İstatistik Ofisi) tarafından derlenen İşgücü Anketi'nde çocuk bakım hizmetlerini bazı çocukları için kullanan veya hiç kullanmayanlara, neden (her zaman) kullanmayı tercih etmediklerine dair sorular yöneltilmiştir. Bu nedenlerden birisi de maliyettir. Şekil 8'de maliyet nedeniyle çocuk bakım hizmetlerini kullanmamanın ülkeler bazında dağılımı görülmektedir. Şekil 8'e göre 2018 yılı itibariyle maliyet nedeniyle kullanmamanın en büyük oranlara sahip olduğu ülkeler İngiltere, İrlanda ve Türkiye olarak görülmektedir. 28 AB ülkesi için maliyetin bariyer olması ortalaması %7.2'dir. Finlandiya, Danimarka gibi sosyal devlet yönü ağır basan ülkeler için maliyetlerin bariyer olması %0.6 ve %2 gibi çok düşük seviyelerdedir.

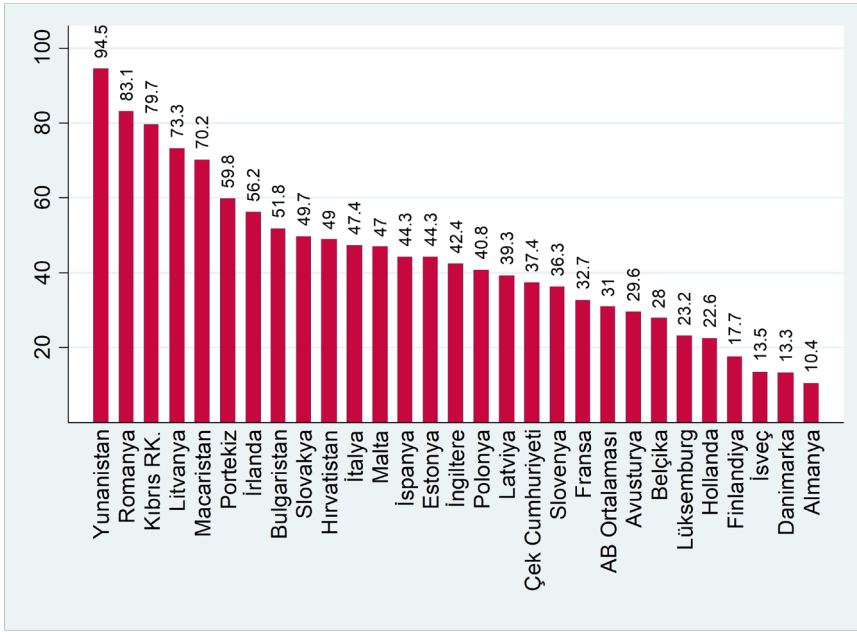
Şekil 8: AB Ülkelerinde Maliyet Nedeniyle Çocuk Bakım Hizmeti Kullanmama, %, 2018

Kaynak: Eurostat (2020b)

Elbette insanların bu hizmetleri kullanıyor olması maliyetlerin hiçbir şekilde sorun olmadığı anlamına gelmez. Maliyeti yüksek olsa bile hizmetleri kullanmaya devam ediyor olabilirler. Eurostat tarafından derlenen Gelir ve Yaşam Koşulları 2016 Anketinde çocuk bakım hizmeti kullananlara bu hizmetleri ödemekte zorlanıp zorlanmadığı yönünde bir soru yöneltilmiştir. Şekil 9'da bu soruya verilen yanıtların ülkeler arasında dağılımı görülmektedir. Ödemede bir miktar, epey ve çok fazla zorluk yaşadığını ifade edenlerin yüzdeleri birleştirilerek grafik oluşturulmuştur. Bu ücretleri ödemekte en az zorluk yaşadığını belirten ülkeler Finlandiya, İsveç, Almanya ve Danimarka'dır. En fazla ödeme zorluğu yaşanan ülkeler ise Yunanistan, Romanya, Kıbrıs Rum Kesimi ve Litvanya'dır.

Şekil 9: AB Ülkelerinde Çocuk Bakım Maliyetlerini Karşulamakta Zorlanma, %, 2016

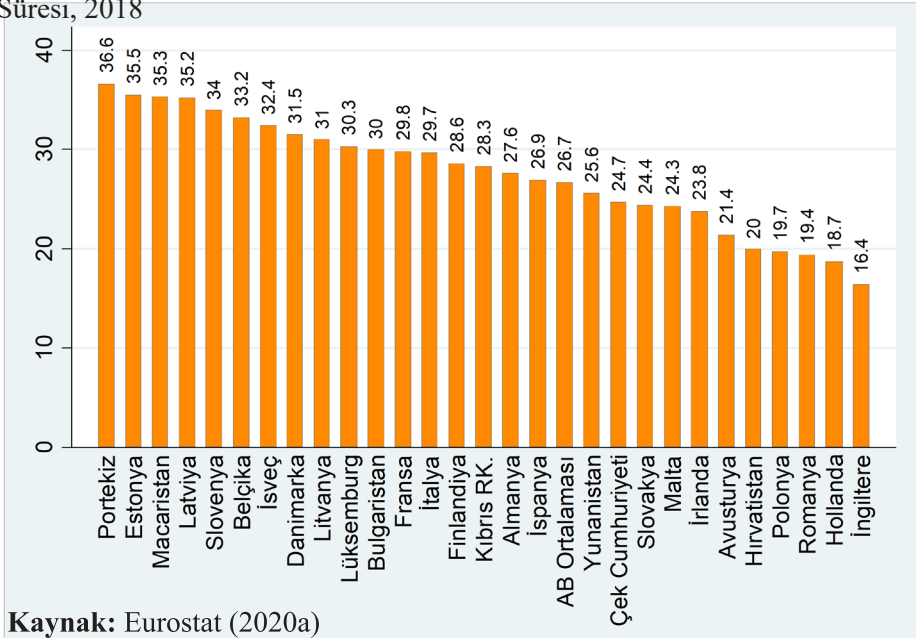
Kaynak: Eurostat (2018)

3.2.3 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Kullanılma Saati

Şekil 10 ve 11'de çocuk bakım hizmetlerinin haftalık ortalama kullanım saatleri ülkeler bazında verilmektedir. Şekil 10'da 3 yaşından zorunlu okula başlama yaş aralığındaki çocukların kayıtlı bakım hizmetlerini kullanım süreleri, Şekil 11'de de 0-3 yaş arası çocukların kullanım süreleri AB ülkeleri bazında gösterilmektedir. Bu sonuçlar Eurostat tarafından gerçekleştirilen Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi verisinden elde edilmiştir. 2019 yılında bazı ülkeler için verilerde eksiklik olduğu için 2018 yılı verileriyle ortalama kullanım saatlerini gösteren grafikler oluşturulmuştur. Bu grafikleri ilk olarak birbirleriyle kıyasladığımızda 0-3 yaş arası çocukların kayıtlı bakım hizmetlerinden aldığı süre, 3 ile zorunlu okul yaşı aralığındaki çocukların

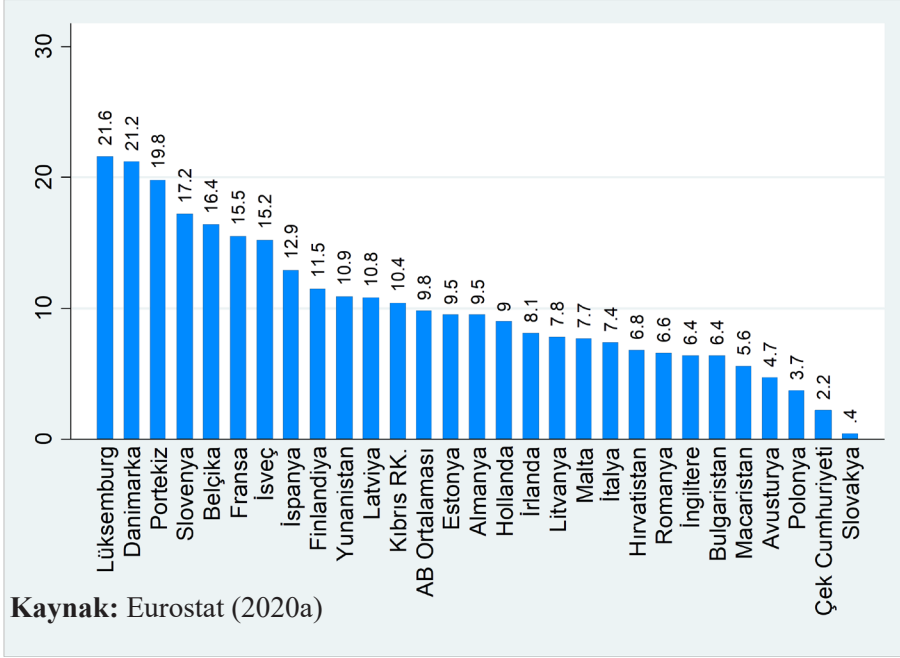
kayıtlı bakım hizmetlerinden faydalanma süresinin 2 katı civarında görülmektedir. AB ortalaması 0-3 yaş çocuklar için 2018 yılında 9.8 saat iken, 3 ile ZOKY arasındaki çocuklar için 26.7 saattir. Diğer grafiklerde görüldüğü gibi kullanım süresi açısından da üye ülkeler arasında ciddi farklar vardır. Portekiz, Estonya, Macaristan, Latviya, Slovenya, Belçika, İsveç, Danimarka, Litvanya, Lüksemburg, Bulgaristan 3-ZOKY arası yaş grubunda kayıtlı bakım hizmetinin ortalama 30 saat ve üstü kullanıldığı ülkelerdir. Bununla beraber, üye ülkelerin çoğunluğunda tam zamanlı bakım bu yaş grubu için yaygındır. 2016 verilerine göre, bu yaş grubu çocukların %52'si tam zamanlı (30 saat ve üstü) kayıtlı bakım hizmeti almaktadır, yarı zamanlı bakımın en yaygın olduğu ülkeler bu yaş grubu için Romanya, Hollanda, Avusturya, ve İrlanda'dır (EC, 2018). 0-3 yaş arasında ortalama kullanım süresi bütün ülkeler için 30 saatten daha azdır. Bu da bütün ülkeler için bu hizmetlerin önemli bir yüzdenin yarı zamanlı olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Bu yaş grubunda kayıtlı yapılarda bakım süresinin en yüksek olduğu ülkeler Lüksemburg, Danimarka, Portekiz, Slovenya, Belçika, Fransa ve İsveç'tir. Bu ülkeler 3-ZOKY yaş grubunda da bakım sürelerinin uzun olduğu ülkelerdir. AB Komisyon raporunda bu yaş grubunda da tam zamanlı kayıtlı bakımın (30 saat ve üstü) kullanılmasının en yaygın olduğu ülkeler Bulgaristan, Litvanya, Macaristan, Danimarka, Portekiz, Slovenya, İsveç, Lüksemburg ve Bulgaristan olduğu ve yarı zamanlı kullanımın en yaygın olduğu ülkeler Hollanda, İrlanda, ve Avusturya olduğu görülmektedir (EC, 2018). Özellikle Hollanda'nın ortalama kullanım süresinin düşük olması ve yarı-zamanlı kullanımın yaygın olması, Hollanda'da kadınların dörtte üçünün yarı zamanlı çalışmasıyla alakadar olabilir.

Şekil 10: AB Ülkelerinde 3-ZOKY Yaş Çocukların Kayıtlı Yapılarda Bakılma Süresi, 2018

Kaynak: Eurostat (2020a)

Şekil 11: AB Ülkelerinde 0-3 Yaş Çocukların Kayıtlı Yapılarda Bakılma Süresi, 2018

3.2.4 Hizmet Sağlayanların Eğitim Seviyeleri/Aldıkları Eğitimler

Bazı AB ülkelerinde de diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi resmi kayıtlı olarak dadılık, komşu annelik veya kurumsal bakım kuruluşlarında çalışmak için birtakım eğitimleri tamamlamış olmak gerekmektedir.

Almanya’da komşu annelerin 160 saatlik çocuk bakımı temel yeterlilik eğitimi almaları gerekmektedir (Bundesministerium FSFJ, 2021b). Bu kursların içeriği Alman Gençlik Enstitüsü (DJI) tarafından belirlenmiş “gündüz çocuk bakımında yeterlilik” müfredatı kapsamındadır. Bu tür kurslar, gençlik ofisleri, gündüz bakım dernekleri, aile eğitim merkezleri, yetişkin eğitim merkezleri ve diğer yetişkin eğitim kurumları tarafından sunulmaktadır. Yeterlilik kurslarının içeriği şu başlıklarda toplanabilir:

- Çocuk bakıcısı / çocuk bakıcısının iş tanımı
- Çocuk bakımına alışmak
- Ebeveynlerle ortaklaşa çocuğa eğitim vermek
- Eğitim sorumluluğu
- Ev ortamında eğitim imkânları
- Çocuk gündüz bakımının yasal ve mali temeli
- Ağ oluşturma ve işbirliği

2015 yılından bu yana, 300 ders saati eğitimi tamamlayanlar için ise daha ileri bir yeterlilik seviyesine ulaşmak mümkün olmuştur. Ayrıca, Almanya Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençler Bakanlığı düzenli hizmet içi eğitimleri tavsiye etmektedir (Bundesministerium FSFJ, 2021b).

Anaokulları ve kreşlerde çalışan eğitimcilerin, Almanca karşılığı ile “Erzieher / Erzieherin” adlı tamamlaması gereken 3 yıllık bir eğitim vardır. Almanya’da her bir eyaletin diğerlerinden bağımsız kuralları olduğu için çocuk bakımı ve okul öncesi eğitimcisi olmak için de başlangıç ve bitiş şartları da bir miktar farklılaşabilmektedir. Bu alanda çalışmak isteyenler bu eğitimi almak için meslek okuluna gitmek ve staj(lar)ını başarıyla tamamlamak zorundadır. Ayrıca, bu kişiler eğitim süresinin sonunda da bir sınava girip, sınavda başarılı olduğu takdirde devlet onaylı bir eğitimci olmaktadır (Azubiyo, 2021).

Fransa’da da komşu anne olmak için 120 saatlik bir temel eğitimi tamamlamak ve “l’épreuve EP1 du CAP Petite Enfance” adı verilen bir testi başarıyla geçmek gerekmektedir (Republique Française, 2021f). Bu eğitimin ilk 80 saatinin başvuru yapıldıktan ilk 6 ay içinde tamamlanması gerekmektedir. Bu ilk kısım tamamlanınca komşu anneler çocuk kabul edebilmektedir. Geriye kalan 40 saatin de ilk çocuğun kabul süresinden itibaren 3 yıl içinde tamamlanması gerekmektedir. Bu onay 5 yıllığına verilmekte olup, 5 yıl sonra tekrar yenilenmesi gerekmektedir. Tüm bu eğitim ücretsiz olarak sunulmaktadır. Eğitim içerik olarak 3 ana sütundan oluşmaktadır:

- Psiko-duygusal ve fiziksel güvenlik, ilk yardım eğitimi, hijyen bakımı, çocuk konforu, aile hayatı ve ebeveyn dışındaki bakım arasındaki ilişkinin kurulması, çocuğun gelişimi ve desteklenmesi, sosyalleşmesi ve bağımsızlık kazanması için atılması gereken adımlar,
- Mesleğin hak ve görevleri, komşu annenin beden ve ruh sağlığını korumak için alınması gereken önlemler hakkında bilgi, ebeveynlerle sözleşme,
- Küçük çocukları karşılamaya yönelik düzenlemeler, çocuk ve aile için yasal, sosyolojik ve kurumsal çerçeve, komşu annenin çocuğun güvenliği, sağlığı ve gelişimi konularındaki görev ve sorumluluklarına ilişkin bilgi.

Türkiye’ye benzer bir Akdeniz ülkesi olan Portekiz’de de komşu anne olabilmek için ilk olarak 12 yıllık zorunlu eğitimi tamamlamış olma (lise mezunu olma) şartı aranmaktadır. Ayrıca bu mesleğe kişilik olarak uygun olduğu Portekiz Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından uygun görülen kişiler, Portekiz Sertifikasyon Merkezi tarafından onaylanmış olan bir mesleki eğitime tabi tutulmakta, bu eğitimden sonra da kısa bir staj süresi ile iş başında eğitimden de geçirilmektedir. Bu ön eğitim şartı çocuk gelişimi uzmanları ile bu konuda deneyimi olan kişiler için aranmamaktadır. Buna ek olarak komşu anne olarak çalışan kişilere belirli periyotlarla eğitimler verilmektedir. (SGK, 2022).

3.2.5 Çocuk Bakım Seçeneklerinde Devletin Rolü

AB ülkelerinde çocuk bakım sektöründe devletlerin diğer gelişmiş ülkelere kıyasla dahi çok daha aktif bir rol aldığını görmek mümkündür. Her AB ülkesinde olmasa da genel itibariyle birçok AB ülkesinde devlet aile hayatını desteklemek için önemli oranda destekler vermektedir.

(1) kamu okulları vasıtasıyla okul öncesi çocuk bakım hizmeti sunma, (2) özel sektörde hizmet sunucuların kayıt altına alınması, (3) çocuk bakım ile ilgili kuralları belirleme, (4) denetim, (5) finansman ve (6) bilgi sağlama faaliyetlerini gerçekleştirme başlıkları altında toplanabilir.

Almanya’da çocuk bakım hizmetlerini genelde yerel yönetimler, dini organizasyonlar veya özel kuruluşlar yürütmektedir. Federal devlet 2013 yılından bu yana 12 aylık olduktan sonra bütün çocuklara çocuk bakım hizmetine ulaşım sağlamayı yasal olarak taahhüt etmektedir. 3-6 yaş arası çocuklar da okul öncesi kurumlarında bir yer hakkına sahiptirler. Çocuk bakım hizmetlerinin %80’nin maliyeti devlet tarafından karşılanmaktadır. %20’lik kısmını da ebeveynlerin karşılaması gerekmektedir. Bazı eyaletlerde 3 yaşına kadar tamamen ücretsiz çocuk bakım hizmetleri de vardır. Berlin yerel yönetimi de belediyeye bağlı çocuk bakım hizmetlerinin ücretlerini yemek ücreti hariç önemli ölçüde kaldırmıştır. Ayrıca, işyerleri eğer işyerinde kreş imkanı sunarsa federal devletten sübvansiyon alma hakkına da sahiptir (Hoessle, 2016). 1990 yılında çıkarılan Sosyal Kanununun 8. Kitabının 43. Maddesi ile ebeveyn dışında evinde ücret karşılığı çocuk bakım izni yasal olarak düzenlenmiştir. Buna göre, günün bir bölümünde ve haftada 15 saatten fazla ücret karşılığı üç aydan fazla çocuk bakmak isteyen kişinin izin alması gerekmektedir (Bundesamt für Justiz, 2021a). Almanya’da kamunun aile yaşamını desteklemek için harcadığı bütçe GSYİH’nın %3,1’ine tekabül etmektedir (OECD, 2020d).

Avusturya’da çocuk bakım hizmetlerinin kalitesini artırmak, ekonomik olarak erişilebilir olmasını sağlamak ve Barselona Hedefleri’ne erişebilmek için 2014-2017 yılları arasında devlet 440 milyon €’luk bir bütçe ayırmıştır (OECD, 2020f). Bu yatırımların ilk etki analizi sonuçlarına göre, 0-3 yaş arası çocukların kayıtlı bakım hizmetlerinden yararlanma oranı %25 artmış, 3-6 yaş çocuklar için olan hedefe de ulaşılmıştır. Bu kapsamda federal devlet ve belediyeler kamuya ait ve özel çocuk bakım hizmeti sunucularını sübvansiyon etmektedirler. Bazı federal devletler tam zamanlı ve bedava çocuk bakım hizmeti sunarken, bazı federal devletler ise çocuk bakım ücretlerini ailelerin gelir seviyesine göre ayarlamıştır.

Portekiz’de çocuk bakım konusunda devletin hem finansal destek sağlayıcı hem denetleyici hem de sayıca oldukça az olmakla birlikte memur statüsünde komşu anneler vasıtasıyla hizmet sunucu rolü oynadığını söylemek mümkündür (SGK, 2022).

3.2.5.1 Çocuk Bakım Sağlayıcısı Lisans/Kayıt Süreci

Bu bölümde Almanya, Fransa ve Portekiz'deki kayıtlı komşu anne olarak çalışma koşulları ile ilgili kriterler ele alınmaktadır. Lisans alabilmek için (1) çocuklara uygun alan olması (2) maksimum çocuk sayısı (3) çalışanların alması gerekli eğitimler (4) suç geçmişi kriterlerine göre değerlendirmektedir.

Daha önce belirtildiği gibi, komşu annelerin Almanya'da yerel gençlik ofislerine (Jugendamt) kayıt olması gerekmektedir (Bundesministerium FSFJ, 2021b). Yerel gençlik ofisleri istismara uğrayan çocuklardan, ailesi ile sorun yaşayan çocuklara kadar değişik konularda sorumlulukları olan belediyeye bağlı olarak görev yapan bir organizasyondur. Sadece komşu annelik için değil, diğer çocuk bakım hizmetleri ile de bilgi sahibidirler ve çocuklarla yaşanan sorunlarda yol gösterici bir rol oynayabilmektedirler. Komşu annelik ile ilgili yasa, günün bir bölümünde ve haftada 15 saatten fazla ücret karşılığında üç aydan fazla bakmak isteyen kişinin izin alması gerektiğini belirtmektedir (Bundesamt für Justiz, 2021a). Bu kanuna göre bir kişi aynı anda en fazla 5 çocuğa bakabilir. İzin süresi beş yıl ile sınırlı tutulmuştur ve mesleki yeterliliğini de kanıtlaması gerekmektedir. Bu mesleki yeterliliği edinmek için komşu anne adayının 160 saatlik bir eğitimi tamamlayıp eğitimdeki konulardan bir sınavı da geçmesi gerekmektedir. Kanunda evde çocuklara uygun alanın olması gerektiği belirtilmektedir. Bu maddeye uygun bir yer olup olmadığı da komşu anne olarak çalışmak isteyen kişinin evine yapılan ziyaretle aşağıdaki kriterler esas alınarak tespit edilmektedir.

- Oyun oynamak için yeterli alan,
- Çocuklara cazip gelebilecek bir tasarım,
- Uygun oyun ve aktivite materyalleri,
- Kazaları önlemeye yönelik tedbirler ve hijyen,
- Özellikle küçük çocuklar için uyuyacak bir yer ve
- Doğada, ormanlarda veya parklarda oynama ve deneyimleme imkânı.

Ayrıca, komşu annenin bebekler ve küçük çocuklar için ilk yardım kursunu tamamlaması ve suç kaydı olmadığına dair belge sunması gerekmektedir (Bundesministerium FSFJ, 2021b).

Fransa'da komşu annelerin yerel anne ve çocuk sağlık merkezine (Protection Maternelle et Infantile/ PMI) kayıt olması gerekmektedir (Republique Française, 2021f). PMI Fransa'da engelli çocukların desteklenmesi, doğum kontrol yöntemleri ile ilgili bilgi sağlanması, çocukların ve ebeveynlerin tıbbi, psikolojik, sosyal ve eğitsel ihtiyaçlarını tespit etmek gibi rolleri de vardır. Komşu annelik ile ilgili yasa çok detaylı olarak hazırlanmıştır. Komşu anne onayının alınmasında hizmet sunulması planlanan alanın ışık alan, havadar olmasından, hizmet sunucusunun sigara içip içmediğine kadar detaylar bir faktör olarak sıralanmıştır. Ayrıca, komşu anne adayının iletişim kurabilecek derecede Fransızca konuşabilmesi ve zorunlu eğitimi tamamlaması da birer koşuldur. Çocukların uyumasına, yemek yemesine, oynamasına izin verecek ölçüde geniş olması gerektiği belirtilmiştir. Ev kazalarına

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

karşı tedbir alınması gerektiği, ilaçların çocukların erişebileceği yerlerde olmaması ve yine deterjan gibi çocuklara zararlı maddelerin de çocukların ulaşım alanında olmaması gerektiği belirtilmiştir. Çocuğun uyuyacağı yatak yaşına uygun olması gerektiği ve oyuncakların normal güvenlik gereklerine uygun oyuncaklar olması gerektiği belirtilmiştir. Çocuğun vakit geçireceği alanda merdivenler, pencereler, balkonlar, ocak ve elektrik tesisatı ile ilgili güvenlik tedbirlerinin alınmış olması gerektiği belirtilmiştir. Karbonmonoksit zehirlenmesine karşı ısıtma sisteminin güvenli olduğuna dair sertifika gerekmektedir. Acil durumlarda ulaşılmak için iletişim vasıtalarına sahip olunması gerektiği ve acil durum telefon numaralarının ve PMI iletişim bilgilerinin görünür bir yerde olması gerektiği ile ilgili de madde bulunmaktadır.

Eğer komşu annenin evi yol kenarında veya göl veya nehir kenarında ise ya da evde havuz var ise, çocuğun buralara kendi başına ulaşımına karşı tedbirler alınmış olması da beklenmektedir. Hizmet sunulması planlanan evde evcil hayvan var ise, komşu annenin hayvanın çocuğun sağlığına oluşturabileceği tehlike konusunda bilinçli olması ya hayvanın çocuktan uzak bir yere kapatılması veya güvenli bir şekilde vakit geçirmelerinin temin edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, çocuğun ailesinin bu konuda bilgilendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğer çocuk ile bir vasıtayla seyahate gidilecekse, ailelerinden yazılı izin belgesi alınması gerekmektedir. Bu durumda çocuğun yaşına uygun olarak yol güvenliğini sağlayacak emniyet kemeri ve araba koltuğu gibi araçlar kullanılması gerektiği belirtilmiştir (Republique Française, 2021e).

Başvuru sırasında kişinin kimlik belgesi veya oturma izni, oturduğu adresi ispat eden belge, evde yaşayan bütün kişilerin suç geçmişlerini gösteren belge, doktordan alınan çocuk hizmeti sunmak isteyen kişinin ruh ve fiziksel sağlığının bu hizmetlere mani olmayacağını gösteren sağlık raporu, aşılı olup olmadığını gösteren belge de talep edilmektedir. (Mon Comte, 2021) İzin süresi beş yıl ile sınırlı tutulmuştur ve adayların mesleki yeterliliğini de kanıtlaması için 120 saatlik bir eğitimi tamamlayıp ve eğitimdeki konuları içeren bir sınavı da geçmesi gerekmektedir. Başvuru evrakı gönderildikten sonra PMI ile bir görüşme ve PMI'dan yetkililerin ev ziyareti aşamalarının da geçilmesi gerekmektedir. Fransa'daki kurallar bir komşu annenin 6 yaşının altında maksimum 4 çocuğa bakmasına imkan vermektedir (Republique Française, 2021d).

Portekiz'de komşu annelik sisteminin 2015 yılında yapılan 115/2015 No'lu düzenleme ileyasal çerçevesi çizilmiştir. Portekiz'de komşu anneler bağımsız çalışabildiği gibi bir özel sosyal dayanışma kurumuna bağlı olarak da hizmet sunabilmektedir. Bir kuruma bağlı olarak çalışan komşu anne sistemi aile kreşi (Family Crèche) olarak adlandırılmaktadır ve bu sisteme ilişkin detaylar 232/2015 sayılı yönetmelikle belirlenmiştir. Portekiz'de bir komşu annenin maksimum 4 çocuğa bakma izni vardır. Eğer henüz ilkökul çağına gelmemiş çocuğu varsa, kendi çocuğunun yanında en fazla 3 çocuğa bakabilmektedir. Baktığı çocuklar arasında sadece 1 özel gereksinimli çocuk bulunmasına izin verilmektedir. Ayrıca bu ülkede de bu meslekle iştilal eden kişilerin evlerinde çocukların barınması, beslenmesi, oynaması, dinlenmesi vb. için

gerekli fiziksel şartların karşılanması ve evlerin hijyen ve güvenlik kurallarına uygun olması olmazsa olmaz şartlardan biridir. Buna ek olarak bu mesleği yapan kişilerin kendileri ile birlikte evlerinde birlikte yaşadıkları kişilerin sağlık belgelerini ve adli sicil kayıtlarını sunmaları gerekmektedir (SGK, 2022).

3.2.6 Destek / Finansman

AB ülkelerinde devletlerin çocuk bakım sorumluluklarının getirdiği mali yüklerin önemli bir kısmını kamusal kaynaklardan karşıladığı görülmektedir. Almanya örneğine baktığımızda devletin bütün ailelere *kindergeld* adı verilen çocuk yardımı sağladığı görülmektedir. Bu ödeneğin amacı çocukların temel gereksinimlerinin karşılanmasıdır. 2021 yılı itibarıyla birinci ve ikinci çocuğa 219 €, üçüncü çocuğa 225 €, dördüncü ve sonraki her çocuğa 250 € ödeme yapılmaktadır (Bundesagentur für Arbeit, 2021a). Bu yardım çocuk 18 yaşına gelene kadar devam etmektedir. Ayrıca, gelir seviyesi düşük olan aileler için *Kinderzuschlag* çocuk ödeneği de sağlanmaktadır. 2021 yılı itibarıyla her bir çocuk için alınabilecek çocuk ödeneği maksimum 205 € olarak belirlenmiştir. Çocuk ödeneği, gelir, evdeki çocuk sayısı ve oturlan evin kirası/masraflarına göre belirlenmektedir. Çocuk ödeneği 6 aylığına onaylanmakta ve eğer ihtiyaç devam ediyorsa, tekrar başvuru yapmak gerekmektedir. İşsizlik maaşı alanların (Arbeitslosengeld II) çocuklarının eğitim ve sosyal faaliyetlere katılımının desteklenmesi için bu kişiler “Leistungen für Bildung und Teilhabe (Bildungspaket)” olarak adlandırılan bir ödenekten de yararlandırılmaktadır. Bu ödenekle özel ders ücretlerinin tamamı, çocuğun bir spor klübüne üyelik masraflarının bir kısmı ve spor ekipmanları veya müzik enstrümanları masraflarının bir kısmı karşılanmaktadır (Bundesagentur für Arbeit, 2021b).

Çalışan anneler için *Mutterschaftsleistungen* adı verilen annelik yardımı da bulunmaktadır. Bu yardımdan faydalanmak için annenin yasal olarak zorunlu sağlık sigortasının olması gerekmektedir. Bu yardım Almanya’da doğum izni olan 14 hafta süresince maksimum günde 13 € olarak ödenmektedir (Bundesamt für Justiz, 2021b). Diğer bir maddi destek Elterngeld olarak adlandırılan ebeveynlik yardımudur. Bu yardım yeni çocuk sahibi olmuş anne-babaların çocuklarını kendilerinin yetiştirmesine imkan vermek ve çocuk bakımı ile geçen süre zarfında kaybedecekleri gelirin bir kısmını telafi etmek için ödenmektedir. Bu kapsamda, ya daha yüksek bir tutardan 12 ay faydalanılmakta veya bundan daha düşük bir tutardan 24 ay faydalanılmaktadır. (Bundesministerium FSFJ, 2021a). 2021 yılı itibarıyla temel ebeveynlik ödeneği ile ayda 300-1.800 € arası bir gelir elde etmek; artı ebeveynlik ödeneği ile ayda 150 ile 900 € arası bir gelir elde etmek mümkündür. Bu iki ödenek arasında alınan toplam para aynıdır, fakat artı ebeveynlik ödeneğinde bu tutar daha uzun süreye yayılmış şekilde alınabilmektedir. Ödenecek miktar, kişinin doğumdan önceki net geliri ile doğumdan sonra kaybettiği net gelir arasındaki farkın %65’ine tekabül etmektedir (BFSFJ, 2021b).

Ayrıca, çocuğunu yetiştirmek için işinizden ücretsiz izin almanıza olanak sağlayan *Elternzeit* olarak isimlendirilen ebeveynlik izni de bulunmaktadır. Ebeveynlik izni çocuğun 3. doğum gününe kadar veya çocuğun 3. ile 8. doğum günü arasında

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

parça parça da alınabilmektedir. Bu süre zarfında çalışılmayacağı için ebeveynlik yardımından faydalanılabilmektedir. Bu iznin faydası, ebeveynin çocuğunu yetiştirdikten sonra aynı işe dönmesine imkan vermesi ve işten atılmasının önüne geçmesidir. Bu izin *Bundeselternzeitgesetz (BEEG)* adı verilen Federal Ebeveynlik İzni Yasasıyla düzenlenmiştir (BFSFJ, 2021a).

Diğer bir destek alanı da çocuk bakım hizmetlerinin masraflarının karşılanması ile ilgilidir. Komşu annenin sunduğu hizmetin masrafları genellikle devlet, belediye ve veliler tarafından karşılanır. Maliyet katkı paylarının (veya katılım ücretlerinin) miktarı çoğunlukla ebeveynlerin gelirine bağlıdır. Gelirin az olması veya hiç olmaması durumunda, sorumlu gençlik dairesi (Jugendamt) de masrafların tamamını karşılayabilir (Bundesministerium FSFJ, 2020b). Ücreti kamu kaynaklarından finanse edilmesi gereken bir çocuk komşu anneye geldiği zaman, komşu anne gençlik dairesinden (Jugendamt)'dan nakit yardım alır. Gençlik dairesi aracılığıyla kamu fonlarından ödenen miktar aşağıdaki kalemler dikkate alınarak belirlenir (Bundesministerium FSFJ, 2020c).

- Çocuklar için yiyecek, tüketim maliyetleri (kira, su, elektrik), oyuncaklar vb. için malzeme giderleri
- İlgilenilen çocukların sayısı ve destek ihtiyaçları dikkate alınarak gündüz bakım görevlisi tarafından sağlanan desteğin kalitesine bağlı bir miktar (performans ödemesi)
- Çocuk bakıcısı için kaza sigortası için sosyal yardım
- Satın alınmış yaşlılık sigortası ile sağlık sigortası için katkı payının yarısı

Alman devleti 14 yaşına kadar çocuk bakım giderlerinin 2/3'ünün özel gider olarak maksimum 4.000 €'ya kadar vergiden düşülmesine imkân vermektedir (steuernetz.de, 2021).

Almanya'da kamu kurumları, çocuk bakım masrafları özel olarak karşılandığı durumda, ebeveynler (vasiler) ve çocuk bakım görevlisi arasında yapılması faydalı olan bir sözleşme ile bilgi sağlama fonksiyonunu da yerine getirmektedirler. Örnek bir sözleşmeye de erişmek mümkün olmaktadır. Aşağıdaki hususların sözleşmeye dâhil edilmesi de Aile Bakanlığı (BFSFJ) tarafından tavsiye edilmiştir:

- Bakım, yetiştirme ve eğitim hedefleri
- Bakım süresi ve yeri
- Ücret
- Ödeme yöntemleri
- Hastalık
- Tatil
- Zarar olması durumları ve sigorta
- Çalışma ilişkisinin sona ermesi (fesih düzenlemeleri)
- Gizlilik
- Yazılı nüshalar

Fransa'yı incelediğimizde de devletin çocuk sayısına, ailede çalışan kişi sayısına ve toplam gelire dayalı olarak belirlenen *prime à la naissance (Paje)* adı verilen doğum yardımı sağladığı karşımıza çıkmaktadır. Bu ödeneğin amacı doğum ile ilgili masrafların karşılanmasına yardımcı olmaktır. 2021 yılı itibarıyla 1 çocuğu olan bir hanede eğer 1 kişinin geliri varsa ve bu gelir de 32.455 €'nun altındaysa, doğum⁷ için bir defalığına 948,28 € ödeme alınabilmektedir (Republique Française, 2021j). İkincisi, yine çalışan kişi sayısı ve gelir miktarına bağlı olarak belirlenen *L'allocation de base* adı verilen temel çocuk yardımı bulunmaktadır. Bu yardımdan maksat çocuğun bakımı ve eğitimi ile ilgili masrafların finanse edilmesine yardımcı olmaktır. Yıllık geliri 27.165 €'nun altında olan bir çiftin çocukları için aylık 171,91 €, geliri 27.165-32.455 € arasında olan bir çiftin çocukları için aylık 85,95 € ödeme yapılmaktadır. Bu ödenek 3 yıl boyunca ödenir (Republique Française, 2021a).

20 yaşından küçük 2 ve daha fazla çocuğu olanların yararlanabildiği *Allocations Familiales* diye isimlendirilen aile yardımı bulunmaktadır. Yardımların miktarı kaynaklara, bağımlı çocukların sayısına ve yaşlarına bağlıdır. 3 çocuklu bir aile için maksimum tutar 2021 yılı itibarı ile 301,30 €'dur (Republique Française, 2021c). Diğer bir nakdi destek *Prestation Partagée d'éducation de l'enfant (PreParE)* olarak adlandırılan ebeveynlik⁸ yardımudur. Almanya'dakine benzer şekilde bu yardım, yeni çocuk sahibi olmuş anne babaların çocuklarını 3 yaşına kadar kendilerinin yetiştirmesine imkan vermekte ve çocuk bakımı ile geçen süre zarfında kaybedecekleri gelirin bir kısmını telafi etmektedir. 3 ve daha fazla çocuğu olan aileler için daha yüksek miktarda fakat daha kısa süreli olan bir opsiyon da bulunmaktadır. 2021 yılı itibarıyla PreParE ile eğer ebeveynlerden biri hiç çalışmıyorsa ayda 398,80 € destek, yarı zamanlı çalışıyorsa 257,80 € destek alması mümkündür. 1. çocuk için maksimum 6 ay, 2 veya daha fazla çocuk için maksimum 24 ay kullanılabilir (Republique Française, 2021k). Bu ödenek ebeveynler arasında bölünerek de kullanılabilir ve yararlanılacak tutar gelire bağlı değildir.

Son olarak da ebeveyn dışı bakım durumlarında Fransa'da devlet *Complément de Libre Choix du Mode de Garde (CMG)* adı verilen çocuk bakım masrafları desteği sağlamaktadır. Kamu kaynaklarından finanse edilen kısım ebeveynin bakıma muhtaç çocuk sayısına, çocukların yaşına ve gelirine bağlı olarak değişmekte ve giderlerin en fazla %85'i kamu kaynaklarından karşılanmaktadır. Bu destekten yararlanmak için ebeveynin çalışıyor olması, hizmet alan çocuğun 6 yaşından küçük olması ve kayıtlı bir komşu anneden veya dadıdan ya da mikro kreş olarak adlandırılan gündüz bakımevlerinden ayda en az 16 saat hizmet alması gerekmektedir. Finansmanı kamu kaynaklarından CAF adı verilen bir aile yardım fonu sağlamaktadır. Eğer ebeveyn normal mesai saatleri dışında da çalışıyorsa, çocuk veya ebeveyn engelli ise kamu tarafından karşılanan tutar artırılabilir (Republique Française, 2021h).

⁷ 20 yaşından küçük bir çocuk evlat edinildiğinde 2021 yılı için hanedeki gelir ve bakıma muhtaç çocuk sayısına göre değişmekle beraber 1.896,57 €'ya kadar destek almak mümkündür. (Republique Française, 2021i)

⁸ Eğer bir çocuk ağır hasta, yaralı veya engelli ise ve ebeveyn tarafından bakıma muhtaç ise, ebeveynin *Allocation Journalière de Présence Parentale (AJPP)* olarak adlandırılan hasta çocuk yardımı ödeneğinden en fazla 3 yıl faydalanabilir. (Republique Française, 2021b)

Portekiz’de devletin hedefi bebeklikten itibaren çocuk bakım hizmetlerinin tüm ailelere ücretsiz olarak sağlanmasıdır. Fakat 2022 yılı itibarıyla halen çocuk bakım hizmetinden yararlanan aileler gelirlerine bağlı olarak katkı payı ödemektedirler. Düşük geliri olan ailelerin ödeyemedikleri tutarlar Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından karşılanmaktadır (SGK, 2022).

3.2.7 Denetim ve Vergilendirme

Almanya’da komşu annelerin denetim fonksiyonunu da yerel gençlik ofisleri (Jugendamt) yürütmektedir (The Bundesverband für Kindertagespflege, 2021). PMI olarak kısaltılan Anne ve Çocuk Sağlığı Merkezleri Fransa’da komşu annelerin ve diğer 6 yaş altı çocuklara hizmet veren müesseselerin denetimini üstlenmektedir (Collombet & Unterreiner, 2019). Çocukların psikolojik sağlığı ve engelli çocuklar ile ilgili de yerelde faaliyetler yürüttüğü için yerel ofislerin her bir ilçede bulunan komşu anneleri denetlemeleri avantajlı görünmektedir. Komşu annelerin PMI’ya aşağıdaki hususlarda değişim oldukça bilgi vermeleri gerekmektedir (UFNAFAAM, 2020).

- Her kabul edilen çocuk için, çocuğun adı ve yaşı ile ebeveynlerinin iletişim bilgileri,
- Her çocuğunun geliş ve gidiş saatleri ve
- Çocukların zarara uğrayabileceği ev kazalarına karşı sigorta.

Almanya’da komşu anneler genellikle serbest meslek kapsamında kaydedilmektedir fakat bazı durumlarda istihdam da edilebilmektedirler. Komşu anneler ya Gençlik İdareleri (Jugendamt) veya belediyeler tarafından kamu fonlarından finanse edilmekte veya ebeveyn tarafından ücret ödenmektedir. Ödemenin Gençlik İdaresi tarafından mı yoksa doğrudan ebeveynler tarafından mı yapıldığı vergi açısından önemli değildir. Hem sağlanan hizmetin kamu kaynaklarından ödenen kısmı hem de hizmet üretme maliyetlerinden geri ödenenler (kira, elektrik, çocuklar için gıda vb.) gibi tüm gelirler serbest meslekten elde edilen kapsamında ve vergiye tabi gelirler olarak sınıflandırılmıştır. Gelir vergisi beyannamesi ile vergi dairesine bildirilmesi zorunlu kılınmıştır (Bundesministerium FSFJ, 2020a).

Vergilendirme, bütün vergilendirilebilir gelirden işletme giderleri düşüldükten sonra kalan kâr üzerinden yapılmaktadır. Gelir 2021 yılı için 9.744 €’nun (evli çiftler için toplam 19.488€’nun) altındaysa vergiden muafiyet söz konusudur (Bundesministerium FSFJ, 2021c). Aşağıda belirtilen giderler gelirden düşülebilmektedir.

- Gıda, donanım (mobilya), aktivite malzemeleri, mesleki kaynak kitaplar,
- Çocuk bakımı için kullanılan binaların kira ve işletme giderleri,
- İletişim masrafları,
- İleri eğitim harcamaları,
- Faaliyetle doğrudan ilgili olması kaydıyla sigorta şirketlerine yapılan katkılar
- Yolculuk masrafları,
- Boş zamanın fırsat maliyeti

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Komşu annenin vergi sürecini basitleştirmek için Alman devleti aylık ve çocuk başına belirlenen sabit oranlı işletme giderleri uygulama hakkı da vermiştir. Sabit oran yerine daha yüksek işletme giderleri beyan etme seçeneği de vardır, fakat bu durumda beyanın kanıtlayıcı dokümanlar ile belgelendirilmesi gerekmektedir. Bir sene içinde komşu annenin ya sabit oranlı işletme giderleri ya da bireysel beyandan birini seçmesi gerekmektedir, sene içinde bu sistemler arasında geçiş yapmasına müsaade edilmemiştir. Sabit oranda, günde ortalama 8 saat veya daha fazla bakım için çocuk başına aylık 300 € gider beyan edilmesine izin verilmiştir. Haftada 40 saatten daha az bir süre için, Maliye Bakanlığı'nca belirlenen oranlar üzerinden bir indirim yapılarak gider beyan edilmesi esas kabul edilmiştir.

Bir komşu annenin hastalığı, tatili veya eğitimi nedeniyle hizmet veremediğinde kullanılmak üzere başka bir komşu annede 'boş yerler' tutulmakta ve bu yerleri tutan komşu anne de kamu kaynaklarından ödeme almaktadır. Vergilendirme sürecinde sabit oran olarak bu boş yer başına 40 € gider düşülmesine izin verilmektedir. Boş alanlar dolduğunda ise, sabit oranlı işletme giderlerinin orantılı olarak azaltılması beklenmektedir.

Birçok ülkede olduğu gibi Almanya'da da evli çiftlere yönelik vergi avantajları vardır. Bu avantajlardan yararlanmak için gelir vergisinin ortak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için de komşu annenin de eşinin geliri toplam gelire dahil edilerek beyan edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Komşu annelerin zorunlu emeklilik sigortası için ödedikleri katkı payları ile zorunlu sağlık sigortasına ödedikleri katkı payları ana formda özel harcamalar olarak ifade edilebilmektedir. Fakat Gençlik İdaresinin bu sigortalar için katkı yaptığı kısımlar vergiden muaf tutulmuştur. Komşu anne tarafından ödenen kısım sadece özel harcamalar olarak vergiden düşülebilmektedir. Benzer şekilde gençlik dairesi komşu anneye ekipman ve mobilyalar için sübvansiyonlar veya ödemeler yaptıysa bu kalemler gelir vergisinden düşülememektedir. Komşu anneler kendi hesaplarına çalışıyorsa Lohnsteuernkarte denilen gelir vergisi kartına ihtiyaçları yoktur. Ebeveyn dışındaki 3. kişilerin sağladığı hizmet ticaret olarak sayılmadığı için, Gewerbesteuer denilen ticaret vergisi de uygulanmamaktadır. Ayrıca, kayıtlı bir komşu anne katma değer vergisine de tabi değildir (Bundesministerium FSFJ, 2021c).

Fransa'da da Almanya'dakine benzer şekilde komşu annelerin gelirlerinin gelir vergisi beyanamesi ile vergi dairesine online veya kağıt üzerinden bildirilmesi zorunlu kılınmıştır. Komşu anneler Fransa'da İş Kanunu tarafından işten çıkarma, ücretli izin ve sürekli mesleki eğitim alanında sağlanan koruma hakkını veren "çalışan" statüsünde mesleklerini icra etmektedirler (UFNAFAAM, 2020). Fransa'da komşu anneler çalışan statüsünde olduğu için brüt asgari ücret (2021 yılı itibarıyla 1.589,47 €) onlar için de geçerlidir. Bu tutar çocuk başına saatlik olarak en az 2,95 €'ya tekbül etmektedir (RF, 2021).Fransa'da bu meslek mensuplarına avantajlı bir vergi imkanı verilmiştir. Ancak çocuk alırken meydana gelebilecek her türlü zararı karşılamak için sigorta yaptırımları gerekmektedir. Buna göre, vergilerini bildirmek için 2 alternatif sunulmaktadır.

Komşu anneler yıl içinde alınan hem maaş hem de diğer ödenekleri beyan edebilirler. Bu durumda, vergi idaresi en az 8 saat bakılan çocuk başına günlük 30,45 € (saatlik asgari ücretin 3 katı) gider kesintisi yapılmasına izin vermektedir. Çocuk eğer hasta veya engelli ise 40,60 € gider kesintisine, çocuğa 24 saat bakılıyorsa yine 40,60 € gider kesintisine izin verilmektedir. Çocuğa bakılma saati günde 8 saatten az ise, düşülebilecek gider miktarının da azaltılması istenmektedir. Bütün gelirlerin bildirildiği bu yöntemin vergi açısından avantajlı olduğu da belirtilmiştir. İkinci alternatifte, komşu anne sadece kendine ödenen maaşı beyan eder. Bu durumda da isterse maliyetler için %10'luk stardart kesinti yapmayı veya gerçek maliyetleri düşmeyi (mahsup etmeyi) tercih edebilir. Gerçek masrafların düşülmesi, komşu anneliğin kurulduğu ilk yıl daha uygun olacağı belirtilmiştir (Republique Française, 2021g).

Portekiz'de komşu anneler Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından lisanslanmakta ve denetlenmektedir. Komşu anneler Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından belirli periyotlarla ziyaret edilmekte, bir kuruma bağlı olarak çalışan komşu anneler ise ek olarak o kurum tarafından da devamlı (çalışma ziyaretinde belirtildiği kadarıyla haftada 1 ziyaret edilen komşu anneler de bulunmaktadır) ziyaret edilmektedir. Kurumlar, belirlenen şartlara uygun olmayan durumlara mühadele edilebilmektedir. Ayrıca, komşu anne ile bakım sözleşmesi imzalayan ebeveynler de Sosyal Sigortalar Kurumuna komşu anne ile ilgili online veya yazılı olarak şikayette bulunma hakkına sahiptir (SGK, 2022).

Portekiz'de komşu anne olarak çalışanlar kendi hesabına bağımsız çalışan statüsündedirler ve bu kişilerin vergilendirmesi beyan ettikleri gelir üzerinden yapılmaktadır. Bir kuruma bağlı olan komşu anneler ise Kurumla yaptıkları sözleşme esaslarına göre Kuruma şahsi hizmet satış faturası kesmekte ve buna göre vergilerini ödemektedirler. Komşu annelerin vergilendirme açısından bir avantajları olmadığı çalışma ziyaretinde belirtilmiştir (SGK, 2022).

3.3 Erken Dönem Çocuk Bakımı Hususunda Türkiye'de Alternatifler

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de çocuk bakımı hususunda ebeveyn tarafından bakım, akrabalar tarafından bakım, çocuk bakımevi veya kreşler, okul-öncesi eğitimi ve ücretli dadılar gibi farklı seçenekler bulunmaktadır. Bu bakım seçenekleri ile ilgili bilgi Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü (HNEE) tarafından her 5 yılda bir düzenli olarak yapılan "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması"nda (TNSA) mevcuttur. TNSA Türkiye'deki kadın nüfusu temsil eden bir örneklem ile yapılmaktadır. Bu nedenle, sonuçlar Türkiye'deki çocuk bakım seçeneklerini temsil edebilir kabiliyettir. Tablo 8'de 2003 ile 2018 yılları arasında 5 yaş ve altında çocuğu olan ve çalışan kadınların kullandığı çocuk bakım seçenekleri görülmektedir. Buna göre çalışan kadınlar arasında dahi çocuğuna kendi bakma tercihinin yaygın bir uygulama olduğu görülmektedir. Bu durum ise, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar için mümkün olabilir. Ücretli bakıcı ve çocuk yuvası veya kreş gibi kurumsal bakım kullanımı ise 2003 yılında %4 civarındayken, 2018 yılına kadar sürekli olarak artış göstermiş ve %12,45 olarak gerçekleşmiştir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 8: 0-5 Yaş Arası Çocuklar İçin Bakım Seçenekleri Kullanım Oranları

	2003	2008 ⁹	2013	2018
Kendi bakan	38.76	34.68	27.21	23.75
Kocasını bakan	2.28	2.47	2.49	2.87
Büyük kız çocuk	12.19	7.4	7.32	4.02
Kadının annesi	7.63	8.96	15.06	16.28
Kocanın annesi	20.05	23.38	18.78	18.01
Büyük erkek çocuk	1.1	0.65	1.38	0.38
Diğer akrabalar	6.37	4.81	5.66	3.07
Ücretli bakıcı	4.32	4.94	6.63	8.81
Kurumsal bakım	4.17	5.97	12.29	12.45
Diğer	3.15	6.76	3.17	10.35

Kaynak: HNEE, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003-2018

Tablo 9’da da aynı dönem için fakat ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar haricindekiler için çocuk bakım seçenekleri gösterilmektedir. Ücretli bakım hizmeti kullananların oranının %7 ile %10 arasında değişmekte olduğu, kurumsal bakım hizmeti kullananların zamanla arttığı ve 2018 yılında %15 seviyesine geldiği görülmektedir.

Tablo 9: 0-5 Yaş Arası Çocuklar İçin Bakım Seçenekleri (Ücretsiz Aile İşçisi Olmayan Kadınlar)

	2003	2008 ¹⁰	2013	2018
Kendi bakan	38.29	32.17	25.27	19.49
Kocasını bakan	3.53	3.48	2.75	3.48
Büyük kız çocuk	7.51	5.33	4.95	2.32
Kadının annesi	11.78	13.11	17.95	18.56
Kocanın annesi	13.55	17.42	15.02	16.94
Büyük erkek çocuk	1.18	0.61	1.28	0.23
Diğer akrabalar	4.86	4.1	4.21	3.25
Ücretli bakıcı	4.32	4.94	6.63	8.81
Kurumsal bakım	7.81	9.02	16.12	14.62
Diğer	3.69	6.96	3.17	10.44

Kaynak: HNEE, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003-2018

⁹ 2008 yılında 6 yaştan küçük çocuğu olanlara hangi çocuk bakım seçeneğini kullandığı sorulmuştur. 2003 ile tutarlılık açısından bütün yıllarda 5 yaşın altında çocuğu olanlar için olan değerleri yansıtmaktadır.

¹⁰ 2008 yılında 6 yaştan küçük çocuğu olanlara hangi çocuk bakım seçeneğini kullandığı sorulmuştur. 2003 ile tutarlılık açısından bütün yıllarda 5 yaşın altında çocuğu olanlar için olan değerleri yansıtmaktadır.

3.3.1 0-36 Aylık Çocukların Bakım Seçenekleri

0-3 yaş arası çocukların da bakımı için birçok seçenek vardır. Fakat bu dönem aynı zamanda çocuğun anneye ihtiyacının en fazla olduğu dönemdir. Tablo 10'da 0-3 yaş arası çocukları olan ve çalışan annelerin kullandığı çocuk bakım seçenekleri gösterilmektedir. Görüldüğü üzere, çocuğuyla kendi ilgilenen anneler %30 civarında seyretmektedir. Bu yaş grubunda babası tarafından bakılan çocuklar %2 civarındadır. En yaygın çocuk bakım seçeneklerinden biri de babaanne ve anneanne tarafından bakımdır. Bu yaş grubu için ücretli bakıcı oranı kurumsal bakım oranından belirgin ölçüde yüksektir. Bununla beraber hem ücretli bakıcı hem de kurumsal bakım kullanma yüzleri yıllar içinde artış göstermiştir.

Tablo 10: 0-3 Yaş Arası Çocuklar İçin Bakım Seçenekleri Kullanım Oranları

	2003	2008 ¹¹	2013	2018
Kendi bakan	37.02	32.73	27.52	23.39
Kocası bakan	1.74	2.73	2.46	2.34
Büyük kız çocuk	11.4	8	6.57	2.92
Kadının annesi	7.82	10	16.43	18.13
Kocanın annesi	22.37	27.82	21.36	17.25
Büyük erkek çocuk	1.09	0.55	1.44	0.58
Diğer akrabalar	7.06	5.45	6.78	3.8
Ücretli bakıcı	4.99	6.36	8.21	11.7
Kurumsal bakım	2.39	2.18	5.54	9.06
Diğer	4.13	4.19	3.69	10.82

Kaynak: HNEE, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003-2018

Tablo 11'de de ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar hariç tutularak hazırlanmış olan veriler görülmektedir. Buna göre de her bir anket yılı için ücretli bakıcı oranı belirgin oranda kurumsal bakımdan daha yüksektir. Bu da küçük yaş grubu çocuklar için kurumsal bakım alternatiflerinin az olduğundan kaynaklanıyor olabilir ya da bu yaş grubu için ebeveynler ücretli bakıcı tarafından evde bakımı daha uygun bir seçenek olarak değerlendiriyor olabilirler. Bununla beraber, 2018 yılında kurumsal bakım oranı %11 seviyesine yükselmiştir. Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2016 sonuçlarına göre de en yaygın kullanılan bakım seçeneği %65 ile çocuğun babanesi veya anneanesi tarafından bakılmasıdır. Bu anket sonuçları da TNSA sonuçları ile aynı minvaldedir. Kurumsal bakımın oranı %6 olarak gerçekleşmiştir. Resmi kayıtlı olarak çocuk bakımı hizmeti alınması oranı çok düşüktür (%1.45). Resmi olmayan çocuk bakım hizmetleri alınmasının başka bir çocuk bakım hizmeti kategorisine girdiği düşünülmektedir ve bu kategori de toplamın %11'i civarındadır.

¹¹ 2008 yılında 6 yaştan küçük çocuğu olanlara hangi çocuk bakım seçeneğini kullandığı sorulmuştur. 2003 ile tutarlılık açısından bütün yıllarda 5 yaşın altında çocuğu olanlar için olan değerleri yansıtılmaktadır.

Tablo 11: 0-3 Yaş Arası Çocuklar İçin Bakım Seçenekleri (Ücretsiz Aile İşçisi Olmayan Kadınlar)

	2003	2008 ¹²	2013	2018
Kendi bakan	36.9	31.16	26.27	17.73
Kocası bakan	2.4	3.86	2.82	2.84
Büyük kız çocuk	7.64	5.34	3.39	1.42
Kadının annesi	12.88	14.84	19.77	21.28
Kocanın annesi	15.07	21.36	18.08	16.67
Büyük erkek çocuk	0.87	0.3	1.13	0.35
Diğer akrabalar	4.59	4.75	4.8	3.9
Ücretli bakıcı	9.83	10.39	11.3	14.18
Kurumsal bakım	4.8	3.56	7.63	10.99
Diğer	5.03	4.45	4.8	10.63

Kaynak: HNEE, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003-2018

3.3.2 Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Arzı

Bu bölümde kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin detaylandırılması amaçlanmıştır. Türkiye’de kurumsal çocuk bakımı hizmetleri kreşler, gündüz bakımevleri ve çocuk klüpleri aracılığıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) denetiminde ve okul öncesi eğitimi anaokulları ve anasınıfları vasıtasıyla Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) denetiminde verilmektedir.

Tablo 12’de ilk iki sütunda ASHB’ye bağlı kuruluşlara ait göstergeler, son iki sütunda da hem ASHB hem de MEB’e bağlı toplam ülke genelindeki çocuk bakım hizmetlerine ait göstergeler sunulmaktadır. Buna göre, 2019 yılı itibarıyla Türkiye’de toplam 32.554 çocuk bakım hizmeti sağlayan kuruluş ile 1.629.720 çocuğa bakım hizmeti sağlanmıştır. 2011 yılından 2019 yılına çocuk bakım hizmeti sunan toplam kurum sayısı %13.7, öğrenci sayısı %39.3 artmıştır. 2019 yılı itibarıyla hizmet sağlayıcıların yaklaşık %8’i ASHB bağlı kreşler, gündüz bakımevleri ve çocuk klüpleri¹³ oluştururken, kabaca %92’si MEB onaylı anaokulları oluşturmaktadır.

¹² 2008 yılında 6 yaştan küçük çocuğu olanlara hangi çocuk bakım seçeneğini kullandığı sorulmuştur. 2003 ile tutarlılık açısından bütün yıllarda 5 yaşın altında çocuğu olanlar için olan değerleri yansıtmaktadır.

¹³ Çocuk klüpleri, ilkokul ve ortaokul eğitimine devam eden çocuklara hizmet veren, çocukların derslerini çalışmalarına, ödevlerini yapmalarına yardımcı olunan ilgi ve yetenekleri doğrultusunda sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlenen kuruluşlardır.

Tablo 12: Çocuk Bakımı Kurumları ve Öğrenci Sayısı

Yıl	ASHB'ye Bağlı		ASHB ve MEB'e Bağlı
	Özel Kreş, Gündüz Bakımevi vb.	Öğrenci Sayısı	Okul Öncesi Eğitim Kurumu
2011	1.639	52.366	28.625
2015	1.933	63.219	27.793
2016	2.048	79.876	29.293
2017	- ¹⁴	-	31.246
2018	2.443	96.306	31.813
2019 ¹⁵	2.448	99.683	32.554

Kaynak: ASHB Yıllık Faaliyet Raporları, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri

Tablo 13'te 2015 yılı itibariyle ASHB'ye bağlı okulların yaş gruplarına göre hizmet veren kuruluş ve çocuk sayısı raporlanmaktadır. Bu tabloda 2015 yılına ait verilerin kullanılma nedeni daha sonraki yıllarda çocuk yaşları kategorisi bazında dağılımın ASHB Yıllık Raporları'nda bulunmayışındandır. Kreşler, gündüz bakımevleri gibi kuruluşlardan en fazla hizmet alan grup 3-6 yaş arası çocuklardır ve bu yaş grubuna hitap eden kurum sayısı da en fazladır. Tablo 13'te görüldüğü gibi en sınırlı sayıda kurum 0-36 ay arası gruba hitap eden kuruluşlardır. Bu kuruluşların çok az sayıda olması sistemde dar boğaz oluşturmaktadır. Bununla beraber ASHB 2015 Yılı Faaliyet Raporu'na göre toplam çocuk bakım "kapasitesi" 126.812 olarak hesaplanmıştır. Fakat bu kapasitenin yaklaşık %50'si kullanılmaktadır çünkü Tablo 13'te görüldüğü gibi sadece 63.219 çocuk bu kurumlardan bakım hizmeti almıştır.

Tablo 13: Yaşa Göre ASHB'ye Bağlı Kurumların Göstergeleri, 2015

	0-36 ay	36-66 ay	0-66 ay	Diğer (3-12 yaş vs.)
Kurum Sayısı	21	1.002	689	221
Çocuk Sayısı	6.280	52.659	-	4.280

Kaynak: ASHB Yıllık Faaliyet Raporu, 2015

¹⁴ 2017 yılı ASHB'ye ait yıllık rapora ulaşılamadığından boş bırakılmıştır.

¹⁵ 2019 yılı rakamları 2019-2020 eğitim yılına aittir. Bu rapor yazıldığında en son bu veriler erişime açık olduğu için 2019-2020 eğitim yılına ait veriler kullanılmıştır.

Tablo 14'te yaş gruplarına göre herhangi bir okul öncesi eğitim kurumundan eğitim alan öğrenci sayısının o yaş grubu nüfusa bölünmesiyle elde edilen okullaşma oranları gösterilmektedir. MEB'e bağlı anaokulları 0-2 yaş grubundaki çocuklar için hizmet vermediği için tabloda sadece 3 yaş ve üzerine ait oranlar raporlanmıştır.

Buna göre, 5 yaş grubu çocuklarda okul öncesi eğitim alma oranı 2019 yılı itibariyle %75 seviyesine ulaşmıştır. 4 yaş grubunda %33, 3 yaşta ise %13 olarak gerçekleşmiştir. 5 yaş grubunda okul öncesi eğitime katılmanın artık yaygın bir pratik olduğu söylenebilir. 4 yaşta da göreceli olarak bir miktar artış olmasına rağmen, 3 yaşta son 5 yılda çok büyük değişiklik olmamıştır. ASHB'ye bağlı kurumlarda olduğu gibi MEB denetimindeki kurumlarda da en büyük darboğaza küçük yaş grubu çocuklardaki düşük katılım neden olmaktadır.

Tablo 14: Yaş Gruplarına Göre Net Okullaşma Oranı

Yıl	3 Yaş	4 Yaş	5 Yaş
2015	11,74	33,56	67,17
2016	12,48	36,15	70,43
2017	12,37	38,11	75,14
2018	12,40	38,06	75,17
2019	13,31	33,42	75,10

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

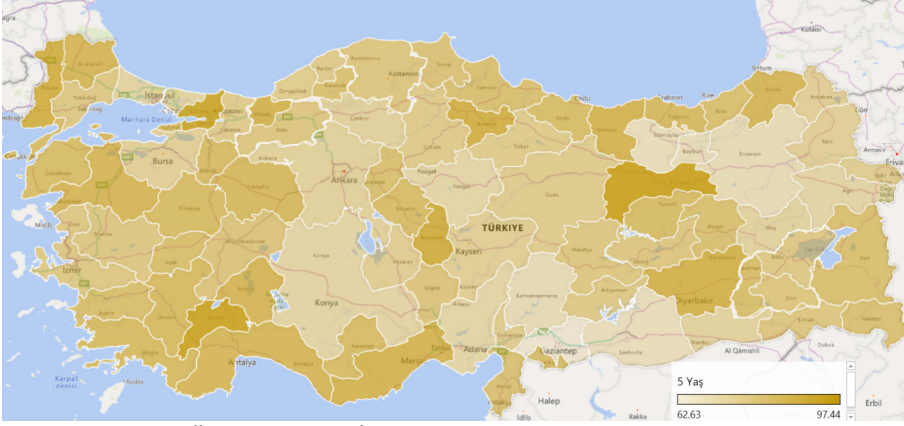
5, 4 ve 3 yaş grubu çocuklarda okullaşma oranının iller arasında dağılımı sırasıyla Şekil 12, 13 ve 14'te gösterilmektedir. Buna göre, 5 yaş grubunda okullaşma oranının en yüksek olduğu il, %97 ile Erzincan, en düşük olduğu il ise, yaklaşık %63 ile Gaziantep'tir. 4 yaş grubu için de okullaşmanın en yüksek olduğu il %54.27 ile yine Erzincan, en düşük olduğu il %19.77 ile Kahramanmaraş'tır. 3 yaş grubunda okullaşma oranının en yüksek olduğu il %28.69 ile Çanakkale, en düşük olduğu il %3.71 ile Muş'tur.

Genel itibariyle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde okul öncesi okullaşma oranlarının düşük olduğu söylenebilir. Diğer bir husus, özellikle 3 yaş grubunda iller arasında çok büyük farklar var iken, 4 yaş grubunda iller arası dağılımın daha benzer hale gelmiş olması ve özellikle 5 yaş grubu çocukların illere göre okullaşma oranları arasındaki farkların belirgin ölçüde azalmış olmasıdır. Elbette okullaşma oranlarına etki eden unsurlardan biri yeterli anaokulu olması, diğeri de ailelerin çocuklarını bu kuruluşlara göndermek istemesidir.

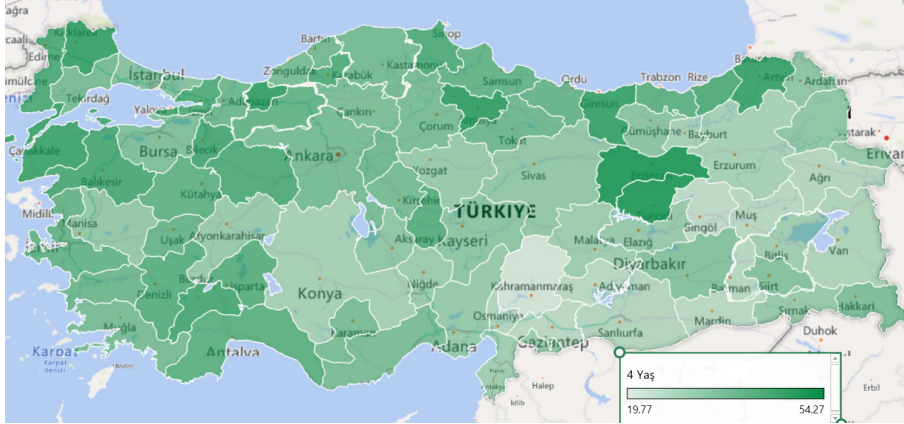
Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 12: 5 Yaş Grubu Çocukların Net Okullaşma Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

Şekil 13: 4 Yaş Grubu Çocukların Net Okullaşma Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019

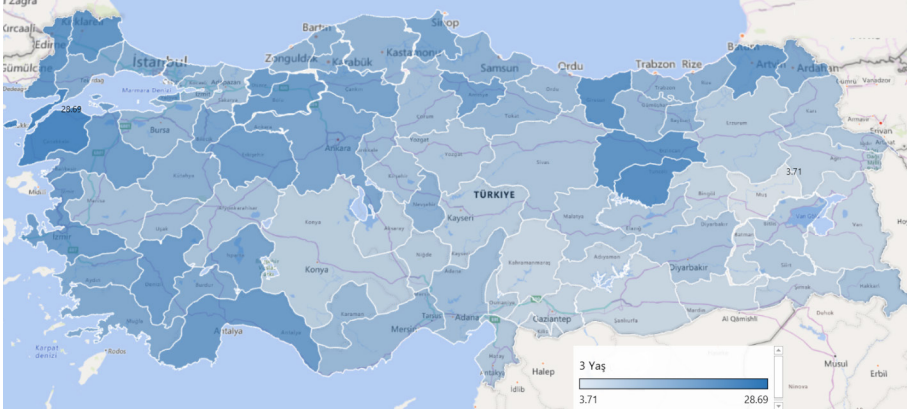

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 14: 3 Yaş Grubu Çocukların Net Okullaşma Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

Yeterli sayıda çocuk bakımı sağlanması için kamu da özel sektör de bu alanda faaliyet göstermektedir. Öncelikle kamu-özel kurum açısından genel resmi görmek odağımızı belirlemek açısından faydalı olacaktır. MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2019-2020 Yıllığı'ndan elde edilen ve Tablo 15'te verilen rakamlara göre hesaplama yapılırken, okul öncesi eğitim veren devlet okulları ile özel okullar kıyaslandığında okul öncesinde eğitim veren okulların %79'u devlet tarafından kurulmuştur. Bütün okul öncesi eğitim kurumları içinde en büyük payı %61 oranı ile bünyesinde anasınıfı olan ilkokullar almaktadır. Hizmet alan çocuk sayısı açısından devlet okullarında çocuk bakımı alanlar toplamın %86'sına tekabül etmektedir. Öğretmenlerin %73'ü de devlet okullarında istihdam edilmektedir. Bununla birlikte, kalite açısından özel okulların önemli bir avantajı olduğu görülmektedir. Çünkü öğretmen başına düşen çocuk sayısı devlet okullarında 18,6 çocuğa tekabül ederken, özel okullarda bu oran 10,9'dur. Ayrıca, özel okulların faaliyet yürüttüğü tüm eğitim kademeleri değerlendirildiğinde okul öncesi eğitimin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. MEB İstatistikleri 2019-2020 Raporu'na göre 2019 yılı itibariyle 13.870 özel öğretim kurumunun 5.655¹⁶ adeti okul öncesi eğitim kurumlarından oluşmaktadır, bu da yaklaşık %41'e tekabül etmektedir.

Yeterli miktarda okul öncesi eğitim olup olmadığı ile ilgili bir diğer gösterge, öğretmen başına düşen çocuk sayısıdır. Aşağıdaki Şekil 15'te bütün okul öncesi eğitim kurumlarındaki öğretmen başına düşen öğrenci sayısı gösterilmiştir. Buna göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde özellikle Şanlıurfa ve Diyarbakır'da öğretmen başına düşen öğrenci oranı çok yüksektir. İstanbul, Bursa ve Kırklareli'de de bu oran yüksektir. Öğretmen başına eğitim alan öğrenci oranının en düşük olduğu il 12.99 ile Karabük olup, en yüksek olduğu il 24.17 ile Diyarbakır'dır.

¹⁶ 5.655 okul öncesi eğitim kurumu sayısına bünyesinde anasınıfı olan 1.259 okul/kurum sayıları dahil edilmemiştir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 15: Okul Öncesi Eğitimde Devlet-Özel Okul Dengesi Göstergeleri, 2019

	Özel Okul	Devlet Okulu
Okul öncesi kurum	6.914 ¹⁷	25.640 ¹⁸
Öğrenci Sayısı	289.213	1.340.507
Öğretmen Sayısı	26.606 ¹⁹	72.219 ²⁰

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

Şekil 15: Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında İl Bazında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Oranı, 2019

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

İstanbul, Bursa gibi şehirlerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının yüksek oluşu nüfus yoğunluğundan veya bu şehirlerde yeterince kamu tarafından açılan kuruluş olmamasından kaynaklanıyor olabilir. Şekil 16'da kamu kurumları (MEB ve kreşi bulunan diğer kamu kuruluşlarının) sayısı ve Şekil 17'de okul öncesi eğitim sunan kuruluşlardaki öğretmen başına düşen çocuk oranları verilmiştir. Şekil 16'ya göre 2.019 kamu kuruluşu ile İstanbul çocuk bakım hizmeti sunan kamu kuruluşu sayısının en fazla olduğu il, 30 kamu kuruluşu ile Tunceli de en az kamu kuruluşu olan ildir. Diyarbakır ve Şanlıurfa da çocuk bakımı açısından kamu kurumlarının görece fazla olduğu illerdendir. Bu rakamlar bize, İstanbul'da öğretmen başına düşen çocuk sayısının fazla olmasının kamu kurumu sayısı azlığından kaynaklanmadığını göstermektedir.

- ¹⁷ Burada belirtilen okul sayısına özel ilkokullar bünyesinde kurulan 1.259 anaokulu dâhildir.
- ¹⁸ Burada belirtilen okul sayısına resmi ilkokullar bünyesinde kurulan 19.810 anaokulu dâhildir.
- ¹⁹ Bu rakama özel ilkokullar bünyesindeki anasınıflarında çalışan 3.890 öğretmen de dâhildir.
- ²⁰ Bu rakama resmi ilkokullar bünyesindeki anasınıflarında çalışan 38.817 öğretmen de dâhildir.

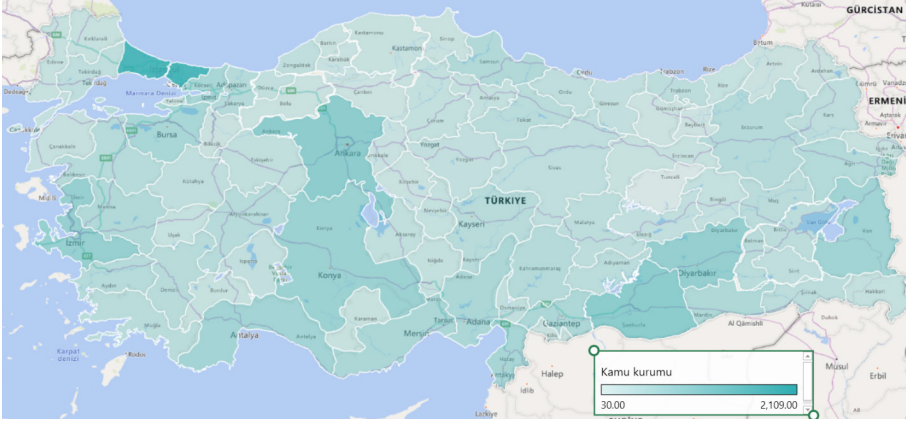

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

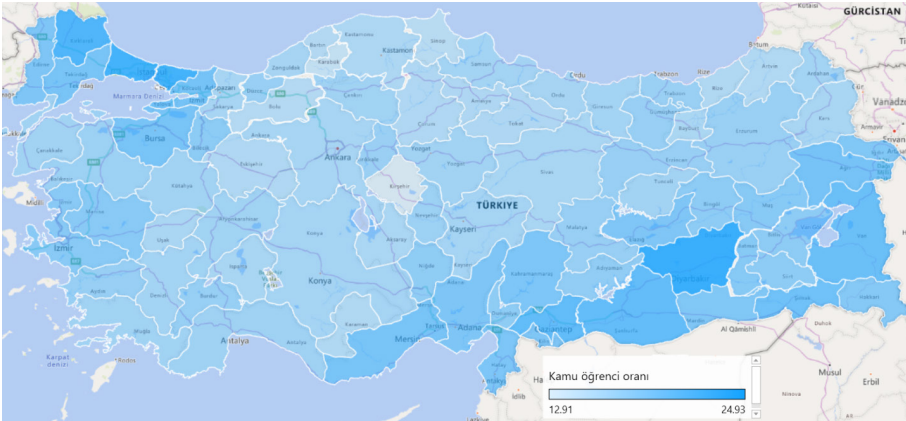
Bunu teyit eden diğer bir gösterge Şekil 17’de verilmektedir. Bu şekle göre de İstanbul’da kamu kuruluşlarında da öğretmen başına düşen öğrenci sayısı yüksektir. Kamu kurumlarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısının diğer yüksek olduğu şehirler Mersin, Adana, Antep, Hatay ve Kahramanmaraş olarak görülmektedir.

Şekil 16: Okul Öncesi Eğitim Sunan Kamu Kuruluşu, İl Bazında Dağılım, 2019

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

Şekil 17: Kamu Kuruluşlarında Öğrenci/Öğretmen Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

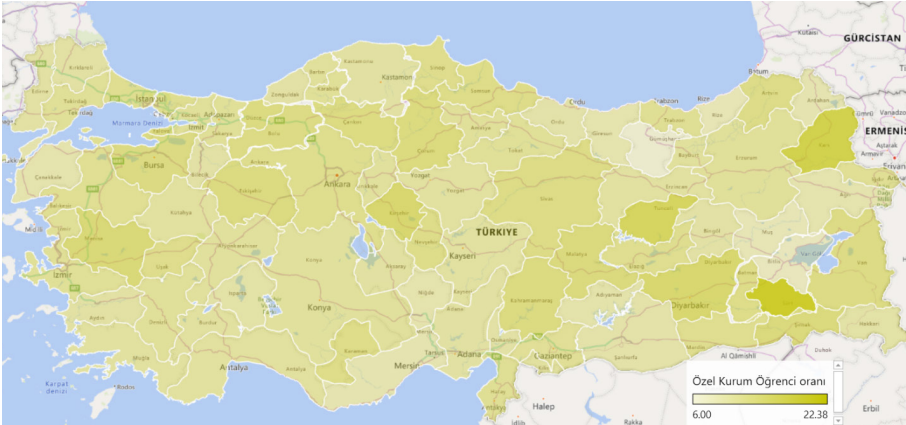
Bütün kurumlarda öğretmen başına düşen öğrenci oranını gösteren Şekil 15'e ve kamu kurumlarını gösteren Şekil 17'ye göre Güneydoğu Anadolu'da ve Doğu Anadolu'daki bazı şehirlerde (örneğin Ağrı) hem genelde hem de kamu kuruluşları tarafından hizmet sunulan öğretmen başına öğrenci oranının yüksek olması özel sektörün buralarda az faaliyet gösteriyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bunu incelemek için Şekil 18 ve 19'da sırasıyla il bazında özel sektör kuruluşu sayısı ve özel sektör kuruluşlarında öğretmen başına öğrenci oranı verilmiştir.

Şekil 18: Çocuk Bakım Hizmeti Sunan Özel Kuruluşlar, İl Bazında Dağılım, 2019

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

Şekil 19: Özel Kuruluşlarda Öğrenci/Öğretmen Oranı, İl Bazında Dağılım, 2019

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri, 2019-2020

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 18'e göre çocuk bakım hizmeti sağlayan en fazla sayıda özel kuruluş 2.072 kuruluş ile İstanbul'da bulunmaktadır. Özel kuruluş sayısında İstanbul'u Ankara, İzmir ve Bursa takip etmektedir. Bununla beraber, Ardahan, Tunceli ve Hakkari'de çocuk bakım hizmeti sunan sadece 1 adet özel kuruluş bulunmaktadır. Şekil 19'da gösterilen özel kuruluşlarda öğretmen başına düşen öğrenci oranına baktığımızda 6 ile Gümüşhane'nin en düşük orana sahip olduğu, 22,38 ile de Siirt'in en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Kars, Tunceli, Diyarbakır ve Şırnak'taki özel kurumların da öğretmen başına düşen çocuk oranı yüksektir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde az sayıda özel kuruluş olması bunda etkili olmuş olabilir. Bununla beraber, özel kuruluşlar özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde kamu kuruluşlarına göre öğretmen başına daha az çocukla hizmet vermektedir.

Özel kuruluşların özellikle büyük şehirlerde ve ekonomik hareketliliğin yüksek olduğu yerlerde daha fazla olduğunu söylemek mümkün. Özel sektörün bu yerlerde çocuk bakım talebini karşılamakta önemli bir fonksiyon icra ettiğini de söylemek mümkün. Özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun bazı şehirlerinde özel çocuk bakım merkezinin az sayıda olması öğretmen başına düşen çocuk sayısını artırmaktadır.

3.3.3 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Maliyeti

Çocuk bakımının erişilebilir olup olmadığını değerlendirmek için önemli bir faktör de maliyettir. Çocuk bakım hizmetlerinin ortalama maliyetini hesaplamak için kullandığımız veri Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan Hanehalkı Bütçe Anketi'dir. Bu araştırma 2002 yılından bu yana düzenli olarak yapılan bir araştırmadır. Çocuk bakım hizmetlerine harcanan miktarı hesaplamak için 12401 kodlu "Çocuk Bakım Hizmetleri" ve 10101 kodlu "Okul Öncesi Eğitim" kalemine para harcadığını belirtenler incelenmiştir. Hanehalkı Bütçe Anketi'nde çocuk bakımı için harcanan paranın çocuk bakımıyla alakadar olabilecek ev içi hizmetlerin kodlarının altında kaydedilmiş olabilir. Bu konuyla alakadar olabilecek diğer kodlar da 12113 "Kişisel Bakım Hizmetleri", 12403 "İnsanlara Kendi Evlerinde Sunulan Bakım Hizmetleri", 5621 "Ücretli Çalışanlar Tarafından Sunulan Ev İçi Hizmetler", 5622 "Temizlik Hizmetleri" ve 5629 "Diğer Ev İçi Hizmetler ve Hanehalkı Hizmetleri" şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bu kodlar birleştirilmiş ve ev içi hizmetlere harcanan para da takip edilmiştir.

Tablo 16'da ev içi hizmetlere ve çocuk bakımına aylık harcanan tutarlar ile medyan aylık gelir miktarı gösterilmektedir. Çocuk bakım hizmetlerine ortalama ödenen tutarın hanehalkı gelirine kıyaslanması ile bu hizmetin para yetirilebilir olup olmadığı belirlenebilmektedir. Okul öncesi eğitime ödenen para medyan aylık gelire bölüldüğünde elde edilen oran yıllar itibarıyla %3-%5 arasında seyretmektedir. Çocuk bakımına ödenen para aylık medyan gelire bölüldüğünde bulunan oran ise %12,5 ile %15,5 arasında seyretmektedir. AB ülkelerinde para yetirilebilir olma kriteri olarak ise genel itibarıyla çocuk bakım hizmetlerinin medyan gelire oranının %7-%10 civarında olması beklenmektedir.

Okul öncesi eğitime harcanan para da birçok aile bütçesi için yüksek olması nedeniyle çocuğunu bu eğitim kuruluşlarına gönderemeyen aileler bulunabilir. Fakat birçok kamu tarafından açılan ve finanse edilen okul öncesi eğitim kurumu olduğu için yine de okul öncesi eğitime ödenen ücret çok da yüksek görülmebilir. Bununla beraber, çocuk bakımı hizmeti konusunda kamunun desteği olmadığı için 2018 yılı itibarıyla ödenen ortalama tutar olan 599 TL birçok aileye çok büyük yükler getirecektir. Bu tabloda en belirgin olarak ortaya çıkan, çocuk bakım hizmetlerinin Türkiye’de ancak yüksek gelirli olanların ulaşabileceği bir hizmet olduğudur. Bu rakamlar birçok kadın için iş hayatına erişimin neden mümkün olmadığı ile ilgili de bir fikir vermektedir, zira çocuk bakım hizmetlerinin yüksek maliyetini karşılamak her aile için mümkün görünmemektedir.

Tablo 16: Ev İçi Hizmetler ve Çocuk Bakımına Harcanan Tutarlar (Aylık-TL)

Yıl	Okul Öncesi Eğitim	Bakım/ Temizlik	Çocuk Bakımı	Medyan Aylık Gelir (TL)
2015	136,34	96,69	322,41	2587
2016	87,62	138,72	458,54	2953
2017	180,52	192,72	464,70	3349
2018	164,36	171,00	599,44	3922

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bütçe Anketi

Çocuk bakım maliyetlerinin çocuk bakım hizmetlerine erişimde ülkemizde önemli bir zorluk oluşturduğu Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2016 yılı verilerine göre de belirgindir. 28 AB ülkesi arasında ulaşılan sonuçlara göre Türkiye’den katılımcılar diğer bütün ülkelerden daha fazla oranda maliyet ile ilgili sorun bildirmiştir. Bu soruya düşük zorluk belirten ülkeler İsveç ve Danimarka iken, yüksek zorluk belirten ülkeler Türkiye ve Sırbistan’dır. Türkiye’de çocuk bakımının maliyetinde çok zorluk yaşadığını belirtenlerin oranı %16 civarında iken, biraz zorluk yaşadığını belirtenlerin oranı %59’dur.

3.3.4 Çocuk Bakım Seçeneklerinin Ortalama Kullanılma Saati

Türkiye’de çocuk bakım hizmetlerinin ortalama kullanım süresini tespit etmek için kullandığımız veri Eurofound Vakfı tarafından bütün AB üyesi ve aday ülkeler için yapılan Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi’dir. Bu araştırma 2003 yılından bu yana düzenli olarak 4 yılda bir yapılmaktadır. Bu ankette çocuk bakım hizmeti çeşitleri, ortalama kullanım süresi, kalite ve maliyet ile ilgili yaşanan zorluklar ile ilgili sorular yöneltilmiştir. En son yapılan anket 2016²¹ yılına aittir. Tablo 17’de gösterilen sonuçlara göre aile fertleri veya akrabalar dışındaki kişiler ya da kurumlardan çocuk bakım hizmeti alma süresi haftada ortalama 24 saat civarındadır. En uzun hizmet alma 29,6 saat ile resmi kayıtlı bakıcılardan, daha sonra sırasıyla kurumsal bakım ve resmi olmayan bakıcılardan alınan hizmetlerdir.

Tablo 17: Çocuk Bakımı Ortalama Kullanım Süresi, Haftalık Saat

	2016
Resmi kayıtlı bakıcı	29,6
Kurumsal bakım	26,17
Başka türlü bakım hizmeti	19,44
Toplam	23,84

Kaynak: Eurofound, EQLS-2016

3.3.5 Çocuk Bakım Hizmetlerinin Yasal Altyapısının İncelenmesi

Çocuk bakım hizmetlerini ilgilendiren yasalar ve yönetmelikler aşağıda belirtilen başlıklar altında toplanabilir.

1. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa dayanarak hazırlanan Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik
2. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ve diğer kanunlara dayanarak hazırlanan Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği
3. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 30. Maddesine dayanarak çıkarılan Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik
4. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 191. Maddesine dayanarak çıkarılan Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmelik
5. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesinin (b) bendi

2828 sayılı kanuna dayanarak hazırlanan “Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik” 08.10.1996 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (RG, 1996). Bu yönetmelik ile gerçek kişiler veya tüzel kişilere ait özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinin kuruluş ve işleyişlerine ilişkin esaslar, izin, açılış, çalışma ve personelin taşınması gereken şartlar, ücret tarifeleri, denetimler ve faaliyet durdurma işlemleri ve usulleri belirlenmiştir. Bu yönetmelikte 06.07.2011 tarihinde bazı değişiklikler yapılmıştır (RG, 2011). İlk yönetmelikteki kreşin sorumlu müdürü, kreş olarak kullanılacak bina ile ilgili yükümlülükler daha az sayıda iken sonraki yönetmelik değişiklikleri ile koşullar daha da artırılmıştır. 2011 yılında yapılan değişimde özel kreşleri özellikle geniş alan bulmanın pahalı olduğu büyükşehirlerde en çok zorlayacak ve maliyetleri en çok yükseltecek husus çocuk başına 1,5 metrekare bahçe zorunluluğu getirilmesidir. 1996 yönetmeliğinde

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

de olan bahçe zorunluluğu 2011 yönetmeliği ile açılış izni almak için daha detaylı olarak şart koşulmuştur. 30.4.2015 tarihinde Resmi Gazete’de Özel Kreşler ile ilgili yeni bir yönetmelik yayınlanmış (RG, 2015) ve bu yönetmelikte 8.09.2016 tarihlerinde resmi gazetede yayınlanan bazı değişiklikler yapılmıştır. 2015 yılındaki yönetmelikte önceki yönetmeliklere göre yangına dair alınması gereken tedbirlerde artış olmuştur, örneğin kreşlerin bulunduğu yerlere çıkış kapısı, tahliye sistemi veya yangın merdiveni bulunma zorunluluğu getirilmiştir. 1996 yönetmeliğinde kuruluşun bulunduğu binada çocuklar için tehlike yaratabilecek fırın, tüpgaz deposu, boya atölyesi ve benzeri bir işletmenin bulunmaması şart koşulmuşken, 2015 yönetmeliği ile bu koşulun kapsamı daha da genişletilerek kuruluş binasının bitişiğinde de fırın veya patlayıcı ve yanıcı madde satan veya depolayan bir işletme bulunmaması şartı getirilmiştir.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ve 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ve diğer kanunlara dayanarak hazırlanan MEB okul öncesi eğitim kurumları hakkında yönetmelik 26/7/2014 tarihli ve 29072 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (RG, 2014). Bu yönetmelik ile, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî ve özel, okul öncesi eğitim kurumlarının görev ve işleyişi ile ilgili usul ve esaslarını düzenlemek amaçlanmıştır. Bu yönetmelikte anasınıfı ve anaokuluna gidecek çocuklar doğum aylarına göre ayrılmıştır. Bu eğitim kalitesini artıracak bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Eğitim kalitesi açısından diğer önemli bir madde sınıf mevcududur. Yönetmelikte okul öncesi kurumlarındaki sınıf mevcudunun 20’den fazla olmamasının esas olduğu bazı durumlarda 25’e çıkacağı belirtilmektedir. İllerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı bize sınıf mevcutları ile ilgili kabaca bir gösterge olabilir. Şekil 17’de gösterilen verilere göre Van, Gaziantep, Şırnak, Şanlıurfa ve Diyarbakır’ın öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 20’nin üzerindedir. Bu veri de bize özellikle bu illerde okul ve öğretmen sayısının artırılması gerektiğini göstermektedir. Yönetmelikte 6. Maddenin c bendi çalışan ebeveynlerin ihtiyacını karşılamak için 36 aylıktan büyük çocuklar için iki ayı geçmeyecek şekilde yaz aylarında da eğitim yapılmasında imkan tanınmıştır. Fakat bu maddenin uygulandığına dair herhangi bir uygulamaya rastlanmamıştır. Aynı yönetmeliğin 6. Maddesinin a bendine göre okul öncesi eğitimin genel itibariyle ikili eğitim ile sabahçı ve öğleci olarak iki ayrı devre şeklinde verilmesi öngörülmektedir. Sadece 2. grubun açılmasına yetecek sayıda olmadığı halde tam gün eğitim verilebilecektir. Bu maddenin okul öncesi eğitimini yaygınlaştırmak gibi bir fonksiyonu olsa da, çalışan ebeveynler açısından MEB’e bağlı devlet anaokulları ve anasınıflarının fonksiyonelliğini çok düşürmüştür.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 30 maddesine dayanılarak çıkarılan Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik, 16 Ağustos 2013 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanmıştır (RG, 2013). Bu yönetmelik gebe veya emziren kadınların çalışma koşulları, izin kullanma şartları ve diğer birçok konu ile beraber emzirme odası ve çocuk bakım yurtları (diğer bir ifade ile kreş) açma şartları belirlenmiştir. Yönetmeliğin 13. Maddesine göre 0-6 yaşındaki çocuklar için kreş açma

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

sorumluluğunun işverene verilmesi olumlu olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, eğer kreş veya yönetmelikteki adıyla çocuk bakım yurdu işyerine 250 metreden daha uzak mesafede ise, ulaşım hizmeti sağlama zorunluluğu da getirilmiştir. 07.07.2019 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan değişiklikle 0-6 yaş olan işyerinin kreşine katılabilme yaşı çalışanın çocuğu ilkokula başlayana kadar olarak değiştirilmiştir (RG, 2019). Bu da yönetmeliğin çalışanların hayatını kolaylaştırmaya yönelik işverene yüklediği sorumlulukların genişlediğini göstermektedir. Bununla beraber, aynı maddeye göre ancak 150’den çok kadın çalışana olan işyerleri için böyle bir zorunluluk getirilmiştir. Bu durumda işverenin kadın çalışan sayısını 149’da tutması kreş açma maliyetine katlanmaktan daha karlı olacağından işverenlerin çoğunun kadın işçi sayısını belirli bir seviyede tutacağı tahmin edilebilir. Bu tahmine uygun olarak MEB’in yayınladığı Örgün Eğitim İstatistikleri 2019/2020 dokümanına göre İş Kanununa Göre İşletmelerde Açılan sadece 2 adet kreş bulunmaktadır ve toplam 326 öğrenci bakım hizmeti almaktadır (MEB, 2020). Kreş sayısının bu derece düşük olması aslında bu mevzuatın işlevsel olmadığını göstermektedir. Ayrıca, herhangi bir işkolunda hizmet veren bir işletmenin sadece çalışanlarının sayısı çok olduğu için hiçbir bilgisi olmayabileceği bir hizmet kolu olan kreş işletmesini beklemek de gerçekçi bir beklenti değildir. Kreş açılrsa dahi profesyonel olarak hizmet veremeyeceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, üretim yerlerine yakın kreş açmak çocuk sağlığı açısından tehlike oluşturabilir. İş Kanunu’na bağlı bu yönetmelik, 30.04.2015 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Özel Kreşler Yönetmeliği’nin kreşin bulunduğu binada veya bitişiğinde fırın veya patlayıcı ve yanıcı madde satan veya depolayan bir işletme bulunmaması şartı ile de tezat oluşturmaktadır veya işletme açısından kreş kurmanın maliyetini çok artırmaktadır. Bu durumda işletme kreş kurmak yerine kurmadığı zaman ödemesi gereken idari para cezasını ödemeyi kendi açısından daha ekonomik bulabilir. 2018 yılı itibariyle kreş açmamanın aylık cezası, az tehlikeli işyerleri için 2.317 TL, tehlikeli 3.090 TL, çok tehlikeli işyerleri için 4.635 TL olmuştur. Bu tutarların hepsi kreşin aylık personel giderinin bile çok altında kalması beklenir. O nedenle işletmelerin bu yükümlülüklerini yerine getirmekten mümkün oldukça uzak durmaya çalışacakları tahmin edilmektedir. Proje açısından en önemlisi 150 sınırının kadın istihdamını kısıtlamaya neden olması büyük ihtimaldir. Bu noktalar beraber düşünülünce işletmelere yönelik kreş yükümlülüğünün yeniden değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 191. Maddesine dayanarak çıkarılan Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Çocuk Bakımevleri Hakkında Yönetmelik 08.12.1987 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmıştır (RG, 1987). Bu yönetmeliğin amacı devlet memurlarının çocukları için açılacak olan bakımevlerinin kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin esas ve usulleri belirlemektir. Kamu kurumlarınca açılan bakımevlerine ilişkin yönetmelik temel noktalarda özel kreşlerin yönetmeliği ile paralellik arz etmektedir. Bu yönetmeliğin 18. Maddesine göre bakımevi, kurumun çalışma saatlerinin başlamasından yarım saat önce ve çalışma saatinin bitiminden yarım saat sonrasına kadar hizmet vermekle yükümlüdür. Bu düzenleme devlet memurları için çok büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Fakat kamu kurumlarının çocuk bakımevi kurması ise 0-6 yaş grubuna giren en az 50 çocuğun varlığı şartına

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

bağlanmıştır. Uygulamaya baktığımızda MEB örgün eğitim istatistiklerine göre 2012-2013 akademik yılında 657 sayılı kanunun 191. Maddesine dayanarak açılan 121 bakımevi raporlanmış iken, 2019-2020 yılında bu sayı 118'e düşmüştür (MEB, 2013, 2020). Her ne kadar bu keskin bir düşüş değilse de, bir artış da değildir. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen tarifeye göre 2021 yılı itibarıyla kamu kurum ve kuruluşlarına ait kreş ve çocuk bakımevlerine kabul edilecek devlet memurları ile diğer kamu personelinin her çocuğu için aylık bakım ücreti asgari 264,00 TL olarak tespit edilmiştir (HMB, 2021).

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesinin (b) bendindeki 2005 yılından önce "Okul öncesi eğitim kurumları açabilir..." ibaresi 2007 yılında alınan Anayasa Mahkemesi kararı ile kaldırılmıştır (RG, 2007). Gerekçe olarak belediyeler tarafından sunulacak bu hizmetin laikliğe aykırı durumlar doğuracağı öne sürülmüştür. Halbuki yerel ihtiyaçlara ve iş piyasasına uygun olacak şekilde okul öncesi eğitim kurumlarını belediyelerin açıp işletebilmesi önemli bir ihtiyacı karşılayabilecektir. Bu nedenle, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesinin (b) bendinin okul öncesi eğitimi de içerecek şekilde yeniden düzenlemesi uygun olacaktır.

3.3.6 Çocuk Bakım Hizmetlerinin Kalkınma Planlarındaki Yeri

Çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına birçok değişik amaç için kalkınma planlarında da önemli yer verildiği görülmektedir. İlk olarak, "Kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir kreş ve okul öncesi eğitim imkânlarının yaygınlaştırılması" 10. Kalkınma Planı 22. Program Dinamik Nüfus Yapısının Korunması bileşeni altında bir hedeftir. Bu hedef ile ilgili şu ifade dikkate değerdir, "genç ve dinamik nüfus yapısının korunması ve doğurganlıktaki hızlı düşüşün önüne geçilebilmesi için kadınlara yönelik iş ve aile yaşamını uyumlaştırıcı nitelikte uygulamalar ile çalışanlar için doğuma bağlı izin ve haklar geliştirilecek, kreşler teşvik edilecek, esnek çalışma imkânları sağlanacaktır."

İkincisi, 10. Kalkınma Planı'nda "Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik güvenceli esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir kılınması ile ebeveyn izni gibi alternatif modeller uygulanacaktır" denilmiştir. Ayrıca, "ekonomik yoksulluk çeken ailelerin çocuklarının da bu yoksulluktan en az düzeyde etkilenmeleri amacıyla bu ailelerin çocuklarının özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinden yararlananların sayısının artırılması" da Tedbir 77 olarak 22. Programda yer almıştır. Yine 22. Program çerçevesinde Tedbir 89'da "Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinden yararlanma imkânları geliştirilecektir" denilmiştir, burada yoksulluğun nesiller arası aktarımının önlenmesi amaçlanmıştır.

Özetle, çocuk bakım hizmetleri ile kalkınma planında hem nüfusun genç kalması, hem kadınların ve erkeklerin verimli çalışması, hem yoksulluğun negatif etkilerinin minimize edilmesi gibi amaçlar güdüldüğü görülmektedir. Bu amaçlara ulaşmak için ise, MEB'e bağlı okul öncesi eğitim kuruluşlarına verilen teşviklerin ASHB'ye bağlı kreşlere de verilmesi, kamu kurumlarındaki kreşlerin fazla kapasitesinin daha verimli

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

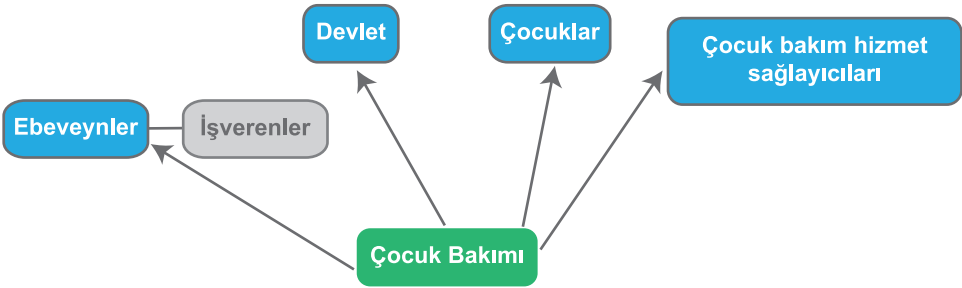
değerlendirilmesi, 150’den fazla kadın çalışanı olan kamu kurumlarının kreş açması, belediyelerin kreş açabilmelerine dair yasal düzenleme yapılması, ekonomik olarak yetersiz olan ailelerin çocuklarından devlet anaokullarında katılım payı alınmaması, özel sektörün sunacağı kreş imkânlarının yaygınlaştırılması gibi eylemler planlanmıştır. Özel sektörün sunacağı kreş imkanlarını detaylandırmak gerekirse, işletmelerin kendi çalışanlarına yönelik açtığı kreşlerin yatırım harcamalarına destek olunması ve Organize Sanayi Bölgeleri içinde hizmete açılan kreşlerin sayılarının artırılması alt eylemler olarak belirlenmiştir (SBB, 2018).

Konuya verilen ehemmiyetin bir diğer göstergesi, 64. Hükümet Programı’nda yer alan 48. Eylem’de belediyelere kreş açma zorunluluğunun etkin hale getirileceği belirtilmiştir (ASPB, 2015). Yapılması planlanan yasal düzenleme ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyelere kreş ve gündüz bakım evi kurma yükümlülüğünün getirilmesi, diğer belediyeler için mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kreş ve gündüz bakım evi açabilmesi sağlanması planlanmıştır. Fakat 2016 yılında planlanan bu eylem henüz uygulamaya geçirilememiştir.

4. Türkiye İçin Model Önerisi

4.1. Paydaş Analizi

Şekil 20: Çocuk Bakımı Sisteminin Paydaşları

Eğitilmiş bakıcıların teşvik edilmesi yoluyla kayıtlı kadın istihdamının artırılması hedeflenen bu projenin en önemli paydaşları Şekil 20’de gösterilmiştir. İlk olarak, çocukla ebeveyni çalışırken ilgilenen kişinin eğitilmiş olması ile çocuğun eğitime ve gelişimine daha fazla katkı yapması beklenmektedir. İkincisi, ebeveynler çocuklarını daha profesyonel olarak gelişimlerine destek sağlayabilecek kişilere emanet edebilecekleri için iş-yaşam dengelerinin olumlu olarak etkilenmesi beklenir. Çocuk bakımı hizmetlerinde çalışanların kayıtlı olarak çalışmasının teşvik edilmesi ile, daha önce çok az bir yüzdesi sigortalı çalışan bir grubun sosyal güvenlik semsiyesi altına alınması ile hizmet sağlayıcılara da katkı yapacağı düşünülmektedir.

Hem çocuk bakım hizmeti sağlayanların hem de çocuk bakım sorumluluklarını güvenli ellere emanet edebilen ebeveynlerin özellikle annelerin kayıtlı olarak istihdamının artırılması ile vergi ve prim gelirleri artırılarak devlet bütçesinin olumlu olarak etkilenmesi beklenmektedir. Sonuç olarak bu alanda yapılabilecek çalışmalar tüm taraflar açısından kazan-kazan sonucuna götürebilecektir.

4.2 İhtiyaç Analizi

İhtiyaç analizinin doğru yapılması projenin başarılı olması için kritik adımlardan biridir. Çocuk bakım hizmetleri ile ilgili ihtiyaç analizinin üç temel bacağı vardır. Birincisi, talebin ana bileşenlerinin ve hizmet sunulan ailelerin taleplerinin anlaşılmasıdır. İkincisi, bahse konu olan yerde halihazırda miktar ve kalite açısından hangi çocuk bakım hizmetlerinin sunulduğunun bilinmesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile arz tarafının iyi anlaşılması gerekmektedir. Üçüncüsü, o yörede çocuk bakım hizmetleri ortalama ücretlerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu da bütçeleme için faydalı olacaktır.

Çocuk bakımı talebini oluşturan ana bileşenler 0-5 yaş çocuk nüfusu, doğurganlık oranları ve kadın istihdam trendidir. 2020 yılı itibarıyla Türkiye’de 0-5 yaş arası 7.454.754 çocuk bulunmaktadır. Bu çocuklar toplam nüfusun %8,9’una tekabül etmektedir (TÜİK, 2021c). 2019 yılında 0-5 yaş arası çocuk nüfusu 7.694.725’tir ve toplam nüfusun %9,2’sine tekabül etmekteydi. Tablo 12’de gösterildiği gibi 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitim alan çocuk sayısı 1.629.720’dir. Bu da okul öncesi eğitimi alabilecek 0-5 yaş grubunun %21’inin hizmet aldığı ve yaklaşık 6.000.000 çocuğu kapsayan %79’luk bir kısmın potansiyel hizmet alıcısı olduğuna işaret etmektedir. Bu rakamlar önümüzdeki dönemde talebin ana sürükleyicisi olarak talebin büyüklüğünü tahmin etme açısından bize önemli bir fikir verebilir. Diğer bir husus, yaş grubu olarak baktığımızda 5 yaş gruplarında okullaşma oranlarının %75’e vardığı görülmektedir. Bu yaş grubunda karşılanmamış talep sınırlı olmasına rağmen, 4 ve 3 yaşlarda okullaşma oranı sırasıyla %33 ve %11 olduğu için bu yaş gruplarına hizmet verebilecek bir çocuk bakım uygulamasının önemli bir talep olacağı değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, 2 yaş altına hizmet sağlayan herhangi bir kamu kurumu bulunmamaktadır. Özellikle 0-36 aylık grubuna hizmet sağlayan ülke çapında sadece ASHB’ye bağlı 21 kuruluştaki 6.280 çocuğa bakılmaktadır. Türkiye’de 0-36 ay arası 3.696.133 çocuk vardır. Bu da hizmet sağlanma oranının %1’in altında kaldığı anlamına gelmektedir. Buna göre, 0-36 aylık yaş grubunda çok büyük bir kurumsal bakım eksikliği bulunduğu söylenebilir.

Talebi değerlendirirken öngördüğümüz bir değişim de 0-5 yaş arası çocuk nüfusun, toplam nüfus içindeki payının 2019’daki %9,2 seviyesinden 2020’de %8,9’a düşmesidir. Bununla paralel olarak, Türkiye’de 2001 yılında toplam doğurganlık hızı 2,38 çocuk iken, 2020 yılında bu oran 1,76 çocuğa kadar düşmüştür (TÜİK, 2021d). Bu da potansiyel talep her ne kadar büyük olsa da zaman içinde nicelik olarak azalacağı sonucuna götürmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Talep ile ilgili diğer bir husus olarak kadınların iş hayatına katılma oranlarının artıyor olması kayda değerdir (Bakınız Şekil 3). Fakat dikkat edilmesi gereken husus, bütün artışın istihdam artışı şeklinde olmadığıdır. 15 yaş üstü kadın istihdamı 2014 yılından (%26,7) bu yana 2 puanlık bir artış ile 2019 yılında %28,7 seviyesine gelmiştir. Bununla beraber, kadınların işsizlik oranı 2014 yılındaki %11,9'lık seviyesinden 4,6 puanlık bir artış ile 2019 yılında %16,5 olmuştur (TÜİK, 2020c). Kadın istihdamındaki kabaca bu gelişmeler, çocuk bakım talebinin çok hızlı olmasa da artacağı anlamına gelmektedir. Özellikle daha iş arama safhasında olan işsiz kadınların iş aramaya ve işlerinin ilk senelerinde iş hayatlarına daha iyi odaklanmaları için çocuk bakım hizmetlerinin ekonomik ve erişilebilir olması önem arz etmektedir.

Ailelerin hizmet talebini etkileyecek diğer faktörler sunulan hizmetin kalitesi, hizmet sunum süresi ve ücretlerdir. Hizmet kalitesiyle ilgili olarak Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi kapsamında 2016 yılında bütün katılımcılara Türkiye'deki birçok kamu hizmeti ile beraber çocuk bakım hizmetlerinin de kalitesi sorulmuştur. 1.791 katılımcının %7,43'ü çok yüksek kaliteli bulduğunu söylemiş ve katılımcıların %69'u kaliteyi ortanın üzerinde olarak değerlendirmiştir. Ayrıca aynı ankette çocuk bakım hizmeti kullananlar da çocuk bakım hizmetinin kalitesini birkaç açıdan 10'lu Likert ölçeği ile değerlendirmişlerdir. Hizmetin sunulduğu tesislerin kalitesini 10 üzerinden 6,17 ile, çalışanların uzmanlığı ve profesyonel tutumlarını 6,33 ile, çocuğa gösterilen ilgiyi 6,48 ile, çocuğun bakımı konusunda bilgilendirilmek ve danışılmak hususunu 6,74 ile ve eğitim programı ve aktiviteler hususunu 6,96 ile değerlendirmiştir. Bu sonuçlar kalite konusunda çok ciddi sorun olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca, 2018 yılındaki İşgücü Anketi'nde, çocukları olanlardan çocuk bakım hizmeti kullanmalarının temel nedeni sorulmuştur. Hizmet kalitesine işaret eden hizmet sunuşu kaynaklı nedenlerle çocuk bakım hizmeti kullanmayanların oranı Türkiye için %2,1 olarak raporlanmıştır (Eurostat, 2021b). Hizmet kalitesi göstergelerinden biri olan öğretmen başına öğrenci sayısı ortalama olarak 16,5 çocuktur. Özellikle kamu kurumlarında bu ortalama değer 18,6 çocuk civarında olup, özel okullarda 10,9 çocuk civarındadır. Coğrafi olarak da sunulan eğitim kalitesinde iller arasında belirgin farklar vardır. Özellikle İstanbul, Diyarbakır, Şanlıurfa gibi yerlerde kamunun sunduğu eğitim çok kalabalık sınıflarda olduğu için kalite konusunda sınırlılıkları olabilir.

Çocuk bakım hizmeti talebini belirleyen unsurlardan biri de kullanım süresidir. Ev işleriyle meşgul olan kadınların çocuklarının okul öncesi eğitimde süre talepleri ile tam gün çalışan kadınların okul öncesi eğitimde süre taleplerinin birbirinden farklı olması beklenir. Kadınların iş hayatında sürekli olarak yer alabilmesi çalışma saatlerinde kesintisiz olarak çocuklarına bakabilecek kişi veya kurumların varlığına bağlıdır. Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2016 yılı verilerinden elde edilen sonuçlara göre Türkiye genelinde akrabalar dışındaki kişi ve kurumlardan çocuk bakım hizmetini kullananların ana hizmet sağlayıcıdan aldığı hizmetin ortalama kullanma süresi haftalık 24 saattir (Bakınız Tablo 17). Çalışan kadınların kayıtlı dadılar aracılığıyla, başlıca çocuk bakım hizmeti tipini ortalama kullanma saati haftada 30 saat olarak belirtilmiştir. Fakat, sabah 9 akşam 6 mesaisi ile haftada 5 gün

çalışan bir kadının alması gereken hizmet saati ise haftada 50 saati bulabilmektedir ((18:30-8:30)*5=50). Bununla beraber, çoğu kadın için normal mesai dışı çalışmak da gerekebilmektedir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi Türkiye’de çalışanların %30’dan fazlası çok uzun saatler (50 saat ve üzeri) çalışmaktadır (OECD, 2020e). Bu nedenle çalışan kadınların kullanacağı çocuk bakım opsiyonu süre açısından mesaiye kalma durumunda da esnek olabilmelidir. Fakat, çocuk bakım hizmetlerinin belkemiğini oluşturan MEB tarafından sağlanan okul öncesi eğitimi büyük çoğunlukla yarım gün olarak verilmektedir (8:00-12:00 / 13:00-17:00). Bu durumda tam gün çalışan ebeveynler çocuklarını ya tam gün eğitim sunan özel okullara verebilmekte veya MEB kurumlarında yarım gün eğitim aldıktan sonra akrabalar aracılığıyla bakımları gerçekleştirilmektedir.

Çocuk bakım hizmetleri talebini kısıtlayan en önemli unsur ise maliyetlerdir. 2018 yılındaki İşgücü Anketi’nde, çocukları olanlardan çocuk bakım hizmeti kullanmamalarının temel nedeni sorusuna katılımcıların %14,1’i maliyetleri gerekçe göstermiştir. (Eurostat, 2021b). Bu yüzden, çocuklarına ebeveynlerin bakıyor olması gerekçesinden sonra en yüksek yüzdendir. Ayrıca, 2018 yılında çocuk bakımına harcanan tutarın medyan gelire oranı %16 civarında olup, bu miktar da birçok ailenin bütçesine ciddi bir yük getirebilir. Bu da bizi maliyetlerin ailelerin çocuk bakım hizmetleri kullanımını engelleyebilecek büyüklükte olduğu sonucuna götürmektedir.

İkinci olarak, arz tarafının diğer bir ifadeyle halihazırda çocuk bakım hizmetleri sağlayan kuruluşların incelenmesi gerekmektedir. 2019 yılı itibariyle Türkiye’de çocuk bakım hizmeti sunan 32.554 kuruluş bulunmaktadır (Bakınız Tablo 12). Bu kuruluşların ana gövdesini MEB’e bağlı kamuya ait anaokulları ve anasınıfları oluşturmaktadır (%60). Bu kamu kurumları özellikle 5 yaşa hizmet sunmakta, 4 yaşa da bir miktar hizmet sunmakta iken, 3 yaşa hitap eden kamu kurumu sayısı oldukça yetersizdir. Birkaç devlet kurumunun kendi kreşi hariç 2 yaş altına hizmet sağlayan herhangi bir kamu kurumu bulunmamaktadır.

Çocuk bakım hizmetlerinde aktif rol alan diğer bir saçaayağı da özel kuruluşların sunduğu hizmetlerdir. Hem MEB’e hem de ASHB’ye bağlı olarak hizmet veren özel kuruluşlar da vardır. Özel kuruluşlar da okul öncesi hizmetlerinin %21’lik kısmını oluşturmaktadır.

İller arasında kamuya bağlı okul öncesi hizmetleri arasında önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Van, Gaziantep, Şırnak, Şanlıurfa ve Diyarbakır’ın öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 20’nin üzerindedir. Halbuki sınıf mevcudu sayılarının okul öncesi eğitim yönetmeliğinde 10 ile 20 arasında olması öngörülmüştür. Bu iki veriyi birleştirenince özellikle bu illerde okul ve öğretmen sayısının artırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir husus, kamunun sağladığı okul öncesi eğitimin büyük çoğunlukla sabah veya öğleden sonra olmak üzere iki devre olarak verilmesidir. MEB tarafından böyle bir yöntem izlenmesi eldeki öğretmen sayısı ile daha çok öğrenciye hizmet verme amacıyla olabilir. Fakat, bu arz sistemi özellikle tam zamanlı çalışan annelere hitap

edememektedir. Ayrıca, Türkiye’de hala birinci sınıflarda dahi tam zamanlı eğitime geçilemediği çerçevesinden düşününce, anaokullarında özellikle kamu tarafından açılan okul öncesi hizmetlerde tam zamanlı eğitim çok da gerçekçi görünmemektedir.

Tablo 16’den görüldüğü gibi 2018 yılında medyan gelire okul öncesi eğitim masraflarının oranı %16 etmiş, bu da AB ülkelerinde uygulanan %10 hizmete ulaşabilirlik barajının çok üzerinde kalmıştır. Ayrıca, 2021’de kamu kurumlarının kreşlerinin aylık ücreti de 264 TL olarak belirlenmiştir. Kamudaki bu hizmet birçok açıdan daha az masraflı olarak üretilebilmektedir (kamuya bağlı bu kreşler buldukları binaya kira ödememekte ve birçok vergiden muaf tutulmaktadır). Ankara ilinde 13 özel okul öncesi eğitim kurumlarından edinilen fiyat bilgisine göre aylık ücretleri 1000-4000 TL arasında değişmektedir. Daha önceden de belirtildiği gibi bu tutarların birçok aile için okul öncesi eğitim ve çocuk bakım hizmetlerine erişim hususunda engel teşkil ettiği Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi 2016 yılı verilerinde de ortaya çıkmıştır çünkü Türkiye çocuk bakım maliyetlerinde zorluk yaşadığını belirtenlerin oranı açısından 28 AB ülkesi arasında en yüksek orana sahiptir.

Bütün bu rakamlar bize, çocuk bakımı ve okul öncesi eğitim ile ilgili temel birkaç ihtiyaca işaret etmektedir. Birincisi, 0-3 yaş çocuklar için özellikle de 0-2 yaş çocuklar için çocuk bakım alternatiflerine ihtiyaç vardır. Bu bakım alternatiflerinin ihtiyacı karşılayabilmesi için ebeveynlerin çalışma saatlerini kapsayacak şekilde hizmet vermesi gerekmektedir. Bu da Türkiye emek piyasası koşullarında azımsanmayacak ölçüde normal mesai saatleri dışında da esnek hizmet vermeyi gerektirmektedir. Ayrıca İstanbul gibi büyükşehirlerde mesai saatleri dışında işe geliş gidiş saatleri de önemli vakit almaktadır. Bunlara ilaveten, hizmetin daha ekonomik olarak sunulması da önem arz etmektedir.

Bu ihtiyacı kamu kurumlarının sunduğu hizmetler birçok açıdan karşılayabilecek kapasiteye sahip değildir. İlki, kamu kurumlarının bu yaş grubu çocuklara uygun faaliyeti bulunmamaktadır. İkincisi, halihazırdaki okul öncesi eğitimi ve ilkököl eğitimi de yarım gün olarak faaliyet göstermektedir. Fakat bu durumda ebeveynler okul çıkışı çocuğu alıp, mesailerini bitinceye kadar bakacak birine yine ihtiyaç duymaktadır.

4.3 Türkiye’de Uygulanabilecek Alternatif Çocuk Bakım Uygulamaları

İhtiyaç analizinden elde ettiğimiz sonuç, halihazırda mevcut olan gerek anaokulları ve kreşlere gerek evde çocuk bakıma alternatif çocuk bakım uygulamalarına ihtiyaç olduğudur. Bu ihtiyacın karşılanabilmesi için 3 temel şart olduğu görülmektedir:

1. 0-3 yaş gruba hitap etme,
2. Ebeveynin uzun çalışma saatleri durumunda esnek olma,
3. Düşük maliyetli olma.

Bir taraftan 0-3 yaş grubu bakımı en pahalı olan gruptur, çünkü bütün ihtiyaçları için bakım sağlayacak birine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla, bu yaş grubuna hizmet verecek kurum veya kuruluşun çok sayıda personel istihdam etmesi gerekmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bununla birlikte, maliyetlerin yükselmesi de birçok ebeveynin özellikle de annenin çocuk bakım hizmetlerini kullanmak yerine kendi çocuklarına kendileri bakması ve iş hayatından çekilmesi şeklinde netice verebilmektedir.

Benzer şekilde ebeveynlerin özellikle annelerin mesaisi normalden uzun sürdüğünde o talebi karşılamak için de uzun saatler çalışabilecek personel istihdam etmek gerekecektir ve bu da maliyetleri artıran bir unsur olacaktır. Bununla beraber, daha önce bahsedildiği gibi Türkiye'deki iş piyasası ne yazık ki fazla mesainin yaygın olduğu koşullara sahiptir. Çalışanların %30'dan fazlasının haftada 50 saat ve üzerinde çalıştığını gösteren bulgular vardır (OECD, 2020e). Çocuk bakım hizmeti esnek çalışma koşullarına uygun hizmet veremediğinde ise, kurumsal bakıma kıyasla bir avantajı olmayacaktır.

Birçok AB ülkesinde uygulanan akredite olmuş komşu annelik (Childminding) sistemi, yukarıda bahsedilen zıt gibi görünen koşulları aynı anda sağlayabilecek bir alternatiftir. Hâlihazırda AB ülkelerinde olan ve Türkiye'de olmayan bir tek çocuk bakım alternatifi komşu annelik sistemidir. Bölüm 3.1.1.4'te anlatıldığı gibi, komşu annelik sisteminde bir kişi veya onun istihdam edebileceği kişiler kendi evinde belirli bir sayıda çocuğa bakabilmektedir. Çocuk sayısı ve bu hizmeti yürütecek kişinin taşıması gereken özellikler ise ülkede bu sistemin işlemeden sorumlu otoritenin belirlediği kurallar çerçevesinde belirlenmektedir.

Bu sistemin belirgin maliyet avantajları vardır. Kişinin yeni bir yer kiralamadan kendi evinde çocuk bakıyor olmasından dolayı, kreşler için çok önemli bir maliyet kalemi olan kira yükümlüğünden kurtulabilmesi mümkün olabilmektedir. İkincisi, hizmetin çocuğun evinin civarında sunulması dolayısıyla hem çocuklar hem ebeveynleri sabah erken saatlerde ve akşam trafiğinin olduğu saatlerde ulaşım zaman harcamak zorunda kalmamaktadır. Üçüncüsü çocuk, bakım hizmeti sunanın evinde olduğu için ebeveynlerin mesai süresinin uzaması hizmet sağlayıcı için ekstra çok büyük maliyet getirmeyebilecektir. Hâlbuki kurumsal bakımda ebeveynin fazla mesai dolayısıyla gecikmesi, kurumun vaktinde kapamamasına, çalışanların evlerine vaktinde dönememelerine neden olacaktır. Bu anlamda komşu annelik sisteminin kurumsal bakıma göre daha esnek olabileceği öngörülmektedir. Ayrıca, komşu annelik sistemi her ne kadar kurumsal bakıma gönderilmesi erken olarak düşünülen çocuklara hitap etse de kurumsal bakım hizmeti alan çocuğun okul sonrası ebeveyn işten dönene kadar çocuk bakım ihtiyacı da komşu anneler tarafından karşılanabilir.

Komşu annelik sisteminin dezavantajı kurumsal bakıma kıyasla, hizmeti sağlayan kişinin sağlık sorunları veya başka nedenlerle çocukla ilgilenemeyebileceği durumlarda çocuğun hizmet alamaması riskini barındırmasındandır. Ayrıca, hizmet sağlayanın güvenilirliği de bu hizmet türünde daha belirgin bir rol oynamaktadır. Çünkü kurumsal bakımda birçok çalışan aynı ortamda çalışmak hasebiyle gayriihtiyari birbirini denetliyor iken, bu sistemde genel itibarıyla tek bir kişi görev yaptığı için iç denetim riski barındırmaktadır. Bununla beraber, çocuğun yaşadığı yere yakın bir yerde hizmet sunulduğu için bu sistemin de denetim fonksiyonu sosyal çevrece bilinirlik üzerinden gerçekleşmektedir. Şöyle ki, komşu anneden bir

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

memnuniyetsizlik olması durumunda bu etraftan çok kolaylıkla duyulabilecektir. Bu durumda uzun vadede komşu anneye çocuk gönderilmesini azaltacağı için bu şekilde bir sosyal denetim gerçekleşecektir.

Bilgi teknolojileri de komşu annelik sisteminin hem işlerlik kazanmasında hem de daha iyi denetlenmesinde işlevsel olabilir. Örneğin, bir web sitesi üzerinden bu hizmeti sağlayan kişilerin hem adresleri hem ilgilenmek istedikleri çocuklar ile ilgili bilgi (ilgilenmeyi tercih ettiği çocuk profiline yaşı, semti gibi) eklenebilir. Çocuk bakım hizmeti almak isteyenler de kendi oturdukları yere yakınlığını da öğrenebileceği bir platform üzerinden komşu anneleri arayabilirler. Böyle bir online platform sanal bir pazar işlevi görebilecektir. Böylece hizmet almak ve sunmak isteyenlerin buluşmasına engel olan işlem maliyetleri düşürülmüş olabilecektir. Bu platformun komşu annelik sistemine akreditasyon verecek kurum tarafından sürekli olarak güncel tutulması gerekmektedir.

İlgili kamu kurumu, bu piyasanın oluşmasının önündeki engelleri hem hizmet sağlayıcılara hem hizmet kullanıcılarına bakan yönleriyle yönetebilirse, çocuk bakımı hususunda yeni bir piyasanın oluşmasına böylece kadın istihdamına ciddi bir katkıda bulunabilir. Sistem oturduktan ve bu iş ile iştiğal edenler kendi meslek odalarını vs. kurduktan sonra (kurabilmeleri halinde) online platformun devamlı güncellenmesi, ilgili meslek odasının yükümlülüğüne de verilebilir. Online alışveriş yapıldığında alınan ürüne ve satan şirkete puan verilebileceği gibi, bu platform aracılığı ile komşu annelere de puan vermek mümkün olabilir, bu da alternatif bir denetim sağlayacaktır. Buna ek olarak, komşu anneleri kayıtlı olduğu kurumdan gelen yetkililer de yılda bir veya iki defa denetleyebilir.

Elbette bir ailenin çocuk bakımında kullanacağı seçenek ailenin gelirine, yapısına, çocuğun yaşına, annenin çalışıp çalışmamasına, erken çocukluk dönemine dair değer yargılarına göre değişmektedir. Önerdiğimiz komşu annelik modeli, orta gelir seviyesine sahip, 3 yaş altı çocuğu olan ailelere daha çok hitap edeceği düşünülmektedir. ASHB hâlihazırda kreşlere çalışma izni verdiği ve onları denetlediği için ve her bir ilde de teşkilatı bulunduğu için, komşu annelik sisteminin lisanslama ve denetimini de uhdesine almasının uygun olabileceği değerlendirilmektedir.

İkinci bir husus, bütün çocuk bakım alternatiflerinin devlet tarafından bir miktar sübvansede edilmesi çocuk bakımının maliyetini düşürebilecek ve kadın istihdamını artıracak bir yöntemdir. Birçok AB ülkesinde çocuk bakımı konusunda devlet, çok ciddi destekler vermektedir. Örneğin, İngiltere çocuk bakımına destek vermekte, özellikle çalışan ebeveynlerin çocuklarının 30 saatlik bakım ücretini karşılamaktadır. Ayrıca, çocuk bakım masraflarının önemli bir bölümünün vergiden düşülmesine imkân vermekte ve bir miktar da çocuk yardımı vererek bu sistemi yürütmektedir. Özel sektörün uhdesindeki çocuk bakım alanında hizmet sunan işletmelerine devlet sübvansiyon uygulamaktadır. ABD’de dezavantajlı çocukların gittiği anaokullarındaki masrafları kamu tarafından fonlanmaktadır. Bu programların amacı aileyi desteklemekten daha çok çocuğun gelişimini desteklemektir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye açısından kamu kaynakları ile yoksul ailelerin çocuklarına kreş imkanlarının sağlanması, kalkınma planlarında belirtilen yoksulluğun nesiller arası transferinin engellenmesi hedefi ile de uyumludur.

Türkiye’de kamunun kreş açıp işletmesinden, özel sektörün sağladığı hizmetleri sübvansе etmesinin kamu bütçesi açısından daha maliyet etkin olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, özel sektörün sunacağı hizmet zaman açısından daha esnek olabilmektedir.

Araştırma sonuçları her ne kadar kaliteli erken dönem çocukluk eğitiminin çocuklara faydalı olduğunu gösterse de özellikle sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan ailelerden gelen çocukların düşük kaliteli çocuk bakım ortamlarında olduklarını gösteren bulgular vardır. Kalite açısından yetersiz bir bakım ise yapılan araştırmaların gösterdiği gibi çocukların gelişimine fayda vermeyecektir. Bazı şehirlerde yüksek standartlar korunurken ve programlar denetlenirken, bazı yerlerde çok fazla denetim olmamaktadır.

Kamunun kaliteli çocuk bakım hizmetleri için kural koyması ile ilgili de birkaç hususu belirtmekte fayda var. Konulan her bir kural, çocuk bakım hizmeti sunanların maliyetlerini artıracaktır. Elbette bu hiç kural konulmasın demek değildir, bununla beraber kalite çıtası halihazırdaki bunu arz etmeye istekli kişilerin sağlayabileceğinin çok üzerine konulursa, bu durumda piyasa hiç oluşmayabilir. Çocuk bakımında optimal kural seviyesini yakalamak için yapılması gereken değerlendirme her bir yeni kuralın getireceği ekstra kalite katkısı ile getireceği maliyetin kıyaslanmasını gerektirmektedir (Viscusi, 1992).

Diğer taraftan, çocuk bakımının kaliteli olarak sunulması makul kanunlara ve makul oranda denetime ihtiyaç gösterir. Kuralların dengesinin iyi ayarlanması gerekir çünkü kurallar bu işle uğraşanları bıktırmayacak fakat aynı zamanda piyasadaki çürük domatesleri ayıklanma fonksiyonunu icra edecek hassasiyette olmalıdır.

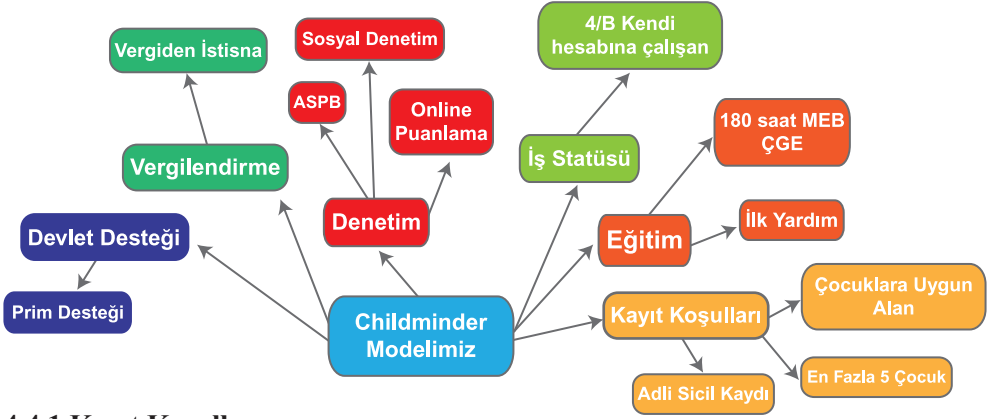
Özetle Türkiye’de uygulanabilecek alternatif çocuk bakım hizmeti komşu annelik olabilir. Ayrıca, hâlihazırdaki kurumsal çocuk bakım kapasitesinin daha etkin kullanılması ve daha yeni alternatiflere de işlevsellik kazandırılması için diğer AB ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de özel sektörün bir miktar sübvansе edilmesi gerekmektedir. Son olarak da çocuk bakım sisteminin istenilen faydayı vermesi için en önemli kısım, makul sayıda kuralların etkin denetimidir.

4.4. Komşu Anne Model Önerisinin Detayları

Şekil 21’de önerdiğimiz modeli bütüncül olarak görmek mümkün olmaktadır. Bu modelin hayata geçirilebilmesi için kayıt koşullarının, tamamlanması gerekli eğitimlerin, iş statüsünün, denetimi yapacak birimin, vergilendirme, sosyal güvenlik kaydı ve devlet desteği hususlarının belirlenmesi gerekmektedir.

Şekil 21: Komşu Anne Modelinin Ana Sütunları

4.4.1 Kayıt Koşulları

Aşağıda listelenen kurallara uyabilen kişilerin komşu anne olarak kayıt olma başvurusunda bulunması önerilmektedir.

- 65 yaşından genç
- En az 180 saat 0-72 ay erken dönem çocukluk eğitimi ve 18 saat ilkyardım eğitimini tamamlamak
- En az ilköğretim veya ortaokul veya dengi bir okuldan mezun olmak
- İletişim kurabilecek derecede Türkçe bilmek
- Suç geçmişi: Evde yaşayan bütün bireylerin adli sicil kaydı
- Sağlık raporu ve aşıları olması
- Evde çocuklara uygun alan olması
- Çocukların uyumasına, yemek yemesine, oynamasına izin verecek ölçüde geniş alan
- Her bir çocuk için yaşına uygun yatak/beşik bulunmalı
- Ev kazalarına karşı tedbir alınması
- İlaçların çocukların erişebileceği yerlerde olmaması
- Deterjan gibi çocuklara zararlı maddelerin çocukların ulaşım alanında olmaması
- Merdivenler, pencereler, balkonlar, ocak ve prizler ile ilgili tedbirlerin alınmış olması
- Maksimum çocuk sayısı: 5 (24 aylığın altında veya özel gereksinimli çocuk olması durumunda maksimum 3 çocuk)

65 yaş emeklilik yaşı olduğu için, o yaştan büyük kişilerin çocukların enerjisine yetemeyeceği fikriyle yaş sınırlaması getirilmiştir. Eğitim seviyesi olarak asgari ilköğretim veya ortaokul veya dengi bir okuldan mezun olma şartı getirilmesi çocuklar ile daha nitelikli olarak ilgilenmesini temin etmek açısındandır. Asgari eğitim şartının daha yüksek belirlenmemesinin birtakım gerekçeleri

bulunmaktadır. İlkokul ve altı eğitim seviyesinin dışarıda bırakılması, kadınların yaklaşık yarısını dışarıda bırakmak anlamına gelmektedir. Çünkü TÜİK tarafından yaklaşık 10.000 katılımcı ile yapılan Yaşam Memnuniyeti Anketi 2020 verisine göre kadınların yaklaşık %50'si ilkokul ve altı eğitim seviyesine sahiptir. Bu işi yapabilecek potansiyel havuzu daraltmamak için eğitim seviyesi bu şekilde belirlenmiştir.

İletişim kurabilecek derecede Türkçe bilme şartı, halihazırda ülkemizde yaşayan yabacılardan da bu işi yapmak isteyenlerin olması durumunda, bu kişilerin denetiminde dil bariyeri oluşmaması amacıyla şart olarak sunulmuştur. Diğer yandan asgari 180 saat eğitimin tamamlanarak sınavın geçilebilmesi için zaten belirli seviyede Türkçe bilinmesi gerekir.

Evde yaşayan herkese adli sicil kaydı şartı getirilmesi infial oluşturabilecek olayların önüne geçebilmek içindir. Şöyle ki, bu sistemde bakıcı kendi evinde olduğu için evde olan herkesin çocuklarla teması olabilecektir. Bu nedenle ebeveynler çocuklarını emanet edecekleri ailelerin güvenilir insanlar olduğundan emin olmak isteyeceklerdir. Birinci çalıştayda da komşu anne modeliyle ilgili en çok soru gelen husus güvenlik idi. Bu nedenle, adli sicil kaydı sadece çocuk bakımını yapacak kişiden değil, diğer aile fertlerinden de istenmiştir. Ayrıca, sağlık raporu olması da güvenilirliği sağlamanın diğer bir unsurudur. Pandemi koşullarını da hesaba katarak bakım sağlayıcıdan aşılı olmasının istenmesi de önemli görülmüştür.

Çocukların komşu annenin evinde uzun zaman geçireceği beklendiği için, çocukların uyumasına, oynamasına ve yemek yemesine uygun alanların olması da incelediğimiz diğer ülkelerde de bir kriter olarak bulunmaktadır. Bu kriterin uygulanması belirli bir metre kare olarak belirlenmesi yerine Türkiye'nin değişik şehirlerinde yerel koşullara göre farklı uygulamalara izin verecek olabilmesi için o şehirdeki ASHB yetkililerinin insiyatifinde olması daha uygun görülmüştür. Fakat, çocuğun yatağının olması, sağlıklı bir uyku ortamının sağlanması ve uykuda iken oluşabilecek tehlikelerin bertaraf edilmesi için önemlidir ve her bir kayıtlı çocuk için birer sabit veya portatif yatak bulundurulması gereklidir. Ev kazalarına karşı tedbir alınması için de ilaçlar, deterjanlar, elektrik prizleri, merdivenler, balkonlar ve pencerelerde güvenlik önlemlerinin alınması önemlidir. Bununla beraber, kreş yönetmeliğindeki güvenlik ile ilgili maddeler de eklenebilir.

Maksimum çocuk sayısı 5 olarak önerilmiştir, çocuk sayısı daha düşük tutulduğunda bu sistemin maliyet avantajı ortadan kalkabilecektir. Ayrıca, Türkiye'de okul öncesi eğitimde özel okullarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 10 civarında olup, devlete ait okul öncesi kurumlarında bu oran ortalama 18 civarındadır. Bu bilgilerden hareketle maksimum 5 çocuk için kreş ve anaokullarından daha iyi bir eğitime ve ilgiye fırsat verileceği düşünülmektedir. Ayrıca, gelişmiş ülkelere Almanya'da maksimum 5 çocuğa izin verilirken, ABD'de ve İngiltere'de 6 çocuğa izin verilmektedir. 2 yaş altında da maksimum 3 çocuğa bakılmasına izin verilmesi yine gelişmiş ülke deneyimleri incelenerek belirlenmiştir. Maksimum 3 çocuk denilmesi, her zaman komşu annenin 2 yaş altı 3 çocuğa bakacağı anlamına gelmemektedir. Ebeveyn çocuğuna tek başına bakılmasını istiyorsa, komşu anne ile

bu durumu görüşerek ve gerekli ücreti de ödeyerek çocuğuna tek başına baktırması da mümkündür fakat bu durumda bu sistemin maliyet avantajı elbette göreceli olarak düşük olacaktır. Bu durumda uygulama normal çocuk bakıcılığına benzeyecektir.

4.4.2 Eğitim Gerekliliği

Komşu annenin en az 180 saatlik 110002500 program nolu 0-72 ay çocuk gelişimi MEB modülünü içeren bir eğitim alması öngörülmüştür. Bu eğitimin²² içeriği aşağıdaki kısımlardan oluşmaktadır.

- Çocuk Gelişimine Giriş	26 saat
- 0-72 Ay Fiziksel Gelişim	25 saat
- 0-72 Ay Motor Gelişim	23 saat
- 0-72 Ay Bilişsel Gelişim	30 saat
- 0-72 Ay Dil Gelişimi	21 saat
- 0-72 Ay Sosyal ve Duygusal Gelişim	23 saat
- 0-72 Ay Cinsel ve Ahlak Gelişim	32 saat

Ayrıca, komşu annelerin 155000403 veya 155001100 kodlu 18 saatlik ilkyardım eğitimi alması öngörülmüştür. Çocuk gelişimi eğitimi Halk Eğitim Merkezleri'nden, MEB onaylı sertifika veren özel kurslardan veya üniversite onayı taşıyan sertifika sunan kurslardan alınabilir. Fakat burada önemli olan eğitim içeriğinin yukarıda belirtilen 180 saatlik MEB eğitim modülündeki derslerin yine bu modülde belirtilen saatler ölçüsünde kapsanıyor olmasıdır. İlgili bölüm diplomaları da bu eğitim modülünü kapsadığı için geçerli olmalıdır. Eğitim alanların bilgi düzeyinin belirlenmesi için merkezi bir sınav yapılması önerilmektedir. Böylece, bu kişilerin bilgi birikiminin objektif olarak ölçülmesi mümkün olacaktır. Bu eğitime ek olarak en az lise mezunu olan kişiler MEB tarafından belirlenen 380 saatlik Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kurs Programını da tamamlayabilirler. Daha fazla sertifikaya sahip olmaları ebeveynlere kendi bilgilerini ispat etmek açısından faydalı olabilir. Fakat bu eğitimin opsiyonel olması tavsiye edilir. Ayrıca, özel gereksinimi olan çocuklara hizmet vermek isteyen komşu annelerin 110006100 kodlu 32 saatlik “Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireylere Yaklaşım Kurs Programı”nı alması da opsiyonel olarak tavsiye edilir.

Yukarıda bahsedilen asgari eğitim şartı aranmakla birlikte eğitimin tamamlanma zamanında Fransa örneğinde olduğu gibi kolaylaştırıcı yöntemlere gidilebilir. Fransa’da komşu anne olmak için 120 saatlik eğitimi tamamlamak ve ilgili testi başarıyla geçmek gerekmektedir. Bu eğitimin ilk 80 saatinin başvuru yapıldıktan ilk 6 ay içinde tamamlanması gerekmektedir. Bu ilk kısım tamamlanınca komşu anneler çocuk kabul edebilmektedir. Geriye kalan 40 saatin de ilk çocuğun kabul süresinden itibaren 3 yıl içinde tamamlanması gerekmektedir. Bu onay 5 yıllığına verilmekte olup 5 yıl sonra tekrar yenilenmesi gerekmektedir. (3.2.4 numaralı başlık altında açıklanmıştır.)

²² Söz konusu eğitim, ders saati programlamasına bağlı olarak 5 hafta civarında sürmektedir. Detaylı bilgiye <https://e-yaygin.meb.gov.tr/download.ashx?fileID=1595> üzerinden ulaşılabilir.

Söz konusu örneğe benzer şekilde öncelikle ilgili eğitime kayıt yaptırmış olmak yeterli görülebilir, ardından 6 ay içerisinde eğitimin tamamlanması ve ilgili sınavın başarıyla geçilmesi koşulu aranabilir. Diğer yandan yine örneğe benzer şekilde belirli zaman aralıklarında eğitimin güncellenmesi istenebilir. Örneğin MEB tarafından 5 yılda bir komşu annelere özel bir modül oluşturulup bu modülün alanda güncellenen bilgileri içermesi sağlanarak halihazırda bu mesleği yapanların söz konusu eğitime katılması şart koşulabilir. Böylece çocuk bakımı alanındaki güncel bilgi ve gelişmelerin takip edilmesi sağlanabilir.

4.4.3 Komşu Annenin İş Statüsü

Komşu annenin iş statüsü 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4. Maddesinin 1. Fıkrasının (b) bendi kapsamında kendi hesabına çalışan olması tavsiye edilmektedir. Bu statünün dezavantajı bu kişilerin emeklilik için daha fazla güne ihtiyacı olmasıdır. Avantajı ise %3'e tekabül eden işsizlik sigortası primi ödenmemesidir. Bununla beraber, kendi hesabına çalışan olarak çocuklara bakıldığında ebeveyn ile yaşanabilecek muhtemel anlaşmazlıklara karşı, bir sözleşme yapılabilir. Bu sözleşmede komşu annenin çocuklara hangi saat aralığında bakacağı, aylık anlaşılan ücret, ebeveyn gecikirse uygulanacak ücret, çocuk hastalandığında kiminle ilk olarak temas kurulacağı, çocuğun yemeğinin komşu anne tarafından mı sağlanacağı yoksa ebeveyn tarafından mı getirileceği gibi hususlara yer verilmesi uygun olacaktır. Muhtemel ihtilafları bertaraf etmek için ücretlerin banka üzerinden ödenmesi önemli bir diğer husustur. Böylece hem anlaşılan ücretin tahsil edildiği ispat edilmiş olabilecek hem de önerilen uygulamanın bir parçası olarak sigorta priminin hemen kesilmesi mümkün olabilecektir.

Komşu anneye yılda iki hafta ücretli izin olacak şekilde minimum çocuk başına alması tavsiye edilen ücret de hesaplanmıştır. Bu hesaplamada haftalık çalışma saati 40 saat olarak belirlenmiş, bu çalışma saati yıllık 52 haftadan 2 hafta ücretli izin süresi çıkarılarak elde edilen 50 hafta ile çarpılmıştır. Elde edilen değer de 12 aya bölünerek aylık çalışma saati 166,66 saat olarak bulunmuştur. Saat ücretini bulmak için 2022 yılındaki aylık brüt asgari ücret olan 5.004 TL aylık çalışma saati olan 166,66 saate bölünmüştür. Bu hesaplama sonucu saat ücreti 30,03 TL olarak hesaplanmıştır. İki yaşından büyük maksimum 5 çocuk kabul edilebileceği varsayımıyla, saat ücreti de 5'e bölünmüştür. Buradan da 2 yaşından büyük her çocuk için alınması gereken tutar 2022 yılı için minimum 6,01 TL olarak hesaplanmıştır. Bu tutarlar, komşu anne haftada 40 saat baktığı 2 yaşından büyük bir çocuk için alacağı en az haftalık ödemenin 240,4 TL ve yine haftada 40 saat baktığı 2 yaşından büyük bir çocuk için alacağı en az aylık ödemenin 1000,8 TL olmasını netice vermektedir.

4.4.4 Komşu Annenin Denetimi

Komşu annenin denetimi için 3 sistem öngörülmektedir. Birincisi, bu kişiler ASHB'ye kayıtlı olarak çalışmalarını gerektiği için ASHB tarafından denetlenmeleri en doğal olanıdır. Ayrıca, ASHB kreşleri de denetledikleri için ve bu konuda bir

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

kapasiteleri olduğu için bu kişileri de denetlemeleri kolay olacaktır. İncelediğimiz ülke örneklerinden edindiğimiz bilgi doğrultusunda önerimiz, ilk çocuk alma izni verilmeden bir ev ziyareti yapılması, çocuk alındıktan ilk 6 ay sonra bir daha ev ziyareti yapılması ve ondan sonraki her yıl da düzenli yıllık denetimler yapılmasıdır. ASHB'nın gerek kreşler için gerek komşu anneler için denetim raporlarını online yayınlaması tavsiye edilmektedir. Böyle bir uygulama, kurallara uygun bakıcıları ödüllendirirken, diğer bakıcılar için de caydırıcı olacaktır. Çünkü denetim raporları iyi olmayan bir komşu anne bakacak çocuk bulmakta zorluk çekecektir. İkincisi, komşu anneler genellikle ebeveynin ikamet ettiği yere yakın bir yerde ikamet ediyor olacaktır. Bu kişiler ile ilgili sosyal çevresinden de bilgi edinmek mümkün olacaktır. Ayrıca, bakım işinde çalışanlar ve özellikle de çocuk bakımında çalışanlar tavsiye üzerine iş bulduğu için yine sistemin kendi içinde bir sosyal denetimi de mümkün olabilecektir.

Üçüncüsü, ebeveyn ile bakım sağlayan kişiler arasındaki muhtemel işlem maliyetlerini yükselten unsurların başında birbirini tekrar bulamama gibi riskler gelmektedir. Ayrıca, gerek kreşlere gerek dadılara veya komşu anneye çocuk emanet etmek bir miktar risk içermektedir. Riskli olduğu halde bu işlemin gerçekleştirilebilmesi karşı tarafa karşı güven duymayı gerektirmektedir. Fakat büyük şehirlerde hiç tanımadığı kimselere insanların güvenmesi zor olacağı için, potansiyel güvensizlikten dolayı piyasanın oluşmaması durumuna karşı kamu kurumlarından birinin (ASHB olabilir) veya bir sivil toplum örgütünün online bakım hizmetleri platformu kurması tavsiye edilmektedir. Bu platformda hizmet alıcı ve hizmet sağlayıcılar kayıtlı olmalıdır. Ayrıca, bu platformda hizmet sağlayıcılara ve hizmet alıcılara puan verilmesine imkan verilmesi işlem maliyetlerini çok düşürebilecektir. Nasıl ki, online alışveriş siteleri üzerinden yapılan alışverişlerde verilen puanlar, satıcıların malı zamanında gönderme konusunda daha titiz davranmasını gerektirmektedir. Çünkü bir önceki zaman müşterilerinden aldıkları düşük puanlar, potansiyel müşterileri kaçırmalarına neden olabilmektedir. Aynı şekilde, online bakım hizmetleri platformu hizmet alıcıların hizmet sağlayıcılar ile ilgili çok daha fazla bilgi sahibi olmalarına imkan verecek ve denetimi çok daha kolaylaştırabilecektir.

4.4.5 Komşu Annenin Vergilendirilmesi

Komşu annenin vergilendirilmesi hususunda iki alternatif yol bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun Mükerrer Madde 20/A'ya göre kazançları basit usulde tespit olunan mükelleflerin 46 ncı maddeye göre tespit edilen kazançlarının gelir vergisinden müstesna tutulduğuna yönelik düzenlemelere tabi olabileceği değerlendirilmektedir. Bu maddeye göre komşu annelerin bir yıl içinde elde ettikleri gayri safi iş hasılatının 2022 yılı için 100.000 TL'yi aşmaması gerekmektedir. Ayrıca, kazançları bu usulde tespit edilen mükellefler, faaliyetlerine ilişkin mal alış ve giderleri ile hasılatlarını gösteren belgeleri ayrı ayrı dosyalarda saklamak zorunda oldukları belirtilmiş ve bu belgelerin kayıtları, mükelleflerin bağlı buldukları meslek odalarının oluşturdukları bürolarda tutması gerekmektedir. Bu kapsamda vergilendirmeye tabi olurlarsa, komşu annelerin vergiden istisna tutulması söz konusu olacaktır.

Diğer bir yol ise, komşu anneliğin vergiden muaf esnaf kategorisinde değerlendirilmesidir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 9. Maddesine göre evlerde kullanılan dikiş, nakış, mutfak robotu, ütü ve benzeri makine ve aletler hariç olmak üzere, muharrik kuvvet kullanmamak ve dışarıdan işçi almamak şartıyla; oturdukları evlerde imal ettikleri havlu, örtü, çarşaf, çorap, halı, kilim, dokuma mamûlleri, kırpıntı deriden üretilen mamûller, örgü, dantel, her nevi nakış işleri ve turistik eşya, hasır, sepet, süpürge, paspas, fırça, yapma çiçek, pul, payet, boncuk işleme, tığ örgü işleri, ip ve urganları, tarhana, erişte, mantı gibi ürünleri işyeri açmaksızın veya yıl içinde gerçekleştirilen satış tutarı, ilgili yıl için geçerli olan asgari ücretin yıllık brüt tutarından fazla olmamak üzere, internet ve benzeri elektronik ortamlar üzerinden satanlar vergiden muaf tutulmuştur. Aynı kanunun 11. Maddesinde de yukarıdaki bentlerde sözü edilen işlere benzerlik gösterdikleri Maliye Bakanlığınca kabul edilen ticaret ve sanat işleri ile iştilgal edenler de vergiden muaf tutulmaktadır.

Komşu anneler kendi evlerinde hizmet üretmeleri hasebiyle 9. Madde kapsamında değerlendirilip değerlendiremeyecekleri hususunda Maliye Bakanlığınca görüş sorulabilir. Mükerrer Madde 20/A kapsamında vergiden istisna olunca komşu anne yanında çırak veya yardımcı işçi çalıştırılabilirken, 9. Madde kapsamında vergiden muaf olduğunda yanında herhangi bir işçi çalıştırılması mümkün olmayacaktır.

Komşu anne 3065 Sayılı KDV Kanunu'nun 17. Maddesi (a) bendine göre vergiden muaf ile kazançları basit usulde tespit edilen mükellefler tarafından yapılan teslim ve hizmetler KDV'den istisna tutulduğu için KDV açısından istisna kapsamındadır.

Yukarıdaki değerlendirmelerde böyle bir yeni uygulamanın hali hazırdaki vergi düzenlemelerinden hangisi kapsamına girebileceği incelenmiştir. Diğer yandan komşu anne uygulamasında çalışacak kadınlara yönelik olarak vergi avantajı sağlayan ayrı bir madde düzenlenmesi de değerlendirilebilir²³

4.4.6 Komşu Anneye Sağlanabilecek Devlet Destekleri

Komşu anne olarak çalışacak olanların kadınlar olacağı tahmin edilmektedir. Bu mesleğin özendirilmesi ve genel itibariyle kadın girişimcilerin teşvik edilmesi için 5510 sayılı Kanununun 81. maddesinin (k) bendi kapsamında hâlihazırda uygulanmakta olan “Genç Girişimci Teşviki”nin bir benzerinin kadınlar için getirilmesi önerilmektedir. Genç Girişimci Teşviki'nde olduğu gibi kadınların 4/B'li olarak sigortalı sayılan gerçek kişilerin primleri, 1 yıl süreyle 82 nci madde uyarınca belirlenen prime esas kazancın alt sınırı üzerinden Hazine ve Maliye Bakanlığınca karşılanabilir. Bu teşviğin SGK tarafından yürütülen diğer bir proje olan ve kadın girişimcileri desteklemek hedefinde olan Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi (WOMEN-UP) projesinin amaçlarına da uygun olduğu değerlendirilmektedir.

²³ (Dadılık dahil) ev hizmetlerinde gerçek kişi tarafından çalıştırılanlara verilen ücretler gelir vergisinden istisnadır. (193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 23. Md 1/6) Bu hüküm benzer iş içerdiği için paylaşılmıştır. Gerçek kişi tarafından çalıştırılanlarda istisna kapsamında olduğu görülmektedir. Fakat sunulan modelde komşu anne için bağımsız çalışan statüsü önerilmektedir. Benzer iş olduğundan hareketle (gerekirse belirli bir gelir limiti ile) benzer düzenleme yapılabilir.

1 yıllık prim desteğinden sonra da birtakım destekler sağlanabilir. Örneğin, GSS primi ödeme yükümlülüğü olmaması önerilmektedir. Ödenmesi gereken prim, GSS düşürülünce %22'ye düşecektir. Eğer düzenli ödeme sağlanabilirse, ondan dolayı da 5 puanlık indirim hakkı kazanabilecektir. Bu durumda ödenmesi gereken prim %17 olur.

Ayrıca, bu kişiler 4/B'li olarak çalışacakları için emeklilik gün sayıları 9000 olması gerekmektedir. Bu işi cazip hale getirmek için getirilebilecek bir destek de emeklilik gün sayılarının 4/A'lılar gibi 7200 gün sayılması olabilir.

Diğer yandan işin ilk kurulduğu dönemde oluşan maliyetin (evin düzeni/malzeme tedariki vs.) karşılanabilmesi için bu gruba yönelik KOSGEB desteği gibi bir desteğin oluşturulması değerlendirilebilir. Ayrıca, çocukların sağlıklı bir ortamda bakılmasını sağlamak ve maliyeti düşürücü bir etki oluşturmak için aylık su ve ısınma giderlerine yönelik destek sağlanabilir.

4.5 Türkiye'de Kayıtlı Kadın İstihdamını Artıracak Farklı Politika Önerileri

Türkiye'de kayıtlı kadın istihdamını artırabilecek farklı politika önerilerini,

- Kadın istihdamını artırmak için uygulanabilecek işgücü piyasasına bakan politikalar,
- Çocuk bakım hizmetlerine bakan politikalar ve
- Aile hayatına bakan politikalar olarak özetlemek mümkündür.

İşgücü piyasasına bakan politikaları da uzun vadeli ve kısa vadeli politikalar olarak ayırmak mümkündür. Türkiye'deki işgücü piyasasında uzun çalışma saatleri yaygın olduğu için kadınların iş ve bakım sorumluluklarını dengeli olarak götürmeleri çok mümkün olamamıştır. **Esnek çalışmaya** her ne kadar yasal bir mâni olmasa da işgücü piyasasında böyle bir anlayış yerleşmiş değildir. Esnek çalışmanın yaygınlaştırılmasının kadınların çalışma imkânlarını artırmak açısından faydalı olacağına inanılmaktadır. Bu durum işverenlerin de lehine olabilecektir. Şöyle ki, tam zamanlı çalışan bir kadının çocuk bakım sorumluluklarından dolayı verimli çalışma süresinin düşük olacağı varsayıldığında, yarı zamanlı çalışırken işine konsantre olması daha kolay olabilecektir. Fakat çalışanların önemli bir kısmında kendi çalışma saatlerini esnek olarak belirleme imkânı yoktur. Bu konuda kamunun esnek çalışmayı seminerler ve bilgilendirici dökümanlarla teşvik etmesi uygun bir adım olacaktır.

İş piyasasına bakan diğer bir nokta, **uzun mesailerin azaltılmasıdır**. Özellikle iş piyasasının daha alt segmentlerinde daha çok kol gücüyle çalışanlarda normal mesai saatleri dışı çalışma yaygındır. Yapılmış birçok araştırma çok uzun zaman çalışmanın verimli olmadığını göstermekte, çalışanların çok uzun süre mesaiye kaldıklarında hata yapma oranlarının arttığını göstermektedir. Aslında işverenler için de çok faydalı olmayan uzun süre çalışmanın azaltılması kadın istihdamını olumlu etkileyecek bir politika olacaktır.

Üçüncü olarak, COVID-19 pandemisinin ülkemize bir faydası **evden çalışma** pratiklerinin istemsiz olarak hızlı bir şekilde artırılmış olmasıdır. Evden çalışma, kadınların hem iş sorumluluklarını hem de bakım sorumluluklarını²⁴ yerine getirmelerine imkan verdiği için, pandemi sonrasında da mümkün olan sektörlerde kullanılması ve evden çalışma altyapısının da geliştirilmesi önemle tavsiye edilir.

Kadın istihdamını artırabilecek uzun vadeli en temel politika elbette güçlü ekonomi ile **çalışan talebinin artması**dır. Elbette ekonomik büyüme bazı sektörlerin canlanmasını ve bazı sektörlerin daralmasını da beraberinde getirecektir. Önümüzdeki yüzyılda özellikle teknoloji ağırlıklı çalışabilen çok nitelikli iş gücüne ve temizlik işleri, hasta bakımı gibi düşük nitelikteki işgücüne talebin artacağı tahmin edilmektedir. Fakat yapay zekânın özellikle bilgi girişi, sigorta satışı gibi ara kademedeki elemanların talebini ciddi olarak düşüreceği tahmin edilmektedir (UNDP, 2015a). Kadın çalışan talebinin artması için, önümüzdeki yüzyılda daha da kıymet kazanacak katma değeri yüksek, teknolojinin ağırlıklı olduğu sektörlerde çalışabilecek yeteneklere sahip kadınların yetiştirilmesi gerekmektedir. Bunun da yolu **eğitim**den geçmektedir. Yapılabilecek bir politika, kız öğrencileri üniversite tercihlerinde ilerideki çalışma fırsatlarını düşünerek eğitim alacakları bölümleri seçmeleri yönünde yönlendirebilir.

Kadın istihdamına yönelik **prim teşviklerinin** artırılması ve duyurulması sağlanmalıdır. Ağırlıklı olarak kadınların çalıştığı çocuk bakımı gibi **ev hizmetlerinde** sigortalılığın yaygınlaştırılmasına yönelik farkındalığın artırılması ve ilgili prosedürlerin kolaylaştırılması sağlanmalıdır.

Çocuk bakımı hizmetleri konusunda kamunun atacağı birçok adım bulunmaktadır. İlk olarak, yukarıdaki analiz sonuçlarında da görüldüğü gibi 3 yaş grubunda okullaşma oranı çok düşüktür. Bu da kamu kurumlarının uhdesinde olan çocuk bakım yerlerinin bu yaş grubuna çok fazla hizmet vermemesinden kaynaklanmaktadır. Bu kurumlarda **3 yaş grubuna uygun sınıflar da açılması** çocuk bakım kapasitesine katkıda bulunabilecektir.

İkinci bir husus, kamunun özellikle düşük gelir düzeyindeki ailelerin çocuklarına 4 yaşına kadar özel kuruluşlar tarafından sunulan çocuk bakım hizmetlerinin bir kısım maliyetlerini karşılamasıdır. Çünkü bu gelir grubuna kamunun sunabileceği hizmet ancak yarım gün olmakta fakat bu grupta özellikle uzun saatler çalışma çok yaygın olduğu için özel kuruluşlardan alabilecekleri esnek zamanlı bir çocuk bakım hizmeti olmadan sürekli bir işte çalışmaları mümkün olmamaktadır. Ayrıca, bu gruba sağlanacak çocuk bakım hizmeti desteği kalkınma planlarında belirtildiği gibi yoksulluğun nesiller arası aktarımını da minimize etmekte faydalı olacaktır.

Devletin vatandaşı **bilgilendirme** misyonuna uygun olarak, bilgi teknolojilerini de kullanarak kişinin yaşadığı bölgeye yakın kreşlerin, anaokullarının ve komşu annelerin internet üzerinde listelenmesi ailelerin işlerini kolaylaştıracaktır.

²⁴ Burada bakım sorumluluğunun kadına bakan yönü ifade edilmiştir. Bakım sorumluluğunun yalnızca kadına ait olduğu kastedilmemektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bu listelerde her bir çocuk bakım alternatifinde hangi saatler arası hizmet verildiği, iletişim bilgileri, sağlık ve güvenlik kuralları, hizmet verilen yaş grubu, kapasite gibi bilgiler bulunması da ebeveynlerin her bir alternatife fiziksel olarak gitmesine gerek kalmadan bir kısa liste yapmasına imkân tanyacaktır.

Ayrıca, doğum izninin sonuna yaklaşan ve doğumdan önce çalışan kadınlara evlerinin civarındaki komşu anneler ve diğer çocuk bakım alternatifleri ile ilgili bilgi notu gönderilebilir. Buna ek olarak, ebeveynlerin evlerinde çocuk bakımı için bakıcı istihdam etmeleri durumunda hangi sigorta teşviklerinden yararlanabilecekleri ile ilgili bilgi notu gönderilmesi faydalı olabilecektir.

4 yaş üzeri çocukların anaokullarına gönderilmesini teşvik için, ASHB ile MEB tarafından koordineli olarak bu yaş grubu çocukların ailelerine otomatik bir bildirim ile civarda olan anaokullarının listesinin gönderilmesi sağlanabilir.

Kamunun ücretsiz sağladığı anaokulu eğitiminin sonrasında çalışan ailelerin çocuklarını komşu anneye götürecek veya anaokulunda mesai saatleri bitene kadar bir ücret mukabilinde bakılmasını sağlayacak uygulamalar ile **kamu ve özel çocuk bakım hizmetleri arasındaki koordinasyonun sağlanması** da çocuk bakım maliyetlerini düşürerek kadın istihdamını kolaylaştırabilecek diğer bir yöntemdir.

Çok çeşitli yerlerde (şehir merkezlerine yakın, şehir merkezlerinden uzak veya köylerde), çok çeşitli işlerde ve çok değişik mesai saatlerinde çalışan ebeveynlerin gerçeklerine uygun olarak, onlardan gelecek talebi karşılayabilmek için **çocuk bakım hizmetlerinin çeşitliliğinin artırılması** ve esnek olması elzem görünmektedir. Yenilikçi bir uygulama olarak bu çalışmada önerilen **komşu anne sistemi** alternatif bakım hizmeti kapsamında hayata geçirilebilir.

Üçüncü olarak, çocuk bakım sorumluluklarının aile içinde **anne ve baba arasında daha adaletli paylaşımını** sağlayan politikalar yapılması da kadın istihdamını olumlu etkileyecektir. Aynı minvalde dünyada da Türkiye’de de yaşlı bakımı gibi çocuk bakımı haricinde de bakım sorumluluklarının büyük kısmını kadınlar omuzlamaktadır. Bu bakım sorumlulukları büyük ölçüde ücretsiz olarak sosyal normların belirlediği çerçevede gerçekleştirilmektedir. Bakım sorumluluklarına kadınların çok fazla zaman harcaması kariyer gelişimleri için iş hayatına zaman harcamalarına ve kabiliyetlerini artıracak eğitimlere zaman ayırmalarına izin vermemektedir. Toplumda rol model olan kişilerin gerek verdikleri mesajlar, gerek davranışları, kadınların çalışması hususundaki sosyal normların değişmesinde rol oynayabilecektir. Sosyal normların değişmesi elbette uzun vadeli değişimler gerektirir fakat kısa vadede aile içinde iş bölümünün hakkaniyetli dağılımı için bazı AB ülkelerinde uygulanan **zorunlu babalık izni** gibi uygulamalar devreye koyulabilir ve babalık izin süreleri uzatılabilir.

Sosyal normlar ile ilgili yeni çalışmalar aslında kişinin yakın çevresinde gördüğü bir olguya uygun davranma ihtimalinin çok hızla arttığını göstermektedir. Örneğin, diğer vergi mükelleflerinin vergi borçlarını ödediği söylendiğinde vergi mükelleflerinin borçlarını daha yüksek oranlarda ödediği görülmüştür (Coleman,

2007). Komşularının kendilerinden daha az enerji kullandığı bilgisi verilen hanelerde enerji tasarrufunun arttığı görülmüştür (Schultz, Nolan, Cialdini, Goldstein, & Griskevicius, 2007). Benzer şekilde, bireylere o ortamda sosyal normun bağış yapmak olduğunu çağrıştıracak şekilde etraftakilerin bağış yaptığı bilgisi verildiğinde, bireylerin daha çok bağış yaptığı görülmüştür (Alpizar, Carlsson, & Johansson-Stenman, 2008). O nedenle, ne kadar fazla sayıda kadın çalışıyor olursa, bu normlar da bir süre sonra kadın istihdamı lehinde yeniden oluşturulacaktır. Bu mekanizmanın daha kolay işlemesi için, doğum izni biten ve çalışan kadınlara kendi yaşadıkları şehirde doğum izni bitip işe başlayan kadınlar sayısı ile ilgili bilgi verilmesi teşvik edici bir unsur olabilecektir. Şunu unutmamak gerekir ki, birçok kadın doğum izni bitip işe başladığında bir miktar suçluluk duygusu hissetmektedir. Bu duygu ile baş edebilmesi için de işindeki performansının düşmemesi için de tek olmadığını bilmek iyi gelebilecektir.

Ücretli annelik izni çalışan annelere kamunun sağlayabileceği en önemli esneklik araçlarından biridir. ILO'nun yeni doğum yapmış annelere en az 14 hafta ve ücretinin en az üçte ikisini kamu kaynağından ödenmesi ile izin verilmesi tavsiyesini Türkiye yasal olarak karşılamaktadır. Ayrıca, ücretsiz doğum izinleri de 2 yıl tanınmaktadır. Buna ek olarak, çocuklar ilkokula başlayana kadar **kısmi zamanlı çalışma** hakları da verilmektedir. Fakat annelere doğum sonrası tanınan 2 yıla yakın ücretsiz izin süresinin daha fazla artırılması tavsiye **edilmemektedir**. Çünkü annelik izni çok uzun sürerse ve bu sürede anne çocuğun bakımını tek başına üstlenirse, bu durum annenin iş hayatıyla bağının zayıflamasına (Boushey, 2005; Saurel-Cubizolles et al., 1999) ve kariyerinde ilerleme ihtimalinin azalmasına (Evertsson & Duvander, 2011) neden olmaktadır. Bu mantıktan hareketle, Almanya'da annenin iş hayatıyla bağı kopmaması için 30 saatin altında çalıştığında, bu durum devletin sunacağı aile desteklerinden faydalanmasına engel teşkil **etmemektedir**. Ayrıca, annelerin kullandığı çok uzun doğum izni, ev içindeki iş bölümünün geleneksel iş bölümü kalıplarını tekrar ederek yerleştirmesine neden olduğu daha önceki araştırma sonuçları tarafından gösterilmiştir (Morgan & Zippel, 2003; Ronsen, 2001).

Bu bağlamda, annelere verilen izinlerin artırılması yerine babalara zorunlu izin verilerek bakım sorumluluğunun paylaşılması, annelerin esnek çalışma imkanları desteklenerek iş-yaşam dengelerinin sağlanması, ailelere bakım hizmetlerine ilişkin alternatifler sunularak çeşitli çalışma koşullarına uyum sağlanması, her yaş grubuna yönelik olarak erişilebilir ve kaliteli bakım hizmeti sunulması, ihtiyaç sahibi ailelere çocuk bakım desteği verilerek çocuklara eşit şartlarda bakım imkanı sağlanması, verilen hizmetler artırılırken etkin bilgilendirme yapılması, kamu ve özel kuruluşlar tarafından sağlanan bakım hizmetlerinde koordinasyonun güçlendirilmesi ve iş-yaşam dengesine yönelik sosyal normların çağa ayak uydurması için sosyal politikalar vasıtasıyla zemin hazırlanması gerekmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

5. Sonuç

UNDP'nin 2015 yılı raporunda belirttiği gibi çalışmak insani gelişmişliği kuvvetlendirme potansiyeline sahiptir. Bu minvalde, kadın istihdamı hem ülke ekonomisine hem de çocukların gelişimine katkı sağlayabilir.

Türkiye'de kadın istihdamı istenilen düzeyde olmadığı ve birçok AB ve OECD ülkesindeki oranlardan geri kaldığı için gerek kamuda gerek sivil toplum kuruluşlarında kadın istihdamına ket vuran faktörleri ortadan kaldırmaya yönelik birçok çaba vardır. Araştırma sonuçları kadın istihdamının önündeki engelleri uzun vadeli ve kısa vadeli olarak ikiye ayırmaktadır. Türkiye'de çok belirgin olarak kadın istihdamına mani olan engellerden ikisi çocuk bakım sorumlulukları ve kadınların ev dışında çalışmaları ile ilgili sosyal normlardır. Bu bağlamda, çocuk bakım sorumluluğu kısa vadeli, diğer yandan sosyal normlar uzun vadeli engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geleneksel bakış açısı, küçük çocukların annelerinden ayrılmasını çocuğun duygusal ve bilişsel gelişimi için olumsuz görmüştür. Annenin işte harcayacağı zamanın çocuğuyla harcayacağı zamana mani olacağı düşünülmektedir. Hâlbuki anne çalışınca çocuğunun gelişimi için harcayabileceği ekonomik kaynaklara sahip olabilmektedir. Ayrıca, çocuk bakım sorumlulukları özellikle 2-3 yıl sürerken, sadece bu yıllardaki dar boğazı geçemediği için iş hayatından ayrılan kadınların çocukları büyüdüğünde tekrar iş hayatına dönmesi pek mümkün olamamaktadır. Küçük çocuğu olan annenin çalışmasının uygun görülmediği bir bakış açısı da annenin tam zamanlı hiç ara vermeden çalışması gerektiği ile ilgili bakış açısı da iki uç fikir olarak değerlendirilmektedir. Hâlbuki devlet desteği ile birçok ara formül bulunabilir.

Hâlihazırdaki iş piyasasında kadınların esnek çalışması mümkün olamamıştır. Kadın istihdamını artırabilecek bir yöntem sosyal normların değişmesi ve bakım sorumluluklarının aile içinde daha eşitlikçi paylaşılmasıdır. Fakat normların değişmesi daha uzun vadeli politikalar gerektirebilmektedir. Kadın istihdamını artırabilecek en kestirme yollardan birisi genel itibarıyla kadınlara yüklenen çocuk bakım sorumluluklarının bir kamusal alan olarak ele alınıp, çocuk bakım hizmetleri sunulmasına devletin destek olmasıdır. Nitekim okul öncesi eğitim ve bakım sektörü bütün dünyada ve Türkiye'de de gelişme potansiyeli yüksek bir sektör olarak görünmektedir. Çocuk bakım talebinin sosyal dönüşüm (kadınların iş hayatına daha çok katılımı) ile ve ekonomik büyüme ile artacağı öngörülmektedir. Okul öncesi eğitim ve bakım sektörünün sunduğu hizmet, ebeveynlerin kariyer gelişiminde kesinti olmamasına ve çocuklarının da öğrenmeye en açık olduğu dönemlerde öğrenme, bakım ve desteklenmelerine fırsat vermektedir.

Bununla beraber, çocuğun üstün yararı prensibi ile hareket edilmelidir. Ebeveyn dışındaki bakım tecrübeleri ebeveynin tutumuna ve çocuğun bireysel özelliklerine bağlı olarak değişmektedir. Araştırma bulguları ebeveyn dışındaki çocuk bakımının her zaman faydalı olduğu yönünde değildir. Çocuk çok küçükken (0-3 yaşlarda) ve uzun saatler boyunca buldukları ebeveyn dışındaki bakım ortamlarının çocuğa

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

zararı olabileceği bulgulanmıştır. Bu da bize çocuk bakım hizmetlerinin kalitesinin ne kadar önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

Bu noktadan hareketle çocuk bakıcılarının eğitimi ve kayıtlı (denetlenebilir) olarak mesleğini icra etmelerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan bu alandaki güvenilirlik unsuru da dikkate alındığında denetim sonuçlarını da gösteren resmi bir platformun oluşturulması arz-talep eşleşmesini kolaylaştıracaktır.

Ülkemizde hâlihazırda yasal alt yapısı bulunmayan komşu annelik sisteminin kamu tarafından kurulup denetlenmesi özellikle kurumsal bakım kuruluşlarının hitap edemediği küçük yaş çocuğa sahip ya da kreşlerin hizmet vermediği yerlerde ikamet eden veya kreşlerin/çocuk bakıcılarının ücretini ödeyebilecek kadar kazanmayan ebeveynler için cazip bir alternatif olabilecektir. Sistemin çocuk bakım imkânlarının basit, vatandaşların kolay anlayıp karar vermekte kullanabileceği şekilde sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda komşu anne sistemi daha çok evde bakımın tercih edildiği 0-3 yaş grubu başta olmak üzere çeşitli yaş gruplarına yönelik olarak uygulandığında, hem aileler için alternatif akredite bakım hizmeti imkanı hem de gerekli eğitimi alarak evinde çocuk bakım hizmeti sunmak isteyen kadınlar için kayıtlı istihdam imkanı sağlayacaktır.

REFERANSLAR

- Abbott, P. (2020). Gender. In G. Payne & E. Harrison (Eds.), *Social Divisions: Inequality and Diversity in Britain* (pp. 70). Bristol: University of Bristol Policy Press
- Abraham, K. G., & Mackie, I. (2005). *Beyond the market: designing nonmarket accounts for the United States*: National Academic Press.
- Adams, G., Tout, K., & Zaslow, M. (2007). *Early care and education for children in low-income families: Patterns of use, quality, and potential policy implications*. Retrieved from Washington, DC.:
- Agarwal, B. (1994). *A field of one's own: Gender and land rights in South Asia* (Vol. 58). Cambridge: Cambridge University Press.
- Alderman, L. (2016). In Sweden, an experiment turns shorter workdays into bigger gains. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2016/05/21/business/international/in-sweden-an-experiment-turns-shorter-workdays-into-bigger-gains.html>
- Alpizar, F., Carlsson, F., & Johansson-Stenman, O. (2008). Anonymity, reciprocity, and conformity: Evidence from voluntary contributions to a national park in Costa Rica. *Journal of public Economics*, 92(5-6), 1047-1060.
- Anderson, P. M., Butcher, K. F., & Levine, P. B. (2003). Maternal employment and overweight children. *Journal of health economics*, 22(3), 477-504.
- ASPB. (2015). 2015 yılı İdare Faaliyet Raporu. Retrieved from <https://www.aile.gov.tr/Uploads/sgb/uploads/pages/arge-raporlar/2015-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf>
- Avrupa Komisyonu. (2021). Germany - Maternity and paternity benefits. Retrieved from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1111&langId=en&intPageId=4546>
- Avrupa Konseyi. (2015). *Equality and shared parental responsibility: the role of fathers*. Retrieved from <https://pace.coe.int/en/files/22220/html>
- Avrupa Konseyi. (2017). *Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU*. Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8633-2017-INIT/en/pdf>
- Avrupa Konseyi. (2019). *DIRECTIVE (EU) 2019/1158 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 20 June 2019 on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELLAR:4119596d-a475-11e9-9d01-01aa75ed71a1>

Azubiyo. (2021). Erzieher / Erzieherin Ausbildung & Beruf. Retrieved from <https://www.azubiyo.de/berufe/erzieher/>

BDA. (2016). Success factor family. Retrieved from https://csrgermany.de/www/arbeitgeber.nsf/id/en_success-factor-family

Bear, J. B., & Glick, P. (2017). Breadwinner bonus and caregiver penalty in workplace rewards for men and women. *Social Psychological and Personality Science*, 8(7), 780-788.

Becker, G. S. (1981). *A Treatise on the Family*. MA: Harvard university press.

Becker, G. S. (1985). Human capital, effort, and the sexual division of labor. *Journal of labor economics*, 3(1, Part 2), S33-S58.

Belsky, J., Vandell, D. L., Burchinal, M., Clarke-Stewart, K. A., McCartney, K., Owen, M. T., & Network, N. E. C. C. R. (2007). Are there long-term effects of early child care? *Child development*, 78(2), 681-701.

Berliner Familienportal. (2021). Ergänzende Förderung und Betreuung von Grundschulkindern (Hort). Retrieved from <https://www.berlin.de/familie/de/informationen/ergaenzende-foerderung-und-betreuung-von-grundschulkindern-hort-232>

Bernstein, G., & Triger, Z. (2010). Over-parenting. *UC Davis L. Rev.*, 44, 1221.

BFSFJ. (2021a). Was ist Elternzeit? Retrieved from <https://familienportal.de/familienportal/familienleistungen/elternzeit/faq/was-ist-elternzeit--124702>

BFSFJ. (2021b). Wie viel Elterngeld kann ich bekommen? Retrieved from <https://familienportal.de/familienportal/familienleistungen/elterngeld/faq/wie-viel-elterngeld-kann-ich-bekommen--124616>

Bianchi, S. M., Milkie, M. A., Sayer, L. C., & Robinson, J. P. (2000). Is anyone doing the housework? Trends in the gender division of household labor. *Social forces*, 79(1), 191-228.

Bianchi, S. M., Sayer, L. C., Milkie, M. A., & Robinson, J. P. (2012). Housework: Who did, does or will do it, and how much does it matter? *Social forces*, 91(1), 55-63.

BMFSFJ. (2021). Parental Allowance, Parental Allowance Plus and Parental Leave. Retrieved from <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/139908/72ce4ea769417a058aa68d9151dd6fd3/elterngeld-elterngeldplus-englisch-data.pdf>

Boehm, C., & Boehm, C. (2009). *Hierarchy in the forest: The evolution of egalitarian behavior*: Harvard University Press.

Boudet, A. M. M., Petesch, P., & Turk, C. (2013). *On norms and agency: Conversations about gender equality with women and men in 20 countries*: World Bank Publications.

Boushey, H. (2005). *Family friendly policies: Helping mothers to make ends meet*. Retrieved from Washington:

Bradley, R. H., & Vandell, D. L. (2007). Child care and the well-being of children. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 161(7), 669-676.

Braunstein, E. (2008). Women's employment, empowerment and globalization: an economic perspective. *Paper. New York-UN Division for the Advancement of women, Department of Economic and Social Affairs*.

Brilli, Y., Del Boca, D., & Pronzato, C. D. (2016). Does child care availability play a role in maternal employment and children's development? Evidence from Italy. *Review of Economics of the Household*, 14(1), 27-51.

Bundesagentur für Arbeit. (2021a). Ab 2021: Mehr Kindergeld und Kinderzuschlag. Retrieved from <https://www.arbeitsagentur.de/news/erhoehung-kindergeld-und-kinderzuschlag-2021>

Bundesagentur für Arbeit. (2021b). Unterstützung für Familien. Retrieved from <https://www.arbeitsagentur.de/arbeitslosengeld-2/unterstuetzung-fuer-familien>

Bundesamt für Justiz. (2021a). Sozialgesetzbuch (SGB) - Achstes Buch (VIII) - Kinder- und Jugendhilfe - (Artikel 1 des Gesetzes v. 26. Juni 1990, BGBl. I S. 1163) § 43 Erlaubnis zur Kindertagespflege. Retrieved from http://www.gesetze-im-internet.de/sgb_8/_43.html

Bundesamt für Justiz. (2021b). Sozialgesetzbuch (SGB) Fünftes Buch (V) - Gesetzliche Krankenversicherung - (Artikel 1 des Gesetzes v. 20. Dezember

1988, BGBl. I S. 2477) § 24i Mutterschaftsgeld. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_5/_24i.html

Bundesministerium FSFJ. (2020a). Die Einnahmen aus der Kindertagespflege. Retrieved from <http://www.handbuch-kindertagespflege.de/3-wissenswertes/36-die-einnahmen-aus-der-kindertagespflege/>

Bundesministerium FSFJ. (2020b). Finanzierung der Kindertagespflege. Retrieved from <http://www.handbuch-kindertagespflege.de/1-wegweiser/14-finanzierung-der-kindertagespflege/>

Bundesministerium FSFJ. (2020c). Öffentlich geförderte Kindertagespflege. Retrieved from <http://www.handbuch-kindertagespflege.de/1-wegweiser/14-finanzierung-der-kindertagespflege/141-oeffentlich-gefoerderte-kindertagespflege/>

Bundesministerium FSFJ. (2021a). Staatliche Leistungen in der Schwangerschaft und nach der Geburt. Retrieved from <https://familienportal.de/familienportal/lebenslagen/schwangerschaft-geburt/staatliche-leistungen-in-der-schwangerschaft-und-nach-der-geburt-126052#>

Bundesministerium FSFJ. (2021b). Wie werde ich Tagesmutter oder Tagesvater? Retrieved from <https://www.fruehe-chancen.de/themen/fachkraefte/auf-einen-blick/qualifizierung-kindertagespflege/#:~:text=Als%20Tagesmutter%20oder%20Tagesvater%20brauchen,Sie%20beim%20%C3%B6rtlichen%20Jugendamt%20beantragen.>

Bundesministerium FSFJ. (2021c). Wie werden die Einnahmen versteuert? Retrieved from <http://www.handbuch-kindertagespflege.de/3-wissenswertes/36-die-einnahmen-aus-der-kindertagespflege/362-wie-werden-die-einnahmen-versteuert/>

Cassirer, N., & Addati, L. (2007). *Expanding women's employment opportunities: Informal economy workers and the need for childcare*: ILO Geneva, Switzerland.

CCAW. (2020a). Child Care State Fact Sheet-Mississippi. Retrieved from <https://www.childcareaware.org/state/mississippi/>

CCAW. (2020b). Child Care State Fact Sheet-New York. Retrieved from <https://www.childcareaware.org/state/new-york/>

Chien, N. (2019). *Factsheet: Estimates of Child Care Eligibility & Receipt for Fiscal Year 2015*. Retrieved from

Cialdini, R. B. (2007). Descriptive social norms as underappreciated sources of social control. *Psychometrika*, 72(2), 263-268.

COFACE. (2015). *European Reconciliation Package*. Retrieved from <http://www.coface-eu.org/wp-content/uploads/2017/01/ERP-COFACE-EN.pdf>

Coleman, S. (2007). The Minnesota income tax compliance experiment: replication of the social norms experiment. *Available at SSRN 1393292*.

Collombet, C., & Unterreiner, A. (2019). France's registered childminders: many roadblocks to professionalization. Retrieved from <https://www.caf.fr/sites/default/files/cnaf/Documents/international/pdf/France%27s%20registered%20childminders%20pour%20mise%20en%20ligne.pdf>

Currie, J., & Thomas, D. (1995). Does Head Start Make a Difference? *The American Economic Review*, 341-364.

de V. Cavalcanti, T. V., & Tavares, J. (2008). Assessing the "engines of liberation": Home appliances and female labor force participation. *The Review of Economics and Statistics*, 90(1), 81-88.

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86(3), 139-170.

DeGrazia, V., De Grazia, V., & Furlough, E. (1996). *The sex of things: Gender and consumption in historical perspective*: Univ of California Press.

Department of Education. (2017). *Statutory framework for the early years foundation stage*. Retrieved from UK:

Doepke, M., Tertilt, M., & Voena, A. (2012). The economics and politics of women’s rights. *Annu. Rev. Econ.*, 4(1), 339-372.

Duflo, E. (2012). Women empowerment and economic development. *Journal of Economic literature*, 50(4), 1051-1079.

EC. (2018). Barcelona objectives. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/bcn_objectives-report2018_web_en.pdf

Edenred. (2018). *A parent’s guide to Childcare Vouchers and Tax-Free Childcare*. Retrieved from [https://www.edenred.co.uk/Global/Comms%20Pages/CCV/Edenred-Parent’s-Guide-To-Childcare-Vouchers-and-Tax-](https://www.edenred.co.uk/Global/Comms%20Pages/CCV/Edenred-Parent’s-Guide-To-Childcare-Vouchers-and-Tax-Free-Childcare.pdf?webSyncID=8d3d82a1-56c3-cca8-4da9-38ae3b6a814b&sessionGUID=67ca7d71-ace0-4490-6c07-54737cc0a071)

[Free-Childcare.pdf?webSyncID=8d3d82a1-56c3-cca8-4da9-38ae3b6a814b&sessionGUID=67ca7d71-ace0-4490-6c07-54737cc0a071](https://www.edenred.co.uk/Global/Comms%20Pages/CCV/Edenred-Parent’s-Guide-To-Childcare-Vouchers-and-Tax-Free-Childcare.pdf?webSyncID=8d3d82a1-56c3-cca8-4da9-38ae3b6a814b&sessionGUID=67ca7d71-ace0-4490-6c07-54737cc0a071)

Elson, D. (1999). Labor markets as gendered institutions: equality, efficiency and empowerment issues. *World development*, 27(3), 611-627.

Ermisch, J., & Francesconi, M. (2013). The effect of parental employment on child schooling. *Journal of Applied Econometrics*, 28(5), 796-822.

Ermisch, J. F. (1989). Purchased child care, optimal family size and mother’s employment Theory and econometric analysis. *Journal of Population Economics*, 2(2), 79-102.

EU COM. (2008). Implementation of the Barcelona objectives concerning childcare facilities for pre-school-age children Retrieved from <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vikqhmuvmlws>

EU COM. (2013). The development of childcare facilities for young children in Europe with a view to sustainable and inclusive growth. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/130531_barcelona_en_0.pdf

Eurostat. (2018). Children receiving formal childcare services by household type, income group, degree of urbanisation and level of difficulty to afford formal childcare services. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_ats03/default/table?lang=en

Eurostat. (2020a). Average number of weekly hours of formal care by age group - children with or without formal care - EU-SILC survey. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_CAMNFORALL__custom_839613/default/table?lang=en

Eurostat. (2020b). EU Statistics on Income and Living Conditions. Retrieved from <https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/EU-SILC>

EUROSTAT. (2020c). Labor Market Indicators. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en

Eurostat. (2020d). Marriage and divorce statistics. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics#A_rise_in_births_outside_marriage

Eurostat. (2021a). Labor Force Statistics. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_PT_A__custom_712686/default/table?lang=en. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_PT_A__custom_712686/default/table?lang=en

Eurostat. (2021b). Population not using childcare services by main reason. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSO_18COBS__custom_1212199/default/table?lang=en

Evertsson, M., & Duvander, A.-Z. (2011). Parental leave—possibility or trap? Does family leave length effect Swedish women’s labour market opportunities? *European Sociological Review*, 27(4), 435-450.

EXPAT INFO. (2021). Childcare in Germany (Kindertagesstätte / Kita). Retrieved from <https://www.iamexpat.de/expat-info/family-kids/childcare-germany-kita-kindertagesstaette>

Eydal, G. B., & Rostgaard, T. (2016). *Fatherhood in the Nordic welfare states: Comparing care policies and practice*: Policy press.

Folbre, N. (1997). Gender Coalitions: Extrafamily Influences on Intrafamily Inequality. In J. H. L. Haddad, and H. Alderman (Ed.), *Intrahousehold resource allocation in Developing countries Models, Methods, and Policy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Goldin, C. (1990). *Understanding the gender gap: An economic history of American women*: National Bureau of Economic Research.

Goldin, C., & Katz, L. F. (2002). The power of the pill: Oral contraceptives and women’s career and marriage decisions. *Journal of political Economy*, 110(4), 730-770.

Gottlieb, A. (2017). Incarceration and relative poverty in cross-national perspective: the moderating roles of female employment and the welfare state. *Social Service Review*, 91(2), 293-318.

GOV.UK. (2019). Check early years qualifications. Retrieved from <https://www.gov.uk/guidance/early-years-qualifications-finder>

GOV.UK. (2021a). Apply to register as a childminder. Retrieved from <https://www.gov.uk/guidance/apply-to-register-as-a-childminder#before-you-start>

GOV.UK. (2021b). Become a childminder or nanny (England). Retrieved from <https://www.gov.uk/become-childminder-nanny/register-childminder>

GOV.UK. (2021c). Claim Child Benefit. Retrieved from <https://www.gov.uk/child-benefit/what-youll-get>

GOV.UK. (2021d). Providing childcare services in England. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/collections/providing-childcare-services-in-england>

Greenstein, T. N. (2000). Economic dependence, gender, and the division of labor in the home: A replication and extension. *Journal of Marriage and Family*, 62(2), 322-335.

Güler, C. (2021). Ev İşçiliğinin Türkiye'deki Görünümü: Kapsam, Boyut ve Sorunlar. Retrieved from https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_803900/lang--tr/index.htm

Hansen, C. W., Jensen, P. S., & Skovsgaard, C. V. (2015). Modern gender roles and agricultural history: the Neolithic inheritance. *Journal of Economic Growth*, 20(4), 365-404.

Hansen, K., Joshi, H., & Verropoulou, G. (2006). Childcare and mothers' employment: approaching the millennium. *National institute economic review*, 195(1), 84-102.

Hawkins, S. S., Griffiths, L. J., Dezateux, C., Law, C., & Group, M. C. S. C. H. (2007). Maternal employment and breast-feeding initiation: Findings from the Millennium Cohort Study. *Paediatric and Perinatal Epidemiology*, 21(3), 242-247.

Hays, S. (1998). *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven, CT: Yale University Press.

Heckman, J. J. (2011). The American family in Black & White: A post-racial strategy for improving skills to promote equality. *Daedalus*, 140(2), 70-89.

Herbst, C. M., & Tekin, E. (2011). Child care subsidies and childhood obesity. *Review of Economics of the Household*, 9(3), 349-378.

HMB. (2021). Kamu Sosyal Tesislerine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2021-1). Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/01/20210113-10.htm>

Hochschild, A., & Machung, A. (2012). *The second shift: Working families and the revolution at home*: Penguin.

Hoessle, U. (2016). *Reconciling Work And Life Experiences From Germany*. Retrieved from

Humphries, J. (1977). Class struggle and the persistence of the working-class family. *Cambridge Journal of Economics*, 1(3), 241-258.

İlkkaracan, İ. (2012). Why so few women in the labor market in Turkey? *Feminist economics*, 18(1), 1-37.

ILO. (1999). Report of the Director-General: Decent Work. Retrieved from <https://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc87/rep-i.htm>

ILO. (2011). Ev İşçileri İçin İnsana Yakıjšır İş 189 sayılı ILO Sözleşmesi ve 201 Sayılı ILO Tavsiye Kararı. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_209877.pdf

ILO. (2013). Ev İşçileri İçin İnsana Yakıjšır İş 189 sayılı ILO Sözleşmesi ve 201 Sayılı ILO Tavsiye Kararı. Retrieved from https://www.ilo.org/travail/info/publications/WCMS_209877/lang--en/index.htm

ILO. (2015). Adil bir Küreselleşme için Sosyal Adalet Bildirgesi. Retrieved from https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_412373/lang--tr/index.htm

ILO. (2018). Anne Olmanın Bedelini En Ağır Çalışan Türk Kadını Ödüyor. Retrieved from https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_651863/lang--tr/index.htm

ILO. (2021a). Making decent work a reality for domestic workers. Progress and prospects ten years after the adoption of the Domestic Workers Convention. Retrieved from https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/publications/WCMS_802551/lang--en/index.htm

ILO. (2021b). Making decent work a reality for domestic workers: Progress and prospects ten years after the adoption of the Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189). Retrieved from https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/publications/WCMS_802551/lang--en/index.htm

ILO. (2021c). Who are domestic workers. Retrieved from <https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/who/lang--en/index.htm>

ILO, T. (2020). *Cinsiyete Dayalı Ücret Farkının Ölçümü*. Retrieved from Ankara: INA. (2018). 2017 INA Nanny Salary & Benefits Survey RESULTS. Retrieved from <https://nanny.org/2017-ina-nanny-salary-benefits-survey-results/>

Inglehart, R., Norris, P., & Ronald, I. (2003). *Rising tide: Gender equality and cultural change around the world*: Cambridge University Press.

Jayachandran, S. (2015). The roots of gender inequality in developing countries. *economics*, 7(1), 63-88.

Jayachandran, S. (2020). *Social norms as a barrier to women's employment in developing countries* (0898-2937). Retrieved from

Joshi, H., & Davies, H. (1992). Day care in Europe and mothers' forgone earnings. *Int'l Lab. Rev.*, 131, 561.

Kabeer, N. (2008). *Paid work, women's empowerment and gender justice: critical pathways of social change*. Institute of Development Studies. Brighton.

Kammerman, S. B., & Gatenio-Gabel, S. (2007). Early childhood education and care in the United States: An overview of the current policy picture. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 1(1), 23-34.

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & society*, 2(3), 274-290.

Kandiyoti, D. (1998). Gender, power and contestation: Rethinking bargaining with patriarchy. In C. J. a. R. Pearson (Ed.), *Feminist Visions of Development: Gender Analysis and Policy*. London: Routledge.

Katz, E. (1997). The intra-household economics of voice and exit. *Feminist economics*, 3(3), 25-46.

Kavas, A. (2018). *Türkiye'de Babalar Çocuk Bakamıyor*. Retrieved from Ankara: https://www.tepav.org.tr/upload/files/1533037517-6.Turkiye___de_Babalar_Cocuk_Bakamiyor.pdf

Kessler-Harris, A. (2003). *Pursuit of Equity: Women, Men, and the Quest for Economic Citizenship in 20th Century America*. New York: Oxford University Press.

Klasen, S. (1999). Does gender inequality reduce growth and development. *World Bank Policy Research Report Working Paper*, 7.

Klasen, S., & Lamanna, F. (2009). The impact of gender inequality in education and employment on economic growth: new evidence for a panel of countries. *Feminist economics*, 15(3), 91-132.

Kohler, H.-P., Billari, F. C., & Ortega, J. A. (2006). Low fertility in Europe: Causes, implications and policy options. *The baby bust: Who will do the work*, 48-109.

Laughlin, L. (2013). *Who's Minding the Kids? Child Care Arrangements: Spring 2011*. Retrieved from

Lewis, J. (2009). *Work-family balance, gender and policy*: Edward Elgar Publishing.

Lino, M., Kuczynski, K., Rodriguez, N., & Schap, T. (2017). *Expenditures on children by families, 2015* Retrieved from U.S. Department of Agriculture, Center for Nutrition Policy and Promotion:

Loko, M. B., & Diouf, M. A. (2009). *Revisiting the determinants of productivity growth: What's new?* : International Monetary Fund.

London Assembly. (2012). *Tackling childcare affordability in London*. Retrieved from London: <https://www.london.gov.uk/about-us/londonassembly/meetings/documents/s8559/Appendix%201%20-%20Tackling%20childcare%20affordability.pdf>

Lundberg, S., & Pollak, R. A. (1996). Bargaining and distribution in marriage. *Journal of Economic perspectives*, 10(4), 139-158.

MAS. (2021). Child Tax Credit/Universal Credit. Retrieved from <https://www.moneyadvice.service.org.uk/en/articles/child-tax-credit>

McIntosh, W. A., & Zey, M. (2013). Women as gatekeepers of food consumption: A sociological critique. In C. Counihan & S. L. Kaplan (Eds.), *Food and gender: identity and power* (pp. 125-144). Amsterdam: Harwood Academic Publishers.

MEB. (2013). *Milli Eğitim İstatistikleri- Örgün Eğitim 2012/2013 Tablo 2.1*. Retrieved from

MEB. (2020). *Milli Eğitim İstatistikleri- Örgün Eğitim 2019/2020 Tablo 2.1*. Retrieved from

Memiş, E. (2020) *Kadınlar ve Erkekler Arasında Zaman Kullanımında Eşitsizlik*. Academy in Exile, Youtube.

Mon Comte. (2021). La demande d'agrément. Retrieved from <https://devenirassmat.com/la-demande-dagrément/>

Morgan, K. J., & Zippel, K. (2003). Paid to care: The origins and effects of care leave policies in Western Europe. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 10(1), 49-85.

Morrissey, T. W. (2009). Multiple child-care arrangements and young children's behavioral outcomes. *Child development*, 80(1), 59-76.

MSDH. (2021). Child Care License Renewal: Start Here. Retrieved from http://www.msdh.state.ms.us/msdhsite/_static/30,19109,183,776.html

Nannyplus. (2021). SALARY EXPECTATIONS. Retrieved from <http://www.nannyplus.co.uk/nannies/childcare-salary.php>

Neuman, S. B. (2009). *Changing the odds for children at risk: Seven essential principles of educational programs that break the cycle of poverty*. Westport, CT: Praeger Publishers.

NYDCCS. (2021). Become a Provider. Retrieved from <https://ocfs.ny.gov/programs/childcare/become-a-provider.php>

OECD. (2010). *Investing In Women And Girls The Breakthrough Strategy For Achieving All The Mdgs*. Retrieved from Paris: <http://www.oecd.org/dac/gender-development/45704694.pdf>

OECD. (2012). *Poverty reduction and pro-poor growth: The role of empowerment*. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD).

OECD. (2017). *Educational expenditure by nature - EAG 2020*. Retrieved from: <https://stats.oecd.org/#>

OECD. (2020a). Children (0-2 year-olds) participating in formal ECEC services (%). Retrieved from <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CWB#>

OECD. (2020b). How is Life in Turkey? . In *How is Life? 2020 Measuring Well-being*. Paris: OECD Publishing.

OECD. (2020c). *LFS by sex and age - indicators : Labour force participation rate*. Retrieved from: <https://stats.oecd.org/#>

OECD. (2020d). *Social Expenditure - Aggregated data : Public expenditure on family by type of expenditure (cash and in kind), in % GDP*.

OECD. (2020e). Work-Life Balance. Retrieved from <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/>

OECD. (2020f). Work-Life Balance /Austria. Retrieved from <https://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/>

OECD. (2020g). Work-Life Balance in Detail by Country-Turkey. Retrieved from <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/>

OECD. (2020h). Work-Life Balance United Kingdom. Retrieved from <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/>

OECD. (2021a). Employment : Enrolment rates in pre-primary education or primary school, children aged 3 to 5 year old. Retrieved from <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=54760#>

OECD. (2021b). *Employment : Length of maternity leave, parental leave, and paid father-specific leave*.

OECD. (2021c). Work-Life Balance in Detail by Country -Belgium. Retrieved from <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/>

Ofsted. (2021). Find an inspection report. Retrieved from <https://reports.ofsted.gov.uk/>

Olivetti, C. (2013). *The female labor force and long-run development: the American experience in comparative perspective*: National Bureau of Economic Research.

Pollak, R. A. (2005). *Bargaining power in marriage: Earnings, wage rates and household production*. Retrieved from

Republique Française. (2021a). Allocation de base de la Paje versée à la naissance d'un enfant. Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F2552>

Republique Française. (2021b). Allocation journalière de présence parentale (AJPP). Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F15132>

Republique Française. (2021c). Allocations familiales (famille de 2 enfants ou plus). Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F13213>

Republique Française. (2021d). Assistante maternelle. Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/N20383>

Republique Française. (2021e). Code de l'action sociale et des familles. Retrieved from https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000043998586/

Republique Française. (2021f). Comment avoir l'agrément pour devenir assistante maternelle ? Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F798#:~:text=Pour%20devenir%20assistante%20maternelle%20agr%C3%A9%C3%A9e,au%20sein%20d'une%20Mam%20.>

Republique Française. (2021g). Comment une assistante maternelle doit-elle déclarer ses revenus ? Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1234>

Republique Française. (2021h). Complément de libre choix du mode de garde (CMG) - Assistante maternelle. Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F345>

Republique Française. (2021i). Prestation d'accueil du jeune enfant (Paje) : prime à l'adoption. Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F13220>

Republique Française. (2021j). Prestation d'accueil du jeune enfant (Paje) : prime à la naissance. Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F2550>

Republique Française. (2021k). Prestation partagée d'éducation de l'enfant (PreParE). Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F32485>

RF. (2021). Salaire de l'assistante maternelle employée par un particulier employeur. Retrieved from <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F12812>

RG. (1987). Kamu Kurum ve Kuruluşlarında açılacak çocuk bakımevleri hakkında yönetmelik Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19658.pdf>

RG. (1996). Özel Kreş Ve Gündüz Bakimevleri İle Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik. Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22781.pdf>

RG. (2007). Anayasa Mahkemesi Kararı-29 Aralık 2007 Cumartesi. Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071229-18.htm>

RG. (2011). Özel Kreş ve Gündüz Bakimevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş Ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110706-6.htm>

RG. (2013). Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816-8.htm>

RG. (2014). Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726-4.htm>

RG. (2015). Özel Kreş ve Gündüz Bakimevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik. Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150430-4.htm>

RG. (2019). Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/09/20190907-1.htm>

Ronsen, M. (2001). *Market work, child care and the division of household labour: Adaptations of Norwegian mothers before and after the cash-for-career reform*. Retrieved from Oslo:

Ruhm, C. J. (2008). Maternal employment and adolescent development. *Labour Economics*, 15(5), 958-983.

Samman, E., Presler-Marshall, E., Jones, N., Bhatkal, T., Melamed, C., Stavropoulou, M., & Wallace, J. (2016). Women's work: Mothers, children and the global childcare crisis. *London: Overseas Development Institute*.

Saurel-Cubizolles, M.-J., Romito, P., Escribà-Aguir, V., Lelong, N., Pons, R. M., & Ancel, P. Y. (1999). Returning to work after childbirth in France, Italy, and Spain. *European Sociological Review*, 15(2), 179-194.

SBB. (2018). 22. Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı. Retrieved from https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/22AileninveDinamikNufus_Yapisinin_Korunmasi_ProgramiBASKI.pdf

Schochet, L., & Malik, R. (2017). 2 Million Parents Forced to Make Career Sacrifices Due to Problems with Child Care. Retrieved from <https://www.americanprogress.org/issues/early-childhood/news/2017/09/13/438838/2-million-parents-forced-make-career-sacrifices-due-problems-child-care/>

Schultz, P. W., Nolan, J. M., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., & Griskevicius, V. (2007). The constructive, destructive, and reconstructive power of social norms. *Psychological science*, 18(5), 429-434.

Sen, A. (1990). Gender and Cooperative Conflicts. In A. Sen & I. Tinker (Eds.), *Persistent Inequalities*. Oxford: Oxford University Press.

SGK. (2022). Portekiz Çalışma Ziyareti Raporu. Ankara: Sosyal Güvenlik Kurumu

Singler, R. (2011). *Open all hours? Flexible childcare in the 24/7 era*. Retrieved from London:

steuernetz.de. (2021). Kinderbetreuungskosten. Retrieved from <https://www.steuernetz.de/lexikon/kinderbetreuungskosten>

Stevenson, B., & Wolfers, J. (2009). The paradox of declining female happiness. *American Economic Journal: Economic Policy*, 1(2), 190-225.

Stier, H., & Lewin, A. C. (2002). Does women's employment reduce poverty? Evidence from Israel. *Work, Employment and Society*, 16(2), 211-230.

Struck, J. (2012). "Success Factor Family": Continuous Expansion of Family-Friendly Conditions for Career and Family in Medicine. *GMS Zeitschrift für Medizinische Ausbildung*, 29(2).

Sullivan, O. (2019). Gender inequality in work-family balance. *Nature Human Behaviour*, 3(3), 201-203.

Sunstein, C. R. (1996). Social norms and social roles. *Columbia law review*, 96(4), 903-968.

TARKI. (2010). *Child poverty and child well-being in the European Union. Report prepared for the DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (Unite*

E.2). Retrieved from the European Commission, Budapest: <http://www.tarki.hu/en/research/childpoverty/index.html>

Tatlıoğlu, E. (2015). Kamu Güvencesiyle Taçlandırılmış Bir Esneklik Mümkün Mü? Yalova Belediyesi Örneği: Kadın Çalışanlar. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 5(2), 44-53.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

The Bundesverband für Kindertagespflege. (2021). Kinderbetreuung für Kinder ab 1 Jahr: Kindertagespflege Retrieved from <https://www.bvktp.de/themen/kinder-mit-fluchthintergrund/informationen-fuer-eltern-in-verschiedenen-sprachen/deutsch/>

Todd, P. (2013). How to improve women's employability and quality of work in developing and transition economies. *A Roadmap for Promoting Women's Economic Empowerment*. Available at: www.womeneconroadmap.org. Accessed November.

TÜİK. (2020a). *Cinsiyet ve istihdam türüne göre çalışma süreleri ve aylık ortalama brüt ücret*. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>

TÜİK. (2020b). İşgücüne dahil olmayanların yıllara göre işgücüne dahil olmama nedenleri. Retrieved from Ankara:

TÜİK. (2020c). *Kurumsal olmayan nüfusun yıllar ve cinsiyete göre işgücü durumu (Düzey 1)*.

TÜİK. (2020d). Zaman Kullanım Anketi Raporu. Retrieved from <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>

TÜİK. (2021a). *Cinsiyet ve meslek grubuna göre yıllık ortalama brüt kazanç, 2010, 2014, 2018*. Retrieved from Ankara:

TÜİK. (2021b). *Cinsiyet ve yaş grubuna göre ortalama çalışma süreleri ve aylık ortalama brüt ücret*. Retrieved from Ankara:

TÜİK. (2021c). Cinsiyete ve yaş grubuna göre nüfus, 1950-2020. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>

TÜİK. (2021d). *Temel doğurganlık göstergeleri, 2001-2020*.

U.S. Department of Health and Human Services. (2010). Head Start factsheet. Retrieved from http://www.acf.hhs.gov/opa/fact_sheets/headstart_factsheet.html

UFNAFAAM. (2020). Assistants maternels. Retrieved from <https://ufnafaam.org/metiers/assistant-maternel/>

Ugur, Z. B. (2020). Boşanmanın Evlilik Üzerine Dışsallık Etkisi Türkiye'den Bulgular. *İnsan & Toplum*, 10(1), 1-31.

Uğur, Z. (2017). Türkiye'de Kadın Yoksulluğu ve Yoksunluğu. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 168-199.

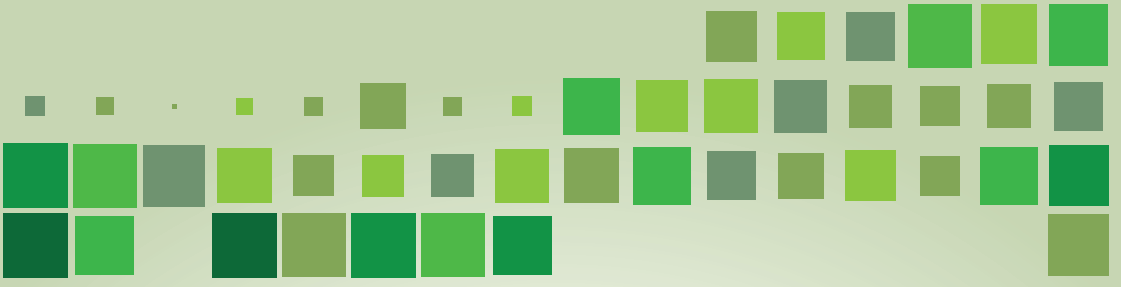
Uğur, Z. B. (2018). Çocuk Sahibi Olmak İnsanları Mutlu Ediyor Mu? Türkiye'den Bulgular. *Nüfusbilim Dergisi*, 40, 83-104.

UNDP. (1996). Human Development Report 1995. In. Oxford: Oxford University Press.

- UNDP. (2015a). *Human Development Report 2015*. Retrieved from New York:
- UNDP. (2015b). SDG 4 TARGET 4.2. Retrieved from <https://open.undp.org/sdg/targets/4/2>
- UNESCO. (2021). Early childhood care and education. Retrieved from <https://en.unesco.org/themes/early-childhood-care-and-education>
- UNFPA. (2015). *How Changing Social Norms is Crucial in Achieving Gender Equality*. Retrieved from https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_social_norms_gender_equality_english.pdf
- USDA. (2021). Child and Adult Care Food Program. Retrieved from <https://www.fns.usda.gov/cacfp>
- Üçhisarlı, C. (2019). Vodafone Tüm Ebeveynlere 16 Hafta Doğum İzni Veriyor. Retrieved from <https://pazarlamasyon.com/vodafone-tum-ebeveynlere-16-hafta-dogum-izni-veriyor/>
- Van Knippenberg, D., Nishii, L. H., & Dwertmann, D. J. (2020). Synergy from diversity: Managing team diversity to enhance performance. *Behavioral Science & Policy*, 6(1), 75-92.
- Verropoulou, G., & Joshi, H. (2009). Does mother's employment conflict with child development? Multilevel analysis of British mothers born in 1958. *Journal of Population Economics*, 22(3), 665-692.
- Viscusi, W. K. (1992). *Fatal tradeoffs: Public and private responsibilities for risk*: Oxford University Press.
- WEF. (2020). *Global Gender Gap Report 2020*. Retrieved from Geneva/Switzerland: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf
- World Bank. (2012). *World development report 2012: Gender equality and development*. Washington: The World Bank.
- World Bank. (2014). *World development report 2015: Mind, society, and behavior*: The World Bank.
- World Bank. (2020). World Development Indicators. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>.
- Yalova Belediyesi. (2012). Zambak. Retrieved from <https://www.skb.gov.tr/wp-content/uploads/2012/09/Yalova-Belediyesi-Zambak.pdf>
- Yunus, S. a. M. (2005). Childcare practices in three Asian countries. *International Journal of Early Childhood*, 37, 39-56.

Ziyabey Caddesi, No:6, 06520
Çankaya / ANKARA

www.sgk.gov.tr

/sgkegitimlibakici

Bu yayın Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyetinin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyetinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

